

FOLLOW ME

KWARTALNIK

POLSKI KOŚCIÓŁ CHRZEŚCIJAŃSKI W LONDYNIE

ELIM SPRINGS

AUTUMN 2023

PSALM 127

4

5

6

08

12

22

42

54

56

<i>Słowo od redakcji i liderów</i>	04
<i>Z życia polskiego zboru “Elim Springs”</i>	05
<i>Miłość w działaniu</i>	06
<i>Pascha: Historia wiecznej miłości</i>	08
<i>Historia największych kościołów protestanckich</i>	12
<i>Zbudowani na fundamencie apostołów</i>	22
<i>Kącik dla dzieci i nie tylko - Dwunastu Apostołów</i>	42
<i>Roczny kalendarz czytania Biblii</i>	54
<i>Informator</i>	56

***

BONUS: WERSJA ONLINE

Historia największych kościołów protestanckich
- Ruch Zielonoświątkowy

SŁOWO OD REDAKCJI I LIDERÓW

„A oto przykazania, nakazy i prawa, których PAN, Wasz Bóg, nakazał Was nauczyć, żebyście je wypełniali w ziemi, do której idziecie, by ją posiadać; Ażebyś bał się PANA, swego Boga, tak byś przestrzegał wszystkich jego nakazów i przykazań, które Tobie nakazują, Tobie, Twojemu synowi i synowi Twego syna, po wszystkie dni Twego życia, i aby Twoje dni się przedłużyły. Słuchaj więc, Izraelu, i pilnuj wypełniania tego, aby dobrze Ci się powodziło i żebyście się bardzo rozmnożyli, tak jak obiecał Ci PAN, Bóg Twoich ojców, w ziemi opływającej mlekiem i miodem. Słuchaj, Izraelu! PAN, nasz Bóg, PAN jest jeden. Będziesz miłował PANA, swego Boga, całym swym sercem, całą swą duszą i z całej swej siły; A te słowa, które ja dziś nakazuję Tobie, będą w Twoim sercu”. (Pwt 6,1–6).

Drodzy Bracia i Siostry

Trafia do Waszych rąk kolejny już numer (6) naszego zborowego kwartalnika „Follow Me”. Nie wiem, czy zauważyliście, że już półtora roku jesteśmy z Wami.

Cieszę się ogromnie, że nasz kwartalnik czytacie Wy, Wasi bliscy, i że trafia on do Waszych (także angielskojęzycznych) przyjaciół i znajomych. Staramy się jako redakcja, aby każdy kolejny numer odpowiadał na pytania, które sami sobie często stawiamy. Podobnie jest i w tym numerze, który teraz trzymacie w swej dłoni.

W tym miejscu chciałbym podziękować osobom, bez których ten i wcześniejsze numery by nie powstały.

W pierwszym miejscu dziękuję Kasi i Sebastianowi Mendelskim, którzy stanowią człon redakcji i zajmują się korektą tekstu w języku polskim oraz angielskim. Dzięki współpracy z Sebastianem kwartalnik z numeru na numer staje się piękniejszy i coraz bardziej profesjonalny. Przyglądając się pierwszemu numerowi i porównując go z tym ostatnim – widzimy ogromną różnicę. Chcę również podziękować Pawłowi Trytkowi. Dzięki jego hobby możemy skorzystać z przepięknych zdjęć z jego licznych podróży. W tym numerze zdjęcia pochodzą z wyprawy do Maroka. Dziękuję też Starszym oraz Diakonom za wszelką pomoc i modlitwę, a także osobom, które dzielą się swoimi świadectwami.

Bez nas wszystkich to dzieło Boże nie mogłoby trafić do Waszych rąk. Dziękuję i zapraszam do lektury tego jesiennego numeru kwartalnika.

‘And these are the commandments, the precepts, and the laws, which the LORD your God hath commanded you to teach, that ye may fulfil them in the land whither ye go to possess it; And that thou mayest fear the LORD thy God, so that thou mayest keep all his precepts and commandments, which I command thee, thou, thy son, and thy son's son, all the days of thy life, and that thy days may be prolonged. Hear therefore, O Israel, and see to the fulfilment of it, that it may prosper you, and that you may greatly multiply, as the LORD, the God of your fathers, promised you, in a land flowing with milk and honey. Hear, O Israel! The LORD our God, the LORD is one. Thou shalt love the LORD thy God with all thy heart, with all thy soul, and with all thy strength; And these words which I command thee this day shall be in thy heart’. (Deuteronomy 6:1-6).

Dear Brothers and Sisters

Another issue (6) of our church quarterly "Follow Me" is now reaching your hands. I don't know if you have noticed that we have already been with you for a year and a half.

I am delighted that you, your loved ones, are reading our quarterly and that it is reaching your (also English-speaking) friends and acquaintances. As an editorial team, we try to ensure that each issue answers the questions we often ask ourselves. The same is true of this issue, which you are now holding in your hand.

I would like to take this opportunity to thank the people without whom this and previous issues would not have been possible.

First of all, I would like to thank Kasia and Sebastian Mendelski, who are part of the editorial team and who proofread in Polish and English. Thanks to the cooperation with Sebastian, the Quarterly is becoming more beautiful and more professional from issue to issue. If you look at the first issue and compare it with the last one, you can see a huge difference. I would also like to thank Paweł Trytek. It is thanks to his hobby that we can benefit from the beautiful photos from his many travels. In this issue the photos are from a trip to Morocco. I would also like to thank the Elders and Deacons for all their help and prayers, as well as the people who shared their testimonies.

Without all of us, this work of God could not reach your hands. I thank you and invite you to read this autumn edition of the Quarterly.

DK PIOTR SUCHY EDITOR-IN-CHIEF
OF THE QUARTERLY MAGAZINE "FOLLOW ME"

Z ŻYCIA POLSKIEGO ZBORU “ELIM SPRINGS”

ALERT MODLITEWNY!

Zwracamy się do Was z prośbą, jako do członków jednej rodziny – Kościoła Jezusa Chrystusa, niezależnie od tego, gdzie mieszkacie i do którego zboru chodzicie – u naszej siostry Marzeny, żony Bogdana Dachnowskiego lekarze stwierdzili raka. Tak jak Dawid, póki jest nadzieja, chcemy wołać do Boga o łaskę uzdrowienia dla niej. Prosimy Was, abyście dołączyli się do naszej codziennej modlitwy za Marzenę o jej uzdrowienie oraz o siły dla Bogdana, który jest dla niej niesamowitym wsparciem.

PRAYER ALERT!

We ask you as members of one family - the Church of Jesus Christ, no matter where you live or which church you attend - our sister Marzena, Bogdan Dachnowski's wife, has been diagnosed with cancer by the doctors. Like David, while there is hope, we want to cry out to God for the grace of healing for her. We ask you to join us in praying daily for Marzena for her healing and for strength for Bogdan, who is an incredible support for her.

The past quarter has brought some changes to our London community. Firstly, after months of preparation, Sebastian and Kasia Mendelski left for Scotland with the intention of becoming permanent residents there. As a church we blessed them before they left at Sunday service, wishing them to read God's will and follow it.

Miniony kwartał przyniósł zmiany w naszej Londyńskiej społeczności. Po pierwsze, po miesiącach przygotowań Sebastian i Kasia Mendelscy wyjechali do Szkocji z zamiarem tam stałego pobytu. Jako kościół pobłogosławiliśmy ich przed wyjazdem na niedzielnym nabożeństwie, życząc im tego, aby odczytali wolę Bożą i zgodnie z nią się kierowali. Smutno nam bez nich, ale dajemy radę, bo pomimo odległości, nadal nas wspierają (czego dowodem jest ten numer kwartalnika). Otaczamy ich modlitwą.

We are sad without them, but we manage because, despite the distance, they continue to support us (as this issue of the quarterly proves). We surround them with prayer.

Nasze najmłodsze małżeństwo zborowe zostało pobłogosławione przez Boga potomkiem. Otaczamy modlitwą Karolinę i Pawła, aby z Bożą pomocą przygotowali się na zostanie rodzicami w styczniu 2024 (a może i wcześniej – tylko Bóg wie).

Our youngest church couple has been blessed by God

with an offspring. We are surrounding Karolina and Paul in prayer that, with God's help, they will prepare to become parents in January 2024 (or maybe sooner - only God knows).

Widać również w naszej społeczności większe zaangażowanie w służbę członków oraz sympatyków. Warto tu wspomnieć, że od jakiegoś czasu zwiększył się znacznie zespół uwielbienia. Otoczmy ich modlitwą, by ich służba się rozwijała i przynosiła chwałę oraz uwielbienie Najwyższemu.

We are also seeing more commitment to service from members and supporters in our community. It is worth mentioning here that the worship team has grown significantly for some time. Let us surround them with prayer that their ministry will grow and bring glory and praise to the Most High.

MIŁOŚĆ W DZIAŁANIU

Definicji i przejawów miłości jest mnóstwo. Jednak pomimo wszystkich swoich sentymentów, świat nie jest ekspertem w dziedzinie miłości. Duch tego wieku tworzy gwałtowne i zerwane związki, porzuconych i wykorzystywanych ludzi. Świat zamienił autentyczną miłość na zwykłe przywiązanie. Oszust zrobił to, co potrafi najlepiej – zwiódł – tak, że świat szuka siebie na pierwszym miejscu pod każdym względem, rozkoszuje się złem i hańbi wszystkich, którzy zagrażają tym fałszywym substytutom autentycznej miłości.

MIŁOŚĆ BOŻA JEST MIŁOŚCIĄ W DZIAŁANIU

Dobrze kochać to kochać w sposób doskonały i czynny. Pismo Święte pełne jest przykładów.

Oto wierny syn Izraela, Józef. Nie tylko przebaczył swoim braciom, którzy sprzedali go w niewolę i poddali niesprawiedliwości, ale także zaspokoił ich potrzeby, gdy ich rodziny cierpiały głód (Rdz 27–50). To jest miłość w działaniu.

Była też Rut, zwyciężczyni. Odwróciła się od wszystkiego, co знаła, przyłączyła się do swojej żydowskiej teściowej i opiekowała się nią, doświadczając w ten sposób obfitości Bożego zaopatrzenia i przyszłego błogosławieństwa za pośrednictwem Boaza (Rut 1–4). To jest miłość w działaniu.

Nie możemy zapomnieć o pokornej, bezimiennym kobiecie, która złamała kulturowe oczekiwania, wylewając swoje drogie perfumy, aby oddać cześć Jezusowi. Jej działanie było dla Niego zaszczytem, a Jezus powiedział innym gościom podczas kolacji, że „bardzo umiłowała” w odpowiedzi na przebaczenie grzechów, które zaoferował Jezus (Łk 7,36–50). To jest miłość w działaniu.

Zachęcającą wiadomością dla nas jest to, że lud Boży uczy się tej miłości od autora miłości, Jezusa Chrystusa. Krótco przed zademonstrowaniem miłości poprzez złożenie siebie w ofierze za grzechy ludzkości, Jezus wezwał swoich uczniów do pójścia w Jego ślady: „Po tym wszyscy poznają, żeście uczniami moimi – jeśli miłość mieć będziecie jedni ku drugim” (J 13,35). Pomyślmy o tym. Kiedy naśladowcy Jezusa wprowadzają miłość w czyn, inni ludzie doświadczają Bożej miłości. Ukazują Boga tym, którzy potrzebują Go zobaczyć.

Apostoł Paweł czyni czynną miłość jednym ze swoich głównych celów: „Miłość niech będzie nieobłudna. Brzydziecie się złem, lgnijcie do dobra. Darzcie siebie nawzajem serdeczną, braterską miłością. Wyprzedzajcie się w okazywaniu szacunku. W zapale bądźcie niestrudzeni, duchem płomienni, w Panu — gotowi do służby. W nadziei bądźcie radośni, w ucisku wytrwali, w modlitwie oddani. Wspierajcie w potrzebach świętych, pielęgnujcie gościnność. Dobrze życzyć tym, którzy Was przesładują — dobrze życzyć, a nie przeklinajcie. Radujcie się z radosnymi, płaczcie z płaczącymi. Odnoście się do siebie z podobną wyrozumiałością. Nie bądźcie wyniośli, skłaniajcie się raczej do tego, co skromne. Nie uważajcie sami siebie za mądrych” (Rz 12:9–16 SNP).

Być może Paweł myślał o Jezusie, gdy pisał te słowa pod przewodnictwem Ducha Świętego. W końcu Jezus pozostaje doskonałym przykładem miłości w działaniu. Jezus kochał zagubionych, wyrzutków i potrzebujących. Ale kochał nie tylko słowami i uczuciami – poświęcił się dla innych. Dzięki Niemu widzimy Boga.

Wierzący na całym świecie nadal widzą tysiące ludzi, którzy codziennie dochodzą do wiary, zwłaszcza na Globalnym Południu. Nie ma wątpliwości, że Bóg działa poprzez wierzących, którzy wprowadzają miłość w czyn w imię Jezusa Chrystusa.

Dr. Mark Yarbrough

LOVE IN ACTION

Definitions and manifestations of love abound. However, despite all its sentiments, the world is not an expert in love. The spirit of this age creates violent and broken relationships, abandoned and abused people. The world has turned authentic love into mere attachment. The deceiver has done what he does best - deceived - so that the world seeks to put itself first in every way, indulges in evil and dishonours all who threaten these false substitutes for authentic love.

BUT GOD'S LOVE IS LOVE IN ACTION

To love well is to love in a perfect and active way. The Scriptures are full of examples.

There is the faithful son of Israel, Joseph. Not only did he forgive his brothers who sold him into slavery and subjected him to injustice, but he also provided for their needs when their families suffered famine (Genesis 27-50). This is love in action.

There was also Ruth, the victor. She turned her back on everything she knew, clung to her Jewish mother-in-law and cared for her, thus experiencing God's abundant provision and future blessing through Boaz (Ruth 1-4). This is love in action.

We must not forget the humble, nameless woman who broke cultural expectations by pouring out her expensive perfume to worship Jesus. Her action honoured him, and Jesus told the other guests at the dinner that she 'loved much' in response to the forgiveness of sin that Jesus offered (Luke 7:36-50). This is love in action.

The encouraging news for us is that God's people are learning this love from the author of love, Jesus Christ. Shortly before demonstrating love by sacrificing himself for the sins of mankind, Jesus called his disciples to follow in his footsteps: "By this everyone will know that you are my disciples - if you have love one towards another" (John 13:35). Let us think about this. When followers of Jesus put love into action, other people experience God's love. They make God visible to those who need to see Him.

The Apostle Paul makes active love one of his main objectives: "Love must be sincere. Hate what is evil; cling to what is good. Be devoted to one another in love. Honor one another above yourselves. Never be lacking in zeal, but keep your spiritual fervor, serving the Lord. Be joyful in hope, patient in affliction, faithful in prayer. Share with the Lord's people who are in need. Practice hospitality. Bless those who persecute you; bless and do not curse. Rejoice with those who rejoice; mourn with those who mourn. Live in harmony with one another. Do not be proud, but be willing to associate with people of low position. Do not be conceited" (Romans 12:9-16 NIV).

Perhaps Paul was thinking of Jesus when he wrote these words under the guidance of the Holy Spirit. After all, Jesus remains the perfect example of love in action. Jesus loved the lost, the outcast and the needy. But he did not just love with words and feelings - he sacrificed himself for others. Through Him, we see God.

Believers around the world continue to see thousands of people come to faith every day, especially in the Global South. There is no doubt that God works through believers who put love into action in the name of Jesus Christ.

Dr. Mark Yarbrough

PASCHA: HISTORIA WIECZNEJ MIŁOŚCI

Wieczorem 5 kwietnia 2023 roku Żydzi na całym świecie zasiedli do stołu z rodziną i bliskimi przyjaciółmi, aby świętować seder paschalny. Robili to z pokolenia na pokolenie, tak jak nakazał Bóg. Szczegóły mogą się różnić w różnych społecznościach żydowskich, ale podstawowe elementy pozostają niezmiennie od czasów Mojżesza: baranek (pesach), gorzkie zioła i prażony chleb (Wj 12,8). Ludzie upamiętniają wyjście z Egiptu w sposób, w jaki wierzą, że robiły to wszystkie poprzednie pokolenia. Jako naśladowcy Jezusa Mesjasza, czego możemy nauczyć się o Bożej miłości poprzez świętowanie Paschy?

Pascha jest świętem wolności. Jednak w tradycji żydowskiej jest ona również znana jako święto miłości. Otwarcie Hagady Paschalnej – liturgii sederu – mówi: *I dalej nam, Panie, Boże nasz, wyznaczone czasy szczęścia, święta i szczególne czasy radości, to święto Matsot, nasz okres wolności [w miłości], święte zwołanie na pamiątkę wyjścia z Egiptu. W swojej łaskawej miłości dalej nam swój szczególny czas szczęścia i radości.*

Miłość Boga zawsze była w centrum Jego odkupieńczego dzieła. Jest to szczególnie podkreślone w Exodusie. Historia Paschy jest świadectwem szczególnej miłości między Bogiem a ludem Izraela. Na początku tej historii, gdy Bóg posyła Mojżesza, aby wyprowadził Izraelitów z Egiptu, nazywa Izraela „moim synem, moim pierworodnym” (Wj 4,22). Bóg manifestuje swoją miłość poprzez współczującą reakcję na cierpienie Izraelitów. Jego miłość przejawia się w Jego wierności. Innymi słowy, Bóg zainicjował Exodus z powodu swojej miłości.

Izraelici jęczeli z powodu niewolniczej pracy. Wołali, a ich rozpaczliwy krzyk z powodu niewolniczej pracy docierał do Boga. Bóg usłyszał ich jęki i przypomniał sobie o swoim przymierzu z Abrahamem, Izaakiem i Jakubem. Bóg zobaczył Izraelitów i zrozumiał ich (Wj 2,23–25).

Pan powiedział: *„Z pewnością widziałem utrapienie mojego ludu, który jest w Egipcie. Słyszałem ich wołanie z powodu ich panów, bo znam ich smutki. Zstąpiłem, aby ich wybawić z ręki Egipcjan i wyprowadzić z tej ziemi do ziemi dobrej i przestronnej, do ziemi opływającej mlekiem i miodem, do krainy Kananejczyków, Hetytów, Amorytów, Peryzzytów, Hiwwitów i Jebusy-*

tów. A teraz rzeczywiście dotarł do mnie krzyk Izraelitów i widziałem, jak bardzo Egipcjanie ich uciskają” (Wj 3,7–9).

Bóg wyraźnie podkreśla, że wyjście z Egiptu wynikało z Jego miłości do ludu Izraela: *„Nie dlatego, że byliście liczniejsi niż wszystkie inne ludy, Pan Was upodobał i wybrał – w rzeczywistości byliście najmniej liczni ze wszystkich ludów. To raczej z powodu swojej miłości do Was i wierności obietnicy, którą uroczyście ślubował Waszym przodkom, Pan wyprowadził Was z wielką mocą, wykupując Was z miejsca niewoli, spod władzy faraona, króla egipskiego”* (Pwt 7,7–8).

Naród izraelski nie był sprawiedliwy (Pwt 9,5–6), ale Bóg wprowadził ich do ziemi ze względu na swoją miłość i wierność (Pwt 4,37). Ojcowska miłość Boga była fundamentem ustanowienia i odkupienia narodu żydowskiego oraz Jego bezwarunkowej, bliskiej relacji z nimi pomimo ich nieprawości (Prz 10,12).

Księga Kapłańska 23 wyznacza Paschę jako pierwsze święto w kalendarzu religijnym. Świadomość Bożej miłości, szczególnie podkreślana podczas Paschy, przypominała ludowi Izraela o ich wartości w oczach Boga. Bóg zapoczątkował tę relację,

PASSOVER: THE STORY OF EVERLASTING LOVE

On the evening of 5 April 2023, Jews around the world sat down at the table with family and close friends to celebrate the Passover Seder. They have done this from generation to generation, as God has commanded. The details may vary between different Jewish communities, but the core elements have remained the same since the time of Moses: the lamb (Pesach), bitter herbs and unleavened bread (Exodus 12:8). People commemorate the Exodus from Egypt as they believe all previous generations have done. As followers of Jesus the Messiah, what can we learn about God's love through the celebration of Passover?

Passover is a festival of freedom. But in Jewish tradition it is also known as the feast of love. The opening of the Passover Haggadah - the liturgy of the Seder - says: *And You have given us, Lord our God, appointed times of happiness, holidays and special times of joy, this festival of Matsot, our season of freedom [in love], a holy convocation in memory of the Exodus from Egypt. In Your merciful love You have given us Your special times of happiness and joy.*

God's love has always been at the heart of his saving work. This is particularly evident in the Exodus. The Passover story testifies to the special

love between God and the people of Israel. At the beginning of the story, when God sends Moses to lead the Israelites out of Egypt, He calls Israel "*my son, my firstborn*" (Exodus 4:22). God manifests His love through His compassionate response to the suffering of the Israelites. His love is demonstrated by His faithfulness. In other words, He initiated the Exodus because of His love.

The Israelites groaned because of their slave labour. They cried out, and their desperate cry because of their slave labour went up to God. God heard their groaning; God remembered His covenant with Abraham, with Isaac and with Jacob. God saw the Israelites and God understood. (Exodus 2:23-25)

The Lord said: "*I have seen the affliction of my people who are in Egypt. I have heard their cry because of their taskmasters, for I know their sorrows. I have come down to deliver them from the hand of the Egyptians and to bring them up out of that land to a good and spacious land, a land flowing with milk and honey, to the land of the Canaanites, Hittites, Amorites, Perizzites, Hivites and Jebusites. And now the cry of the Israelites has come to me, and I have seen how severely the Egyptians oppress them*" (Exodus 3:7-9).

God explicitly emphasises that the Exodus from Egypt was motivated by His love for His people Israel: It was not because you were more numerous than all the other nations that the Lord favoured and chose you - in fact you were the least numerous of all the nations. Rather, it is because of his love for you and his faithfulness to the promise he solemnly made to your ancestors that the Lord brought you out with great power, redeeming you from the place of slavery, from the power of Pharaoh king of Egypt. (Deut 7:7-8)

a Jego miłość dała narodowi żydowskiemu bezpieczeństwo i odwagę do podtrzymywania przymierza przez cały rok.

Miłość Boga, regularnie celebrowana podczas świętych dni, takich jak Pascha, powinna naturalnie wzmacniać miłość Jego ludu do Niego. Końcowa część sederu, w drugiej połowie Hallel, cytuje Psalm 116,1-2: „*Miłuję Pana, bo wysłuchał prośby mojej o miłosierdzie i wysłuchał mnie. Dopóki będę żył, będę wołał do Niego, gdy będę potrzebował pomocy*”.

Psalm ten przypisywany jest Dawidowi i odnosi się do jego sytuacji. Jednak żydowska tradycja Paschy odnosi ten tekst również do odkupienia z niewoli egipskiej. Potwierdza on, że Boże odkupienie zrodzi miłość odkupionych do Odkupiciela. Bycie kochanym przez Boga i kochanie Go powinno naturalnie zachęcać ludzi do kochania innych. Coroczne wspomnianie historii Exodusu pomaga kultywować tę postawę.

Musisz kochać bliźniego swego jak siebie samego...

Cudzoziemiec, który mieszka z Tobą, musi być dla Ciebie jak rodowity obywatel wśród Ciebie; więc musisz kochać cudzoziemca jak siebie samego, ponieważ byliście cudzoziemcami w ziemi egipskiej. Ja jestem Pan, Twój Bóg. (Kpł 19,18; 19,34)

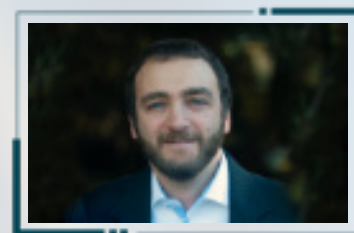
Podczas Paschy Żydzi czytają Pieśń nad Pieśniami, namiętny, romantyczny, dosadny, a nawet erotyczny poemat miłosny, który opisuje związek między mężczyzną a kobietą. Żydowska perspektywa dostrzega głęboki związek między tym poematem a Paschą. Od czasów starożytnych żydowscy rabini widzieli w Pieśni nad Pieśniami wyraz przymierza miłości między Bogiem a narodem żydowskim. Wiersz ten dodaje pasji i romantyzmu do wielkiej historii miłosnej Exodusu.

Ta historia ma znaczenie dla wszystkich chrześcijan. Około dwa tysiące lat temu podczas obchodów Paschy wydarzyło się coś niezwykłego: Bóg w cudowny sposób ponownie objawił swoją miłość. „*Tak bowiem Bóg umiłował świat: Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne*” (J 3,16). To nie przypadek, że Jezua (Jezus), Mesjasz, umarł i zmartwychwstał podczas Paschy – święta miłości. Jezus działał z miłości.

Jego zmartwychwstanie jest ostatecznym potwierdzeniem Bożej miłości do wszystkich narodów. Bóg daje tę paschalną historię miłości

wszystkim ludziom, a dzięki Bożej łasce wszyscy, którzy podążają za Chrystusem, są teraz częścią tej historii!

Jako chrześcijanom, Pascha przypomina nam, tak jak przypominała pierwszym uczniom Mesjasza, aby podążać za Jego przykładem w miłości do Boga i innych ludzi. Bóg kocha nas współczująco i bezwarunkowo. Jego miłość jest widoczna w tym, co mówi i czyni. Kocha nas dobrze – idźmy i czyńmy podobnie!

Vladimir Pikman
Dyrektor wykonawczy Beit Sar Shalom
w Niemczech

The people of Israel were not righteous (Deut 9:5-6), but God brought them into the land because of His love and faithfulness (Deut 4:37). God's fatherly love was the basis for the separation and redemption of the Jewish people and for His unconditional, close relationship with them despite their iniquity (Prov 10:12).

Leviticus 23 marks Passover as the first holiday in the religious calendar. The awareness of God's love, especially emphasised at Passover, reminded the people of Israel of their worth in God's sight. God initiated the relationship, and His love gave the Jewish people the security and courage to fulfil their covenant responsibilities throughout the year.

God's love, celebrated regularly in holy feasts such as Passover, should naturally strengthen His people's love for Him. A concluding section of the Seder, in the second half of the Hallel, quotes Psalm 116:1-2: "I love the Lord, because he heard my cry for mercy and listened to me. As long as I live, I will call on him when I need help".

This Psalm is attributed to David and is specific to his circumstances. But the Jewish Passover tradition also relates this text to the redemption from slavery in Egypt. It affirms that God's redemption produces love from the redeemed to the Saviour. Being loved by God and loving God should naturally encourage people to love others. The annual remembrance of the Exodus story helps to cultivate this attitude.

You must love your neighbour as yourself...
The stranger who lives with you must be to you as a citizen of your own country; so you must love the foreigner as yourself, for you were strangers in the land of Egypt. I am the Lord your God. (Lev 19:18, 34)

During Passover, Jews read the Song of Songs, a passionate, romantic, explicit and even erotic love poem that describes the relationship between a man and a woman. From a Jewish perspective, there is a deep connection between this poem and Passover. Since ancient times, Jewish rabbis have seen the Song of Songs as an expression of the covenant love between God and the Jewish people. This poem adds passion and romance to the great love story of the Exodus.

This story is significant for all Christians. Some two thousand years ago, something extraordinary happened at the Passover: God miraculously manifested his love once again. "For this is the way God loved the world: he gave his only Son, so

that everyone who believes in him will not perish but have eternal life" (John 3:16). It is no coincidence that Yeshua (Jesus), the Messiah, died and was resurrected during Passover - the feast of love. Jesus acted out of love.

His resurrection is the ultimate confirmation of God's love for all nations. God gives this Passover love story to all people, and by God's grace, all who follow Christ are now part of this story!

As Christians, Passover reminds us, as it reminded Messiah's first disciples, to follow his example of loving God and loving others. God loves us compassionately and unconditionally. His love is shown in what he says and does. He loves us - let us go and do the same!

HISTORIA NAJWIĘKSZYCH KOŚCIOŁÓW PROTESTANCKICH

1. RUCH ZIELONOŚWIĄTKOWY

1. Początki

Historycy podkreślają, że doświadczenie charyzmatyczne rozwijało się na przełomie XIX/XX wieku także w innych ośrodkach na świecie, m.in. w Azji. Bezpośrednimi poprzednikami ruchu pentekostalnego były: wielkie przebudzenia religijne w USA (Great Awakening, revivalizm), pietystyczne nurty w łonie Kościołów protestanckich, ruch uświęceniowy z jego wybitnymi kaznodziejami (m.in. Dwight L. Moody i Charles G. Finney), zwracającymi uwagę na konieczność osobistego nawrócenia i życia świętobliwego. Wśród badaczy nie ma zgody co do tego gdzie, kiedy i pod czym przywództwem narodził się ruch zielonoświątkowy. Dyskusja dotyczy zasadniczo dwóch dat i dwóch różnych miejsc w Stanach Zjednoczonych. Jedni podkreślają rok 1901 i wydarzenie w Topeka (Kansas), inni rok 1906 i najsłynniejszy zielonoświątkowy adres: Azusa Street 312 w Los Angeles (Kalifornia). W pierwszym przypadku ruch zielonoświątkowy wiązać należy z pastorem Kościoła Metodystycznego, Charlesem Foxem Parhamem, w drugim z afroamerykańskim pastorem, należący do ruchu uświęceniowego (Holiness Movement), Williamem Josephem Seymourem.

2. Początki ruchu zielonoświątkowego w Europie

W Europie pierwsze wspólnoty zielonoświątkowe powstały już w roku 1907. Jednym z „apostołów”

pentekostalizmu na naszym kontynencie był Thomas Bell Barratt, superintendent zborów metodystycznych w Oslo. W czasie pobytu w USA (1906) przeżył on chrzest w Duchu Świętym i stał się orędownikiem powstałego ruchu. Konflikt, w jaki popadł z władzami swojego Kościoła, zmusił go ostatecznie do utworzenia nowego zboru w Oslo. Podobne wydarzenia miały miejsce w Szwecji, gdzie baptyistyczny kaznodzieja, Levi Pethrus, założył samodzielny zbor w Sztokholmie (1907). W Bydgoszczy, w roku 1907, chrzest w Duchu Świętym przeżył ksiądz ewangelicki Jonathan Paul, jeden z najaktywniejszych charyzmatyków niemieckich pierwszej połowy XX wieku. Wraz z Emilem Humburciem wystąpił przeciw Deklaracji Berlińskiej (Berliner Erklärung, z 25 września 1909), która była wyrazem głębokiego sprzeciwu wobec powstającego ruchu zielonoświątkowego, posądzając go wręcz o demoniczne inspiracje. Dokument ten został przyjęty przez 56 przywódców niemieckiego ruchu uświęceniowego. Zamieszanie wokół deklaracji doprowadziło w konsekwencji do rozbitcia ruchu społecznościowego w Niemczech. Jedno z jego skrzydeł stało się zalążkiem nowopowstających zborów zielonoświątkowych. Z Norwegii, Szwecji i Niemiec ruch zielonoświątkowy rozszerzył się na okoliczne kraje i wkrótce powstały Kościoły zielonoświątkowe w Anglii, Finlandii, Danii i Szwajcarii, a następnie w większości państw europejskich.

3. Ruch neo-zielonoświątkowy i charyzmatyczny

Począwszy od lat trzydziestych XX w. klasyczny ruch zielonoświątkowy znalazł się częściowo w izolacji. Chrześcijanie z różnych denominacji patrzyli na zwolenników mówienia innymi językami, delikatnie rzecz ujmując, sceptycznie. Sytuacja zaczęła ulegać zmianie po II wojnie światowej. Notujemy wówczas kolejny wzrost popularności charyzmatów, co w konsekwencji doprowadziło do powstania neopentekostalizmu i ruchu charyzmatycznego. Najczęściej uznaje się, że początki neopentekostalizmu wiążą się z zielonoświątkowym działaczem ekumenicznym, Dawidem du Plessis oraz z organizacją założoną w 1953 roku przez Ormianina, Demosa Szakariana (Shakariana) pod nazwą: Międzynarodowa Społeczność Biznesmenów Pełnej Ewangelii (The Full Gospel Business Men's Fellowship).

HISTORY OF THE MAJOR PROTESTANT CHURCHES

1. THE PENTECOSTAL MOVEMENT

1. The origins

Historians point out that the charismatic experience was also developing in other centres around the world at the turn of the 20th century, including Asia. The immediate predecessors of the pentecostal movement were the great religious awakenings in the USA (Great Awakening, revivalism), pietistic currents within the Protestant churches, the sanctification movement with its prominent preachers (e.g. Dwight L. Moody and Charles G. Finney) drawing attention to the necessity of personal conversion and holy living. There is disagreement among scholars as to where, when and under whose leadership the Pentecostal movement was born. The discussion is essentially about two dates and two different locations in the United States. Some emphasise 1901 and events in Topeka (Kansas), others 1906 and the most famous Pentecostal address: 312 Azusa Street in Los Angeles (California). In the first case, the Pentecostal movement is linked to the pastor of the Methodist Church, Charles Fox Parham, in the second to an African-American pastor belonging to the Holiness Movement, William Joseph Seymour.

2. The origins of the Pentecostal movement in Europe

In Europe, the first Pentecostal communities were established as early as 1907. One of the Pentecostal 'apostles' on our continent was Thomas Bell Barratt, superintendent of the Methodist churches in Oslo. While in the USA (1906), he experienced the baptism in the Holy Spirit and became an advocate of the emerging movement. The conflict he came into with the authorities of his church eventually forced him to form a new church in Oslo. Similar developments took place in Sweden, where a Baptist preacher, Levi Pethrus, founded an independent church in Stockholm (1907). In Bydgoszcz, the evangelical priest Jonathan Paul, one of the most active German charismatics of the first half of the 20th century, experienced baptism in the Holy Spirit in 1907. Together with Emil Humburg, he spoke out against the Berlin Declaration (Berliner Erklärung, 25 September 1909), which expressed deep opposition to the emerging Pentecostal movement, even accusing it of demonic inspiration. This document was adopted by the 56th leaders of the German sanctification movement.

The confusion surrounding the declaration consequently led to a split in the community movement in Germany. One of its wings became the nucleus of newly emerging Pentecostal churches. From Norway, Sweden and Germany, the Pentecostal movement spread to surrounding countries and soon Pentecostal churches were established in England, Finland, Denmark and Switzerland, and later in most European countries.

3. The neo-Pentecostal and charismatic movement

From the 1930s onwards, the classical Pentecostal movement found itself partly isolated. Christians from various denominations looked at proponents of speaking in other tongues with, to put it mildly, scepticism. The situation began to change after the Second World War. At that time, we note another rise in the popularity of charismatics, which consequently led to the rise of neopentecostalism and the charismatic movement. The origins of Neopentecostalism are most often considered to be linked to the Pentecostal ecumenical activist, David du Plessis, and the organisation founded in 1953 by the Armenian, Demos Shakarian (Shakarian) under the name: The Full Gospel Business Men's Fellowship.

The charismatic movement in the historic churches, from the 1950s onwards, developed rapidly. Clergymen played a major role in this, including: Michael Harper, an Anglican priest, Dennis J. Bennett, preacher of the Episcopal Church, Harold Bredesen, pastor of the Evangelical Reformed Church, Pastor Larry Christenson of the Lutheran Church or Rodney Williams of the

Ruch charyzmatyczny w kościołach historycznych, począwszy od lat pięćdziesiątych, rozwijał się bardzo dynamicznie. Dużą rolę odegrali w tym duchowni, m.in.: Michael Harper, ksiądz anglikański, Dennis J. Bennett, kaznodzieja Kościoła Episkopalnego, Harold Bredesen, pastor Kościoła Ewangelicko-Reformowanego, pastor Larry Christenson z Kościoła Luterańskiego czy Rodney Williams z Kościoła Prezbiteriańskiego. Pobożność pentekostalna przeniknęła również do Kościoła katolickiego. Nastąpiło to na skutek wspólnych spotkań modlitewnych zielonoświątkowców i katolików w roku 1967 na uniwersytecie w Pittsburgu (Pensylwania) i South Bend (Michigan). Wpływ na te wydarzenia miała bardzo popularna książka Dawida Wilkersona „The Cross and the Switchblade” („Krzyż i sztylet”). Powstałe w ten sposób przebudzenie charyzmatyczne, zwane Odnową w Duchu Świętym lub Odnową Charyzmatyczną, okazało się istotnym nośnikiem idei zielonoświątkowych w katolickim świecie.

Znamiennym i symbolicznym wydarzeniem w rozwoju pentekostalizmu było przyjęcie nauki o chrzcie w Duchu Świętym przez kongregacje Żydów mesjańskich. Na ogólną liczbę ok. 150 tys. nawróconych na chrześcijaństwo Żydów w USA, ponad 110 tys. to charyzmatycy.

4. „Trzecia fala”

Ruch pentekostalny na świecie w latach osiemdziesiątych doznał kolejnego ożywienia. Zjawisko to przyjęto nazywać ruchem „trzeciej fali”, dla odróżnienia od dwóch poprzednich przebudzeń zielonoświątkowych, klasycznego ruchu zielonoświątkowego i ruchu charyzmatycznego. Cechą charakterystyczną „trzeciej fali” jest powstanie dużej ilości niezależnych wspólnot kongregacyjnych, które nie identyfikują się z klasycznym pentekostalizmem. Za prekursora ruchu uważa się Johna Wimbera, założyciela Vineyard Christian Fellowship (Chrześcijańska Społeczność Winnicy). Najbardziej charakterystycznym nurtem „trzeciej fali”, związanym z jednym ze zborów Winnicy (Toronto Airport Christian Fellowship), jest położenie nacisku na cuda i znaki (Toronto blessing – błogosławieństwo z Toronto). W ciągu kilku lat specyficzna pobożność tego nurtu dotarła do wielu zborów zielonoświątkowych i wpłynęła na kształt nabożeństw, czyniąc je jeszcze bardziej ekspresyjnymi.

5. Rys historyczny ruchu zielonoświątkowego w Polsce

5.1. Początki

Gdy rodził się światowy ruch zielonoświątkowy, Polska znajdowała się pod zaborami. Pierwszymi wiernymi, którzy doświadczyli chrztu w Duchu

Świętym na ziemiach etnicznie polskich byli ewangelicy Niemcy i prawosławni Rosjanie. Na nasze ziemie pentekostalizm dotarł z dwóch stron – od południa i z Kresów. Wpływy przebudzenia niemieckiego doprowadziły do zawiązania się pierwszej wspólnoty wyznaniowej nowego ruchu na Śląsku Cieszyńskim. W 1910 (10 lipca) utworzono zrzeszenie religijne pod nazwą *Związek Stanowczych Chrześcijan* (Bund für entschiedenes Christentum, dosłownie Związek dla Stanowczego Chrześcijaństwa – ZSCH), które w dniu 15 lipca zostało zarejestrowane pod tą nazwą w starostwie cieszyńskim, a jego zwolennicy zostali nazwani „zielonoświątkowcami”. Związek ten formalnie należał do Kościoła ewangelickiego, de facto tworzył jednak niezależną wspólnotę zielonoświątkową. Prezesem ZSCH został Jan Kajfosz z Trzyńca, a po jego odejściu ze Związku (1917) funkcję prezesa przyjął Karol Kaleta. Nabożeństwa odbywały się m.in. w Nieborach, Tyrze i Cieszynie. Od roku 1912 ZSCH posiadał swoją pierwszą kaplicę. Była nią dawna suszarnia owoców. Do końca I wojny światowej Związek liczył około 80 osób. Po wojnie na terenie Śląska sytuacja była niepewna. Ostatecznie, na mocy decyzji Rady Ambasadorów w Spa, Śląsk Cieszyński został podzielony wzdłuż Olzy. W ten sposób część polskich zielonoświątkowców znalazła się poza granicami kraju. Przed wybuchem II wojny Związek liczył ok. dwóch tysięcy osób.

W tym samym czasie pod zaborem pruskim i rosyjskim rozwijał się ruch zielonoświątkowy zrzeszający w zdecydowanej większości ludność nie-polską. Dopiero zakończenie I wojny światowej, a szczególnie reemigracja Polaków ze Stanów Zjednoczonych, przyniosły narodziny i rozwój polskich zielonoświątkowców na ziemiach wschodniej i centralnej Rzeczypospolitej. Działalność misyjna na Wołyniu (Nikita Kalenik, Józef Czerski), Polesiu (Grzegorz Sielużycki, Karp Leonowicz) i na Wileńszczyźnie (Stanisław Niedźwiecki) oraz w Polsce centralnej (Gustaw H. Schmidt, Artur Bergholc) doprowadził w krótkim czasie do powstania pierwszych zborów o orientacji zielonoświątkowej.

W drugiej połowie lat dwudziestych, pomiędzy nowopowstałymi zborami istniały ożywione kontakty. Skutkowało to ostatecznie pomysłem powołania nowego związku religijnego. Poza wspomnianymi czynnikami wpływ na taką decyzję miały również inne czynniki. Ruch rozwijał się bowiem dość żywiołowo i odczuwało się brak przygotowanych pracowników, duszpasterzy i kaznodziejów. Pojawiły się też zagrożenia w postaci najprzeróżniejszych ekstremistów. Wszystko to wymagało uporządkowania. Większość zborów wyraziła chęć powołania związku religijnego, umożliwiającego legalne działanie w państwie.

Presbyterian Church. Pentecostal piety has also penetrated the Catholic Church. This occurred as a result of joint prayer meetings between Pentecostals and Catholics in 1967 at the University of Pittsburgh (Pennsylvania) and South Bend (Michigan). These events were influenced by David Wilkerson's very popular book "The Cross and the Switchblade". The resulting charismatic awakening, known as the Renewal in the Holy Spirit or Charismatic Renewal, proved to be an important vehicle for Pentecostal ideas in the Catholic world.

A significant and symbolic event in the development of Pentecostalism was the adoption of the doctrine of baptism in the Holy Spirit by congregations of Messianic Jews. Out of a total of about 150,000 Jewish converts to Christianity in the USA, more than 110,000 are Charismatics.

4. The "third wave"

The Pentecostal movement worldwide experienced another revival in the 1980s. This phenomenon has come to be known as the "third

wave" movement, to distinguish it from the two previous Pentecostal awakenings, the classical Pentecostal movement and the Charismatic movement. A distinctive feature of the 'third wave' is the emergence of a large number of independent congregational communities that do not identify with classical Pentecostalism. John Wimber, founder of the Vineyard Christian Fellowship, is considered to be the forerunner of the movement. The most distinctive strand of the 'third wave', associated with one of the Vineyard churches (Toronto Airport Christian Fellowship), is the emphasis on miracles and signs (Toronto blessing). Within a few years, the specific piety of this trend reached many Pentecostal churches and influenced the design of the services, making them even more expressive.

5. Historical outline of the Pentecostal movement in Poland

5.1. The beginnings

When the worldwide Pentecostal movement was born, Poland was under partition. The first believers who experienced baptism in the Holy Spirit on ethnically Polish lands were Evangelical Germans and Orthodox Russians. Pentecostalism came to our lands from two directions - from the south and from the Borderlands. The influence of the German awakening led to the formation of the first religious community of the new movement in Cieszyn Silesia. In 1910 (10 July), a religious association was founded under the name of *the Union of Firm Christians* (Bund für entschiedenes Christentum, literally Union for Firm Christianity - ZSch), which on 15 July was registered under this name with the District Office of Cieszyn, and its adherents were called "Pentecostals". The association formally belonged to the Evangelical Church, but de facto formed an independent Pentecostal community. Jan Kajfosz from Trinec became the president of the ZSch, and after his departure from the Association (1917) the function of president was assumed by Karol Kaleta. Services were held, among others, in Niebory, Tyre and Těšín. From 1912, the ZSch had its first chapel. It was a former fruit drying room. By the end of the First World War, the Association had about 80 members. After the war, the situation in Silesia was precarious. Eventually, by a decision of the Council of Ambassadors in Spa, Těšín Silesia was divided along the Olza River. In this way, some Polish Pentecostals found themselves outside the country. Before the outbreak of the Second War, the Union numbered about two thousand people.

At the same time, a Pentecostal movement was developing under the Prussian and Russian annexations, bringing together the vast majority of non-Polish people. It was not until the end of

W ten sposób doszło w maju 1929 roku do zawarcia porozumienia w Starej Czolnicy, koło Łucka i utworzenia *Związku Zborów Chrześcijan Wiary Ewangelicznej* (ZZChWE), przemianowanego później na *Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej* (KChWE). Część zborów zielonoświątkowych, przejawiających tendencje antyinstytucjonalne, nie przystąpiła do Związku.

Na czele ZZChWE stanął A. Bergholc, który zarządził Związkiem z Łodzi. Nowopowstały Kościół był zorganizowany kongregacyjalnie. Wydawał kilka czasopism, m.in. w Gdańsku (*Primiritiel*, pod red. G. H. Schmidta), w Łodzi (*Przystęp*, pod red. A. Bergholca), i w Tarnopolu (*Ewangelickij Hołos* pod red. G. Fedyszyna). Zielonoświątkowcy z centralnej i wschodniej Polski utrzymywali żywe kontakty z amerykańskim *Assemblies of God*, jednym z największych Kościołów zielonoświątkowych w Stanach Zjednoczonych oraz Szwajcarską Misją Zielonoświątkową i podobnymi organizacjami z Wielkiej Brytanii. Relacje te zaowocowały powstaniem Szkoły Biblijnej w Gdańsku (1930-1933), przemianowanej później na Instytut Biblijny (1935-1938). Seminarium to zorganizowane przez misjonarzy *Assemblies of*

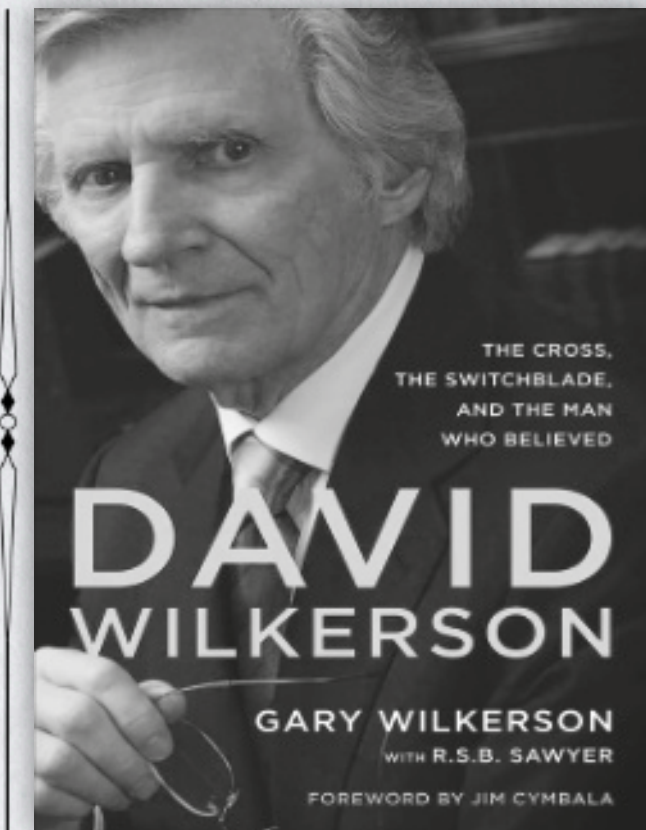
H. Schmidt. Kształcili się w nim nie tylko Polacy, ale także Rumuni, Litwini, Łotysze, Czesi, Słowacy, Bułgarzy, Węgrzy, Jugosłowianie, Estończycy i Niemcy. Instytut opuściło wielu duszpasterzy i kaznodziejów. Okazał się wielką pomocą w skrytalizowaniu teologii zielonoświątkowej. Od 1935 roku dziekanem Instytutu był N. Nikoloff, organizator i superintendent Kościoła Ewangeliczno-Zielonoświątkowego w Bułgarii. Funkcję honorowego dziekana i wykładowcy pełnił Donald Gee, a w pewnym momencie głównym wykładowcą był Len Jones, pastor jednego z największych kościołów londyńskich. W sumie w Instytucie Biblijnym w latach 1930-38 kształciło się około 550 osób. O dynamicznym rozwoju tego Kościoła świadczy fakt, że w roku 1937 liczył on ponad 21 tys. wyznawców.

5.2. Zielonoświątkowcy w latach 1939-1987 w Polsce

Okres II wojny światowej zatrzymał ten postęp. Na czas wojny zarówno Związek Stanowczych Chrześcijan, jak i Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej zostały zdelegalizowane. Praktyki religijne na Śląsku Cieszyńskim realizowane były dzięki współpracy z Kościołem Ewangelickim, a na pozostałych terenach zielonoświątkowcy znaleźli możliwość prowadzenia swoich działań pod skrzydłami innych wyznań, np. metodystów i baptystów. Wielu duchownych i wiernych straciło życie, część została zesłana do obozów pracy i obozów koncentracyjnych.

Po zakończeniu wojny granice Polski zmieniły się po raz kolejny. Znaczna część zielonoświątkowców na kresach wschodnich i na południu znalazła się poza granicami PRL. W tej nowej sytuacji społeczno-politycznej rozpoczął się powolny proces odbudowy struktur kościelnych. Komuniści dążyli do zminimalizowania aktywności grup religijnych w Polsce i poddania ich ścisłej kontroli. Począwszy od końca lat czterdziestych wzmożyły się działania podejmowane przez służby bezpieczeństwa wymierzone we wszystkie Kościoły, w tym również mniejszościowe. Kościoły wolne były represjonowane na różne sposoby. Z jednej strony prześladowano duchownych, z drugiej zaś zastraszano wiernych, odbierano kaplice, przeprowadzano rewizje w domach, konfiskowano Biblię i literaturę chrześcijańską. Jednym z celów polityki wyznaniowej PRL była centralizacja mniejszych wyznań. Nowa władza obawiała się wszelkich śladów samodzielności i niezależności, wężąc wszędzie „imperialistyczny spisek”. Na wzór sowiecki tworzone w Polsce sztuczne zjednoczenia. Miało to ułatwić kontrolę nad mniejszościami wyznaniowymi.

Takie właśnie działania obserwujemy w związku z powstaniem i działalnością *Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego* (ZKE). Nie można zaprzeczyć,

God działało w ramach Misji Rosyjskiej i Wschodnio-Europejskiej (REEM).

Seminarium w Gdańsku ściśle związane było z rozwijającym się ruchem zielonoświątkowym w Europie Środkowej i Wschodniej. Twórcą i pierwszym kierownikiem szkoły był Gustaw

the First World War, and especially the re-emigration of Poles from the United States, that Polish Pentecostals were born and developed in the lands of eastern and central Poland. Missionary activities in Volhynia (Nikita Kalenik, Józef Czer-ski), Polesia (Grzegorz Sieluzyczny, Karp Leonow-icz) and Vilnius (Stanisław Niedźwiecki), as well as in central Poland (Gustaw H. Schmidt, Artur Bergholc) soon led to the establishment of the first Pentecostal-oriented churches.

In the second half of the 1920s, there were lively contacts between the newly established churches. This eventually resulted in the idea of establishing a new religious association. In addition to the factors mentioned above, other factors also influenced this decision. For the movement was growing quite vigorously and the lack of prepared workers, pastors and preachers was felt. There were also threats in the form of various extremists. All this needed to be sorted out. Most of the churches expressed a desire to establish a religious association, enabling them to operate legally in the state. Thus, in May 1929, an agreement was reached in Stara Czolnica, near Lutsk, and the Union of Churches of the Evangelical Faith (ZZChWE), later renamed *the Christian Church of the Evangelical Faith* (KChWE), was established. Some Pentecostal churches with anti-institutional tendencies did not join the Union.

The KChWE was headed by A. Bergholc, who managed the Union from Lodz. The newly formed church was organised congregationally. It published several periodicals, including in Gdansk (*Primiriel*, edited by G. H. Schmidt), in Lodz (*Przystęp*, edited by A. Bergholc), and in Ternopil (*Evangeliskij Hołos*, edited by G. Fedyshyn). Pentecostals from central and eastern Poland maintained lively contacts with the American Assemblies of God, one of the largest Pentecostal churches in the United States, as well as the Swiss Pentecostal Mission and similar organisations from Great Britain. These relationships resulted in the establishment of the Bible School in Gdansk (1930-1933), later renamed the Bible Institute (1935-1938). Organised by Assemblies of God missionaries, this seminary operated within the Russian and Eastern European Mission (REEM).

The seminary in Gdansk was closely linked to the growing Pentecostal movement in Central and Eastern Europe. The founder and first head of the school was Gustav H. Schmidt. Not only Poles, but also Romanians, Lithuanians, Latvians, Czechs, Slovaks, Bulgarians, Hungarians, Yugoslavs, Estonians and Germans were educated there. Many pastors and preachers have left the Institute. It proved to be a great help in crystallising Pentecostal theology. From 1935 the dean

of the Institute was N. Nikoloff, organiser and superintendent of the Evangelical Pentecostal Church in Bulgaria. The post of honorary dean and lecturer was held by Donald Gee, and at one point the principal lecturer was Len Jones, pastor of a major London church. In all, some 550 people were educated at the Bible Institute in 1930-38. The rapid growth of this church is evidenced by the fact that in 1937 it had over 21,000 adherents.

5.2. Pentecostals in the years 1939-1987 in Poland

The period of World War II halted this progress. For the duration of the war, both the Association of Statutory Christians and the Church of Christians of the Evangelical Faith were outlawed. Religious practices in Cieszyn Silesia were carried out through cooperation with the Evangelical Church, while in other areas Pentecostals found opportunities to carry out their activities under the wings of other denominations, such as the Methodists and Baptists. Many clergy and believers lost their lives and some were sent to labour and concentration camps.

After the end of the war, Poland's borders changed once again. A significant number of Pentecostals in the eastern borderlands and in the south found themselves outside the borders of the Polish People's Republic. In this new socio-political situation, a slow process of rebuilding church structures began. The communists sought to minimise the activity of religious groups in Poland and subject them to strict control. Beginning in the late 1940s, actions taken by the security services against all churches, including minority churches, intensified. Free Churches were repressed in various ways. On the one hand, the clergy were persecuted, while on the other, the faithful were intimidated, chapels were taken away, house searches were carried out, Bibles and Christian literature were confiscated. One of the aims of the religious policy of the Polish People's Republic was the centralisation of smaller denominations. The new authorities feared any trace of independence and autonomy, sniffing everywhere for an 'imperialist conspiracy'. On the Soviet model, artificial unions were created in Poland. This was to facilitate control over religious minorities.

This is precisely what we see in connection with the establishment and activities of *the United Evangelical Church* (ZKE). It cannot be denied that there were genuine unifying tendencies within the evangelical communities, as can be seen from the conventions and conferences organised at the time. During one such conference, 24-26 May 1947 in Ustron, near Cieszyn, the formation of the ZKE took place, through the merger of the Cieszyn Pentecostals with the Union of Free Christians

że w łonie wspólnot ewangelikalnych istniały autentyczne tendencje zjednoczeniowe, co widać na przykładzie organizowanych wówczas zjazdów i konferencji. W czasie jednej z takich konferencji, 24–26 maja 1947 w Ustroniu, koło Cieszyna, doszło do powstania ZKE, poprzez połączenie cieszyńskich zielonoświątkowców ze Zjednoczeniem Wolnych Chrześcijan (Kościół Wolnych Chrześcijan) i Związkiem Ewangelicznych Chrześcijan, nie należących do ruchu zielonoświątkowego. O ile w początkowej wersji idea zjednoczenia miała swoje podstawy w rzeczywistym pragnieniu jedności i była wynikiem doświadczenia czasów wojennych, o tyle późniejsze działania zjednoczeniowe noszą znamiona działań represyjnych, podjętych przez władze komunistyczne. Po wydarzeniach z 19/20 września 1950 roku (masowe aresztowanie przywódców), do ZKE został włączony drugi nurt pentekostalny – Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej (1953). Mimo sztuczności zjednoczenia, poszczególne Kościoły zachowały pewną autonomię i świadomość swojej odrębności. Konsekwencją tych wydarzeń było jednocześnie zbliżenie pomiędzy dwoma nurtami polskiego pentekostalizmu.

Historia ZKE ściśle związana jest z dziejami narodu w tym czasie. W ramach odwilży politycznej w roku 1956 zielonoświątkowcy należący do KChWE wystąpili z ZKE. Władze państwowe nie zgodziły się jednak na zarejestrowanie nowego Kościoła i w maju 1959 r. większość zborów i duchownych wróciła do ZKE. Pozostali utworzyli zbory autonomiczne, działające nielegalnie, represjonowane i kontrolowane. W ramach kolejnej odwilży politycznej, która w konsekwencji przekształciła się w liczne ruchy narodowe i przyniosła wolność okupowanym przez sowieńców państwom Wschodniej Europy, na synodzie (22 maja 1987 r. ostatni synod Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego) doszło do uchwalenia reorganizacji ZKE.

5.3. Powstanie i rozwój Kościoła Zielonoświątkowego w RP

Po samorozwiązaniu się ZKE większość przedstawicieli polskiego pentekostalizmu powołała do istnienia *Kościół Zielonoświątkowy* (KZ). Postanowienie o rozwiązaniu ZKE zostało zatwierdzone 1 lutego 1988 r., decyzją ówczesnego Urzędu do Spraw Wyznań. W 1987 roku liczył 84 zbory (ok. 10 tys. wiernych), obecnie zaś (dane pochodzą z końca roku 2009) w jego skład wchodzi 217 zborów, skupiających ponad 23 tys. wiernych (ochrzczonych [13 104 osoby], dzieci i sympatyków). Nie powiodły się próby stworzenia jednej wspólnoty, obejmującej wszystkie zbory zielonoświątkowe. W skład KZ weszły dawne zbory zielonoświątkowców cieszyńskich, stanowczych

chrześcijan oraz dawnego Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej. Poza KZ istniały już wcześniej inne wspólnoty zielonoświątkowe, a po roku 1988 powstały nowe, w tym w nowej szacie *Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej*, wpisany do rejestru stowarzyszeń i związków religijnych także 1 lutego 1988 r.

W roku 1990 Kościół ten został wpisany do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych i liczy sobie obecnie (dane na koniec roku 2008) 25 zborów i skupiających ok. 4 tysiące członków. W Polsce istnieje szereg kościołów zielonoświątkowych, m.in. Kościół Boży w Chrystusie (3,4 tys. wiernych), Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa (2 tys. wiernych), Ewangeliczna Wspólnota Zielonoświątkowa (520 wiernych), Zbór Stanowczych Chrześcijan w RP (300 wiernych), Chrześcijański Kościół Reformacyjny. Łącznie obecnie istnieje w Polsce ok. 30. Kościołów o proveniencji zielonoświątkowej.

Przyczyny braku jedności tkwią w rozumieniu istoty Kościoła, w jego eklezjologii. Kościół rozumiany jest tu jako wartość mistyczna, jest więc jeden i powszechny, choć strukturalnie zróżnicowany. W wymiarze organizacyjnym jest reprezentowany przez różnorodne wspólnoty, które traktują się w sposób braterski. Pomiędzy głównymi Kościołami zielonoświątkowymi w Polsce nie występują żadne poważne rozbieżności teologiczne, nie licząc kilku pomniejszych wspólnot, które wykraczają poza klasyczną teologię zielonoświątkową. Przykładami mogą być takie wspólnoty, jak Zbór Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim (w Ełku) i Jednota Braci Polskich (na Pomorzu), odrzucające wiarę w Trójcę Świętą.

5.4. Działalność społeczna i ekumeniczna polskich zielonoświątkowców

Kościół Zielonoświątkowy prowadzi działalność wydawniczą (ogólnopolski dwumiesięcznik *Chrześcijanin*, wydawnictwo *Agape*), prowadzi instytut naukowo-badawczy (Instytut im. Barratta w Warszawie), a także współpracuje z ośrodkami młodzieżowymi i studenckimi, m.in. z Chrześcijańskim Stowarzyszeniem Akademickim i Ruchem Nowego Życia.

Od roku 1997 Kościół Zielonoświątkowy działa w Polsce w oparciu o ustawę Państwo-Kościół (Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w RP z dn. 20 lutego 1997 r.; Dz. U., Nr 41, poz. 254). Uzyskanie przez tak „młody” Kościół regulacji prawnej na poziomie ustawy państwowej jest dowodem wiarygodności tej konfesji i dobrej opinii, jaką posiada w naszym kraju. Znany jest nie tyle ze spontaniczności i nieskomplikowanej liturgii czy charakterystycznego „mówienia innymi językami” (za to polscy parlamenta-

(Church of Free Christians) and the Union of Evangelical Christians not belonging to the Pentecostal movement. While in the initial version the idea of unification had its basis in a real desire for unity and was the result of the experience of the war times, later unification activities bear the hallmarks of repressive measures taken by the communist authorities. After the events of 19/20 September 1950 (mass arrest of leaders), a second Pentecostal current, the Evangelical Faith Baptist Church (1953), was incorporated into the ZKE. Despite the artificiality of the unification, the individual churches retained a certain autonomy and awareness of their distinctiveness. The consequence of these events was at the same time a rapprochement between the two strands of Polish pentecostalism.

The history of the ZKE is closely linked to the history of the nation at this time. As part of the political thaw in 1956, Pentecostals belonging to the KChWE left the ZKE. However, the state authorities did not agree to register the new church and in May 1959 most of the churches and clergy returned to the ZKE. The others formed autonomous churches, operating illegally, repressed and controlled. As part of the subsequent political thaw, which consequently developed into numerous national movements and brought freedom to the Soviet-occupied countries of Eastern Europe, the synod (22 May 1987, the last synod of the United Evangelical Church) passed the reorganisation of the ZKE.

5.3. The emergence and development of the Pentecostal Church in Poland

After the self-dissolution of the ZKE, most representatives of Polish Pentecostalism established the *Pentecostal Church* (KZ). The decision to dissolve the ZKE was approved on 1 February 1988, by a decision of the then Office for Religious Affairs. In 1987, it had 84 churches (about 10,000 believers), while today (data from the end of 2009) it has 217 churches, with more than 23,000 believers (baptised [13,104 persons], children and supporters). Attempts to create a single community encompassing all Pentecostal churches have failed. The KZ included the former churches of Cieszyn Pentecostals, firm Christians and the former Evangelical Faith Christians Church. In addition to the KZ, other Pentecostal communities had already existed and new ones were established after 1988, including the new-look *Church of Christians of the Evangelical Faith*, also entered in the register of religious associations and unions on 1 February 1988.

In 1990, this church was entered in the register of churches and other religious associations and now has (data as of the end of 2008) 25 churches and about 4,000 members. There are a number of

Pentecostal churches in Poland, including the Church of God in Christ (3,400 believers), the Christian Pentecostal Community (2,000 believers), the Evangelical Pentecostal Community (520 believers), the Standing Christians Church in Poland (300 believers), and the Christian Reformation Church. In total, there are currently about 30 churches of Pentecostal provenance in Poland.

The reasons for the lack of unity lie in the understanding of the essence of the Church, in its ecclesiology. The Church is understood here as a mystical value, so it is one and universal, although structurally diverse. In organisational terms, it is represented by diverse communities that treat each other fraternally. There are no major theological divergences between the main Pentecostal churches in Poland, apart from a few minor communities that go beyond classical Pentecostal theology. Examples include communities such as the Evangelical Christian Fellowship in the Apostolic Spirit (in Elk) and the Unity of Polish Brethren (in Pomerania), which reject belief in the Trinity.

5.4 Social and ecumenical activities of Polish Pentecostals

The Pentecostal Church is active in publishing (national bimonthly magazine *Chrześcijanin*, Agape publishing house), runs a scientific research institute (Barratt Institute in Warsaw), and cooperates with youth and student centres, including the Christian Academic Association and the New Life Movement.

Since 1997, the Pentecostal Church has been operating in Poland on the basis of the State-Church Act (Act on the Relationship of the State to the Pentecostal Church in the Republic of Poland of 20 February 1997; Journal of Laws, No. 41, item 254). The fact that such a “young” Church has obtained legal regulation at the level of a state law is proof of the credibility of this confession and the good reputation it has in our country. It is known not so much for its spontaneity and uncomplicated liturgy or its characteristic “speaking in other tongues” (for which Polish parliamentarians do not give the bill!), but for its attitudes and actions towards communities affected by social pathologies or poverty. Individual churches are active in various fields, some even specialise in certain categories of pro-social activities. These communities are not very numerous and usually not very wealthy. The main asset is the active believer and his or her dedication in service to others, not necessarily to people within the circle of believers.

The church as a whole and individual churches, carry out activities related to prevention, but also

rzyści ustawy nie dają!), ale z postaw i działań wobec środowisk dotkniętych patologiami społecznymi czy biedą. Poszczególne zbory wyzwają swoją aktywność na różnym polu, niektóre wręcz specjalizują się w pewnych kategoriach działań prospołecznych. Są to wspólnoty niezbyt liczne i najczęściej niezbyt zamożne. Głównym atutem jest aktywny wierny i jego poświęcenie w służbie dla innych, niekoniecznie dla ludzi z kręgu wyznawców.

Kościół jako całość i poszczególne zbory, prowadzą działania związane z profilaktyką, ale również z usuwaniem skutków uzależnień i patologii. Takie ośrodki jak *Misja „Nowa Nadzieja”* w Janowicach Wielkich, *Chrześcijańskie Stowarzyszenie Dobroczynne w Kluczach* (1999) czy *Chrześcijański Ośrodek dla Osób Uzależnionych (Teen Challenge)* w Broczynie i Łękini są dobrze znane w środowiskach prowadzących pracę resocjalizacyjną z alkoholikami i innymi osobami uzależnionymi w Polsce. Ośrodki te posiadają schroniska dla bezdomnych, świetlice socjoterapeutyczne, prowadzone są tam warsztaty terapii zajęciowej. Inicjatywy powstały oddolnie, były pomysłami podjętymi i zrealizowanymi przez wolontariuszy. W Polsce powstała cała sieć punktów pomocy działających przy Kościołach. Prowadzą grupy wsparcia, punkty konsultacyjne, służbę *Coffee House*. Powstały też hostele, w których byli pacjenci ośrodków mogą uczestniczyć w programach resocjalizacyjnych.

Kościół dostrzega konieczność prowadzenia dialogu ekumenicznego i wspólnego składania świadectwa wiary. Utrzymuje i rozwija stosunki z Kościołami na całym świecie poprzez wspólnotę wiary, modlitwy i wzajemną pomoc. Jest zaangażowany w prace Europejskiej Wspólnoty Zielonościowej i Światowej Konferencji Zielonościowej, a także jest członkiem Światowego Stowarzyszenia Zielonościowych Zborów Bożych. Funkcjonując w ZKE polscy zielonościowcy okazywali duże zaangażowanie w pracach Polskiej Rady Ekumenicznej (PRE). Jednak fatalne doświadczenia z okresu „przymusowej” ekumenii nie pozostają bez wpływu na dzisiejsze postawy środowiska pentekostalnego w Polsce. Pomimo wcześniejszej działalności w PRE Kościół Zielonościowy nie włączył się strukturalnie do polskiego oddziału Światowej Rady Kościołów, bowiem domagano się od zielonościowców ponownej rejestracji. Nie podjęto starań o członkostwo w PRE również ze względu na brak wewnątrz-konfesyjnego konsensusu w kwestii współpracy z szerokim i różnorodnym środowiskiem chrześcijańskim. Na plan pierwszy wysunięto kwestię konsolidacji środowisk ewangelikalnych. Pod koniec istnienia ZKE powstała idea powołania wspólnoty o charakterze aliansu

ewangelicznego. Pomysł ten został zrealizowany w styczniu 2000r. (*Alians Ewangeliczny w RP*). Świadczy to o przełamaniu dotychczasowego impasu i o zwycięstwie myślenia ogólno-ewangelikalnego nad partykularnym. Z perspektywy zielonościowej Alians jest istotną płaszczyzną porozumienia i może w przyszłości stać się ważnym forum wymiany myśli i podejmowania konkretnych działań. Może być także instrumentem umożliwiającym zdynamizowanie procesów integracyjnych. Na marginesie warto dodać, że zasady wiary, przyjęte za podstawę doktrynalną stowarzyszenia, są tożsame z zasadami wiary Europejskiego Aliansu Ewangelicznego (*European Evangelical Alliance*) oraz Światowego Związku Ewangelicznego (*World Evangelical Fellowship*).

Polscy zielonościowcy, mimo że nie działają w ramach PRE, zapraszani są lokalnie do brania odpowiedzialności za oblicze polskiego i światowego chrześcijaństwa. Zaangażowanie ekumeniczne ma miejsce na różnych polach. Uczestniczą m.in. w pracach nad przekładem Pisma Świętego w Towarzystwie Biblijnym w Polsce, w nabożeństwach z okazji Dni Powszechnej Modlitwy o Jedność Chrześcijan oraz innych oddolnych inicjatywach ekumenicznych (np. w Poznaniu prężnie funkcjonuje *Polska Grupa Ekumeniczna*, w Elblągu *Forum Inicjatyw Ekumenicznych*), czy we wspólnych festiwalach muzyki sakralnej, organizowanych przez lokalne ośrodki zborowe i parafialne.

Zakończenie

Polski ruch zielonościowy jest stosunkowo nieliczny. Tymczasem klasyczni zielonościowcy w skali świata stanowią rzeszę ponad 190 mln wiernych. Oprócz tego środowiska istnieje liczna rzesza charyzmatyków w innych Kościołach, w tym także w Kościele Rzymskokatolickim. Ich ogólna liczba sięga blisko 140 mln. Dodatkowo doświadczenie charyzmatyczne jest udziałem 30 mln osób w kościołach wolnych (*Free Churches*), a 33 mln zielonościowców należy do kościołów niezależnych (*Independent*). Łącznie na świecie jest więc ponad 400 mln osób, które doświadczyły przeżycia chrztu w Duchu Świętym.

Wojciech Gajewski

polski historyk, doktor habilitowany nauk humanistycznych,
profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Gdańskiego,
pastor Kościoła Zielonościowego

to the removal of the effects of addictions and pathologies. Centres such as *the "New Hope" Mission* in Janowice Wielkie, *the Christian Benevolent Association in Klucze* (1999) or *the Christian Centre for Addicts (Teen Challenge)* in Broczyn and Łękinia are well known in the circles conducting rehabilitation work with alcoholics and other addicts in Poland. These centres have shelters for the homeless, socio-therapeutic day centres, and occupational therapy workshops are run there. The initiatives originated from the bottom up, were ideas taken up and implemented by volunteers. A whole network of help desks has been set up in Poland, operating at churches. They run support groups, consultation points and a *Coffee House* service. Hostels have also been set up where former centre patients can participate in rehabilitation programmes.

The Church recognises the need for ecumenical dialogue and joint witness to the faith. It maintains and develops relationships with churches around the world through fellowship of faith, prayer and mutual aid. It is involved in the work to the fore. Towards the end of the ZKE's existence, the idea of establishing a community with an evangelical alliance character emerged. This idea was realised in January 2000 (*Evangelical Alliance* in the RP). This demonstrates the breaking of the previous impasse and the victory of general evangelical thinking over particularistic thinking. From a Pentecostal perspective, the Evangelical Alliance is an important interface and may become an important forum for exchanging ideas and taking concrete action in the future. It can also be an instrument for making integration processes more dynamic. As an aside, it is worth adding that the principles of faith adopted as the association's doctrinal basis are the same as those of the *European Evangelical Alliance* and *the World Evangelical Fellowship*.

Polish Pentecostals, although not active within the PRE, are invited locally to take responsibility for the face of Polish and world Christianity. Ecumenical involvement takes place in various fields. They participate, among others, in work on the translation of the Holy Scriptures in the Bible Society in Poland, in services on the occasion of the Days of Universal Prayer for Christian Unity and other grass-roots ecumenical initiatives (e.g. in Poznań there is a thriving *Polish Ecumenical Group*, in Elbląg - *Forum for Ecumenical Initiatives*), or in joint festivals of sacred music organised by local church and parish centres.

Completion

The Polish Pentecostal movement is relatively small in number. Meanwhile, classical Pentecostals worldwide constitute a multitude of over 190 million believers. In addition to this community, there is a large number of charismatics in other churches, including the Roman Catholic Church. Their total number reaches nearly 140 million. In addition, charismatic experience is shared by 30 million people in Free Churches and 33 million Pentecostals belong to Independent Churches. Altogether, therefore, there are more than 400 million people in the world who have experienced the experience of baptism in the Holy Spirit.

ZBUDOWANI NA FUNDAMENCIE APOSTOŁÓW

„Zbudowani na fundamencie apostołów i proroków, którego kamieniem węgielnym jest sam Chrystus Jezus”, tak o Kościele napisał Paweł, apostoł narodów (Ef 2,20). Obraz budowli, której fundamenty sięgają litej skały, to motyw, który pojawia się kilkukrotnie w Nowym Testamencie i odnosi się zarówno do wiary, jak i do Kościoła (por.: Mt 7,24–27; 16,18; 1 P 2,4–8). Jezus i Jego nauka pozostają podstawą tej budowli (1 Kor 3,11). Na tym fundamencie, od apostołów, wznosi się „dom duchowy”. Przylegając ściśle do Skały, stali się oni fundamentem i początkiem Kościoła. U zarania Kościoła stoi grono dwunastu mężczyzn, powołanych przez Jezusa słuchających na własne uszy Jego nauki, oglądający znaki i cuda, naoczni świadkowie Jego cierpień, męki i śmierci, świadkowie Jego zmartwychwstania („co słyszeliśmy, na co patrzyliśmy i czego dotykały nasze ręce” 1 Jn 1,1). To na ich zeznaniach opierać się będzie wiara Kościoła. Tych Dwunastu Izraelitów stanowi fundament nowej Świątyni, Miasta Bożego, którego mury mają „dwanaście kamieni węgielnych, a na nich dwanaście imion Dwunastu Apostołów Baranka” (Obj 21,14).

Biblia napomina nas, abyśmy pamiętali na wodzów naszych, którzy głosili nam Słowo Boże, a rozpatrując koniec ich życia, naśladowali ich wiarę (Hbr 13,7). Jesteśmy zobowiązani do pamięci (co oznacza również do czytania), rozpatrywania (czyli do myślenia) i naśladowania (czyli do czynienia). Zapewne w pierwszej kolejności odnosi się to do grona tych, którzy nam głosili Słowo, ale bez wątplenia tym wspomnianiem ma być objęta również pamięć o pierwszych i najbliższych uczniach Jezusa Chrystusa, pierwszych, którzy zwiastowali Słowa darzące życiem (Dz. Ap 5,20).

Losy Dwunastu Apostołów, jak ślady przysypywane przez lata piaskiem, giną w mrokach historii. Mimo, że mamy do dyspozycji pierwszorzędne źródła kanoniczne (Ewangelie i Dzieje Apostolskie), nie potrafimy odpowiedzieć na większość pytań dotyczących życia i śmierci Apostołów. Nowy Testament nie zajmuje się szczególnie ich dziejami, przypatrując się raczej rozwojowi Ewangelii, którą głoszą. O kilku z nich ewangeliści nie mówią wręcz niczego poza imieniem. Aby to nadrobić jesteśmy zmuszeni sięgnąć do źródeł pozakanonicznych, do pism wczesnochrześcijańskich pisarzy, szczególnie do Papiasza i Ireneusza (z II w.), Tertuliana i Orygenesza (z przełomu II/III w.) i wreszcie do nieocenio-

nego Euzebiusza z Cezarei i jego Historii Kościelnej (z IV w.) oraz Hieronima (z początku V w.). Nie zawsze autorzy Ci podają nam pewne informacje, są one jednak zdecydowanie bardziej wiarygodne niż pisma apokryficzne czy ludowe legendy.

Zacznijmy od pojęć „apostołowie” i „dwunastu”. Wbrew pozorom nie są to terminy tożsame. Wystarczy wspomnieć Pawła, który choć był apostołem, nie należał do grona Dwunastu. Greckie słowo *apostolos*, od którego pochodzi nasze polskie apostoł, w literaturze okresu NT oznaczało wysłannika lub zwiastuna (w języku klasycznym *apostolos* oznaczał między innymi komendanta wyprawy morskiej). Hebrajskim odpowiednikiem tego słowa jest *szaliach*, oznaczający osobę, której w jakimś konkretnym celu i na pewien czas udzielono pełnomocnictw (autorytetu), aby mogła reprezentować kogoś innego (np. wysłannik królewski, por. 1 Sm 25,40; 2 Sm 10,1–5). W tym duchu możemy rozumieć wypowiedź Jezusa Chrystusa: *Kto Was słucha, mnie słucha, a kto Wami gardzi, mną gardzi. A kto mną gardzi, gardzi tym, który mnie posłał* [aposteilanta] (Łk 10,16). Termin *szaliach* posiada także konotacje religijne i był użyty na określenie proroka, jako osoby posłanej przez Boga i działającej w Jego imieniu i autorytecie (*Oto jestem, pošlij mnie!* – Iz 6,8). W tym sensie Jezus Chrystus jest Pierwszym Apostołem. Tak nazywa go Autor Listu do Hebrajczyków: Zwróćcie uwagę na Apostoła [apostolon] i Arcykapłana naszego wyznania, Jezusa (3,1 BT). Wiele tekstów NT mówi w ten sposób o Jezusie, nie używając jednak terminu „apostoł” (por.: Mk 9,37; Łk 19,10). Analogicznie możemy mówić o Duchu Świętym, który został posłany [apostalenti] z nieba (1 Ptr 1,12 NT wyd. interlinearne).

Grono apostołów, powołane zostało przez Jezusa (*wezwał tych, których chciał* – Mk 3,13). Ewangelisci przedstawiają trzy zasadnicze cele powołania: 1) aby z Nim byli, 2) aby mógł ich wysłać w celu głoszenia Dobrej Nowiny i 3) żeby apostołowie mieli moc nad wszelką chorobą i nad demonami (Mt 10,1; Mk 3,14).

Osoby apostołów częściej występują w Ewangeliach pod nazwą Dwunastu (30 razy „dwunastu”, 9 razy „apostołowie”; w Dziejach odwrotnie: 28 razy „apostołowie” a „dwunastu” tylko raz). Należy zwrócić uwagę na fakt, że w świecie antycznym dość powszechnie urzędy w państwie, zarówno te główne, jak i mniej ważne, otrzymy-

BUILD ON THE FOUNDATION OF THE APOSTLES

“Built on the foundation of the apostles and prophets, whose cornerstone is Christ Jesus himself”, this is how Paul, the apostle to the nations, wrote about the Church (Eph. 2:20). The image of a building whose foundations reach to solid rock is a motif that appears several times in the New Testament and refers to both the faith and the Church (cf.: Mt 7:24-27; 16:18; 1 Pet 2:4-8). Jesus and his teaching remain the foundation of this building (1 Cor 3:11). On this foundation, from the apostles onwards, the “spiritual house” rises. Adhering closely to the Rock, they became the foundation and beginning of the Church. At the dawn of the Church stands a group of twelve men, called by Jesus listening with their own ears to His teaching, seeing signs and wonders, eyewitnesses of His sufferings, passion and death, witnesses of His resurrection (“what we have heard, what we have looked at and what our hands have touched” 1Jn 1:1). It is on their testimony that the faith of the Church will be based. These Twelve Israelites form the foundation of the new Temple, the City of God, whose walls have “twelve cornerstones, and on them the twelve names of the Twelve Apostles of the Lamb” (Rev 21:14).

The Bible exhorts us to remember our leaders who preached the Word of God to us, and, considering the end of their lives, to imitate their faith (Heb. 13:7). We are obliged to remember (which also means to read), to consider (which means to think) and to imitate (which means to do). Arguably, in the first instance, this refers to the group of those who preached the Word to us, but no doubt this remembrance is also to include the memory of the first and closest disciples of Jesus Christ, the first to preach the life-giving Words (Acts 5:20).

The fate of the Twelve Apostles, like footprints covered with sand over the years, is lost in the darkness of history. Although we have first-rate canonical sources at our disposal (the Gospels and Acts), we are unable to answer most questions about the lives and deaths of the Apostles. The New Testament does not deal particularly with their history, looking rather at the development of the Gospel they preached. About several of them, the evangelists even say nothing but their names. To make up for this, we are forced to turn to non-canonical sources, to the writings of early Christian writers, especially Papias and Irenaeus (from the second century), Tertullian and Origen (from the turn of the second/third century) and, finally, to the invaluable Eusebius of Caesarea and his Ecclesiastical History (from the fourth century) and Jerome (from the early fifth century). While these authors do not always give us certain information, they are far more reliable than apocryphal writings or folk legends.

Let us begin with the terms ‘apostles’ and ‘twelve’. Contrary to appearances, these terms are not the same. We need only mention Paul, who, although an apostle, was not one of the Twelve. The Greek word *apostolos*, from which our Polish apostle is derived, in the literature of the NT period meant an emissary or herald (in classical language *apostolos* meant, among other things, a commander of a naval expedition). The Hebrew equivalent of this word is *shaliach*, meaning a person who was given powers (authority) to represent someone else for a specific purpose and for a certain period of time (e.g. a royal envoy, cf. 1 Sm 25:40; 2 Sm 10:1-5). In this spirit, we can understand the statement of Jesus Christ: *He who listens to you listens to me, and he who despises you despises*

wały nazwę od ilości osób wchodzących w jej skład (np. Rada Pięciuset w Atenach). Poza Dwunastu (po gr *dodeka*) w NT występuje również instytucja Siedmiu, nazywanych nieraz mylnie diakonami (Dz. 6,3; 21,8).

Aby uchwycić różnicę pomiędzy Apostołami a Dwunastu przyjrzymy się pewnej starej tradycji, wspomnianej przez Pawła w Liście do Koryntian: *Przekazałem Wam na początku to, co sam przejąłem; że Chrystus umarł – zgodnie z Pismem – za nasze grzechy, że został pogrzebany, że zmartwychwstał trzeciego dnia zgodnie z Pismem: i że ukazał się Kefasowi, a potem Dwunastu, później zjawił się więcej niż pięciuset braciom równocześnie; większość z nich żyje dotąd niektórzy zaś pomarli. Potem ukazał się Jakubowi, później wszystkim apostołom. W końcu już po wszystkich ukazał się także i mnie jako poronionemu płodowi. Jestem bowiem najmniejszym ze wszystkich apostołów* (1 Kor 15,3–8 BT). W tym opisie możemy zauważyć istnienie kilku grup chrześcijan, którzy doświadczyli spotkania ze Zmartwychwstałym Jezusem. Do pierwszej należy Dwunastu z Kefasem. Druga to szerokie grono ponad pięciuset braci (może z tego właśnie grona powołano Macieja?). Trzecia nazwana została apostołami (dosłownie: wszystkimi apostołami), a na jej czele stoi Jakub, brat Pański. Na ostatku wymienia Paweł siebie, wyraźnie uznając jednak siebie za równego apostołom, jednak ze świadomością, że wcześniej był prześladowcą Kościoła, czego nie omieszczał uczciwie stwierdzić. Poza tym miejscem Paweł nigdzie nie używa terminu „Dwunastu”.

Przykładem szerszego zastosowania terminu „apostołowie” jest księga Dziejów, gdzie dwukrotnie Barnaba i Paweł są nazwani apostołami (14,4.14). W Listach Paweł niezmiernie rzadko, w kilku zaledwie przypadkach, nazywa apostołami swoich współpracowników i nie są to nigdy jego najbliżsi współtowarzysze. W jednym tylko przypadku apostołem nazywa swojego współtowarzysza Epafrodyta (Flp 2,25). Na innym miejscu mówi o Junii i Androniku (Rzym 16,7), ale od razu dodaje, że osoby te były chrześcijanami przed nim (może należeli do grona owych „pięciuset braci”?). Przy okazji apostołstwa wspomnianej pary z Listu do Rzymian należy podkreślić, że najbardziej dyskusyjnym wątkiem w tej sprawie jest apostołstwo Junii, ponieważ wydaje się, że była to niewiasta (sugeruje to zresztą samo imię!) Zdania w tym temacie są oczywiście podzielone, ale problem otwarty. W innym tekście Paweł nazywa apostołami delegatów gmin udających się z darami do Jerozolimy, ale w tym miejscu tekst jest wieloznaczny i nie pozwala na jasną interpretację (2 Kor 8,16–24).

Określiliśmy trzy zasadnicze cele, jakie znamionują wybór Dwunastu dokonany przez Jezusa.

A jak sami Apostołowie rozumiał swoje powołanie? W czasie wyboru Macieja Piotr sformułował to następująco: *„Trzeba więc, aby jeden z tych, którzy nam towarzyszyli przez cały czas, kiedy Pan Jezus przebywał z nami, począwszy od chrztu Jana aż do dnia, w którym został wzięty do nieba, stał się z nami świadkiem Jego zmartwychwstania”* (Dz.Ap 1,21). Bycie świadkiem stanowi więc klucz do wyboru następcy Judasza. Piotr, w dniu Zielonych Świąt potwierdzi to po raz kolejny: Tego właśnie Jezusa wzbudził Bóg, a my wszyscy jesteśmy tego świadkami (2,32). Na tym tle możemy rozumieć, czemu Paweł miał w Kościele grono przeciwników, którzy nie akceptowali jego apostołowości (1 Kor 9,1–2; 2 Kor 11,1–23). Niektórzy zapewne podkreślali, że Paweł nie spełniał wymagań oczekiwanych od apostoła, tj. nie towarzyszył Jezusowi w jego ziemskim życiu. Sam Paweł uważał się za apostoła na podstawie chrystofanii pod Damaszkiem i szczególnej misji zleconej mu przez Zmartwychwstałego, podkreślał to prawie w każdym swoim liście (1 Kor 9,1; Gal 1,15). Nie bez związku jest więc trzykrotne powtórzenie przez Łukasza świadectwa nawrócenia Pawła, w którym pojawia się zarówno chrystofania Zmartwychwstałego jak i nakaz misyjny (Dz. 9,1–19; 22,1–21; 26,2–23). Możemy być pewni, że grono apostołów we wczesnym Kościele było znacznie szersze i nie ograniczało się jedynie do Dwunastu i Pawła.

Zanim przystąpimy do przedstawienia poszczególnych Apostołów (będziemy to czynić według porządku podanego nam przez Mateusza), rzućmy okiem na listy (katalogi) imion Dwunastu w NT (u wszystkich trzech synoptyków i w Dziejach). Zwróćmy uwagę, że w poszczególnych odsłonach występują pewne różnice. Mateusz i Marek podają m.in. Bartłomieja i Tadeusza. U Łukasza jest Bartłomiej, ale nie ma Tadeusza, a zamiast niego występuje Juda(sz) Jakubowy. Gdybyśmy zestawili te listy z danymi ewangelisty Jana (który nie podaje katalogu), to zauważylibyśmy jeszcze inną zmianę: w gronie najbliższych uczniów Jezusa występuje Natanael (może zamiast Bartłomieja? – J 1,45–51; 21,1–2).

Mt 10,2–4

A te są imiona dwunastu apostołów: pierwszy Szymon, którego zwano Piotrem, i Andrzej, brat jego, i Jakub, syn Zebedeusza, oraz Jan, brat jego, Filip i Bartłomiej, Tomasz i Mateusz, celnik, Jakub, syn Alfeusza, i Tadeusz, Szymon Kananejczyk i Judasz Iskariot, ten, który go też wydał.

Mk 3,13

Powołał ich dwunastu: Szymona, któremu nadał imię Piotr, Jakuba, syna Zebedeusza, i Jana, brata Jakuba, i nadał im imię: Boanerges, co znaczy: Synowie Gromu, i Andrzeja, i Filipa, i Bartłomieja, i Mateusza, i Toma-

me. And whoever despises me despises the one who sent me [aposteilanta] (Luke 10:16). The term shaliach also has a religious connotation and was used to describe a prophet, as a person sent by God and acting in his name and authority (*Here I am, send me!* - Is 6:8). In this sense, Jesus Christ is the First Apostle. This is what the Author of the Epistle to the Hebrews calls him: Note the Apostle [apostolon] and High Priest of our confession, Jesus (3:1 BT). Many NT texts speak of Jesus in this way, without, however, using the term "apostle" (cf.: Mark 9:37; Luke 19:10). By analogy, we can speak of the Holy Spirit, who was sent [apostalenti] from heaven (1 Ptr 1:12 NT interlinear edition).

The cluster of apostles, was called by Jesus (*he called those he wanted* - Mk 3:13). The evangelists present three main purposes of the call: 1) that they might be with Him, 2) that He might send them out to proclaim the Good News and 3) that the apostles might have power over all sickness and over demons (Mt 10:1; Mk 3:14).

The persons of the apostles appear more frequently in the Gospels under the name of the Twelve (30 times "twelve", 9 times "apostles"; in Acts the reverse: 28 times "apostles" and "twelve" only once). It should be noted that in the ancient world it was quite common for offices in a state, both major and minor, to be named after the number of people comprising it (e.g. the Council of Five Hundred in Athens). In addition to the Twelve (after the Greek dodeca), the NT also includes the institution of the Seven, sometimes erroneously called deacons (Acts 6:3; 21:8).

In order to grasp the difference between the Apostles and the Twelve, let us look at an old tradition, mentioned by Paul in his Letter to the Corinthians: *I made known to you at the outset what I myself had received; that Christ died for our sins according to the Scriptures, that he was buried, that he rose from the dead on the third day according to the Scriptures: and that he appeared to Kephias, and afterwards to the Twelve, and then he appeared to more than five hundred brethren at the same time; most of them are still alive, and some are dead. Then he appeared to James, then to all the apostles. Finally, after all of them, he also appeared to me as an aborted foetus. For I am the least of all the apostles* (1 Cor 15:3-8 BT). In this account, we can note the existence of several groups of Christians who experienced an encounter with the Risen Jesus. The first includes the Twelve with Kephias. The second is the broad group of over five hundred brothers (perhaps it was from this group that Matthias was called?). The third is named the apostles (literally: all the apostles), and is headed by James, the Lord's brother. Lastly, Paul names himself, clearly recognising himself, however, as equal to the apostles,

but with the knowledge that he had previously been a persecutor of the Church, which he did not fail to state honestly. Apart from here, Paul nowhere uses the term 'the Twelve'.

An example of the wider use of the term 'apostles' is in the book of Acts, where twice Barnabas and Paul are called apostles (14:4.14). In the Epistles, Paul extremely rarely, in only a few instances, calls his associates apostles and these are never his closest companions. In only one instance does he call his fellow Epaphroditus an apostle (Phil 2:25). In another place, he speaks of Junia and Andronicus (Rom 16:7), but immediately adds that these persons were Christians before him (perhaps they were among those 'five hundred brothers?'). On the occasion of the apostleship of the aforementioned couple in the Epistle to the Romans, it should be pointed out that the most debatable thread in the matter is the apostleship of Junia, since it seems to have been a woman (this is suggested by the name itself, by the way!) Opinions are obviously divided on the subject, but the problem is open. In another text, Paul calls the delegates of the communities going to Jerusalem with gifts apostles, but here the text is ambiguous and does not allow for a clear interpretation (2 Cor 8:16-24).

We have identified three fundamental purposes that mark the choice of the Twelve made by Jesus. And how did the Apostles themselves understand their calling? At the time of Matthias' election, Peter formulated it as follows: *"It is necessary, therefore, that one of those who accompanied us all the time that the Lord Jesus was with us, from the baptism of John until the day on which he was taken up into heaven, should become with us a witness of his resurrection from the dead"* (Acts 1:21). Being a witness is therefore the key to the choice of a successor to Judas. Peter, on the day of Pentecost, will confirm this once again: this is the Jesus that God has raised up, and we are all witnesses to it (2,32). Against this background, we can understand why Paul had a cluster of opponents in the Church who did not accept his apostolicity (1 Cor 9:1-2; 2 Cor 11:1-23). Some probably insisted that Paul did not fulfil the requirements expected of an apostle, i.e. he did not accompany Jesus in his earthly life. Paul himself considered himself an apostle on the basis of the Christophany at Damascus and the special mission commissioned to him by the Risen One, and he emphasised this in almost every one of his letters (1 Corinthians 9:1; Galatians 1:15). Luke's repetition three times of Paul's conversion testimony, in which both the Christophany of the Risen One and the missionary command appear, is therefore not unrelated (Acts 9:1-19; 22:1-21; 26:2-23). We can be sure that the circle of apostles in the early Church

sza, i Jakuba, syna Alfeusza, i Tadeusza, i Szymona Kananejczyka, Judasza Iskariotę, tego, który go wydał.

Łk 6,14–16

Szymona, którego nazwał Piotrem, i Andrzeja, brata jego, i Jakuba, i Jana, i Filipa, i Bartłomieja i Mateusza, i Tomasza, i Jakuba Alfeuszowego, i Szymona, zwanego Gorliwcem, i Judasza Jakubowego, i Judasza Iskariotę, który został zdrajcą.

Dz Ap 1,13

Piotr i Jan, i Jakub, i Andrzej, Filip i Tomasz, Bartłomiej i Mateusz, Jakub Alfeuszowy i Szymon Zelota, i Juda Jakubowy.

Szymon zwany Kefa-Petros (Piotr)

...pierwszy Szymon zwany Piotrem (protos Simon ho legomenos Petros) – tak zaczyna się spis apostołów u Mateusza (10,2). W NT występuje jako: Szymon (Mt 17,25), Szymon syn Jana (J 1,42) lub Jony (Mt 16,17), Symeon (Dz.Ap 15,14), Szymon zwany Piotrem (Mt 4,18), Szymon Piotr (Łk 5,8), Piotr (Kefas-Petros, por. J 1,42) i Symeon Petros (2 Ptr 1,1). NT mówi o Piotrze (pomijając jego Listy) w 357 wierszach.

Był Galilejczykiem (co można było rozpoznać po akcencie – Mt 26,73), pochodził z Betsaidy, mieszkał w Kafarnaum, gdzie miał dom nad jeziorem Genezaret (J 1,44; Mt 8,5). Wraz ze swoim bratem-Andrzejem -był rybakiem, posiadał własny warsztat rybacki (Mt 4,18). Człowiek nieuczony i prosty, jak określił go Sanhedryn (Dz.Ap 4,13). Miał żonę (Jezus uzdrowił jego teściową – Mt 8,14-15), a według tradycji także córkę. Wcześniej był uczniem Jana Chrzciciela (J 1,35-42), ale po cudownym połowie ryb poszedł za Jezusem. Przydomek Kefas-Petros (Piotr) otrzymał już na początku (J 1,42). Kephass to zmaskulinowana postać rzeczownika rodzaju żeńskiego „kepha” – „skała”. Rodzi to określony problem w tłumaczeniu, którego nie można oddać po prostu jako „skała” (jak czynią to powszechnie tłumacze i egzegeci katoliccy), ale raczej jako „pochodzący od skały”, „kamień”, „skalnik”.

Jak dalej zauważymy, większość kolegium Dwunastu miało jakieś przydomki (nie raz nawet kilka!). Część z nich otrzymywała je ze względu na cechy charakteru inni ze względu na pochodzenie. Służyły one przede wszystkim odróżnieniu uczniów o tym samym imieniu. Wśród Dwunastu było bowiem po dwóch Szymonów, Jakubów i Judaszów.

Szymon Piotr posiadał szczególne miejsce w gronie Apostołów. We wszystkich katalogach występuje jako pierwszy uczeń. Czasami jest reprezen-

tantem grona apostoelskiego (Mt 17,24), a Jezus zwraca się do niego jako przedstawiciela uczniów (Mt 26,40). Otrzymał zapowiedź otrzymania „kluczy” i prawa „związkiwania i rozwiązywania”, które następnie zostało przekazane także pozostałym Apostołom (Mt 16,19; 18,18; J 20,23). Wraz z synami Zebedeusza był świadkiem uzdrowienia swojej teściowej, a także cudu wskrzeszenia córki Jaira, przemienienia Jezusa na górze oraz modlitwy w Ogrójcu. W noc, po rozmnożeniu chleba, chodził po wodzie (Mt 14,26-32), usłyszał także ostre słowa: Idź precz ode mnie szatanie (Mt 16,23). Najbardziej zapewniał o swojej gotowości pójścia na śmierć wraz z Mistrzem, a potem trzykrotnie się go wyparł. Zmartwychwstały Jezus kazał kobietom udać się właśnie do Piotra (Mk 16,7).

Po wniebowstąpieniu Jezusa możemy nadal obserwować wyjątkową pozycję Piotra. Przewodniczył modlitwie w Wieczerniku (Dz.Ap 1,12), był inicjatorem wyboru następcy Judasza – Macieja (Dz.Ap 1,15). Przemawiał do zgromadzonych w dniu Zesłania Ducha Świętego (Dz.Ap 2,14-41), w imieniu apostołów mówił także do Sanhedrynu (Dz.Ap 5,29). Zaniósł Ewangelię do domu Korneliusza i w ten sposób otworzył Kościół dla pogan (Dz.Ap 10,1nn). Jego wystąpienie w Jerozolimie 49 r. zmieniło punkt widzenia Kościoła na stosunek pogan do przestrzegania Prawa (Dz.Ap 15,7). Był założycielem i współzałożycielem wielu zborów w Samarii, Syrii, Azji Mniejszej. Euzebiusz stwierdza: Piotr, jak się zdaje, głosił ewangelię Żydom, żyjącym na obczyźnie w Poncie, Galacji, Bitynii, Kapadocji i w Azji; wreszcie przybył do Rzymu (HK 3,1,2). Pozostawił dwa listy, które weszły do kanonu NT. Jego obecność w Rzymie oparta jest na dość solidnych źródłach historycznych, pochodzących już z końca I wieku (Klemens Rzymski), a potwierdzona kilkakrotnie w II i III w. m.in. przez prezbitera Gajusza, którego cytuje Euzebiusz: Dzieje opowiadają, że w Rzymie, za jego [Nerona] panowania, Paweł został ścięty, a Piotr przybity do krzyża. Świadczy o tym również mąż kościelny, Gajusz, żyjący za czasów biskupa Zefiryna, biskupa rzymskiego: (...) „Ja zaś mogę wskazać Ci trofea apostoelskie. Wstąp na wzgórze Watykanu, albo idź na drogę do Ostii, a znajdziesz tam trofea tych, którzy ten kościół założyli” (HE 2,25,5). Zgodnie z tą tradycją Piotr poniósł śmierć męczeńską w Rzymie za cesarza Nerona 29 czerwca roku 64 (lub 67). Według Orygenes (Komentarz do Genesis, t. III) Piotr na własną prośbę został ukrzyżowany głową w dół, gdyż nie czuł się godny umierać jak jego Mistrz (wreszcie przybył do Rzymu i został ukrzyżowany głową w dół, jak sam tego pragnął – HE 3,1,2.)

was much wider and not limited to the Twelve and Paul.

Before we proceed to introduce the individual Apostles (we will do so in the order given to us by Matthew), let us have a look at the lists (catalogues) of the names of the Twelve in the NT (in all three Synoptics and in Acts). Let us note that there are some differences in the various renditions. Matthew and Mark give Bartholomew and Thaddeus, among others. In Luke there is a Bartholomew, but no Thaddeus, and instead there is a Juda(sh) James. If we juxtapose these lists with those of the evangelist John (who does not provide a catalogue), we would notice another change: among Jesus' closest disciples is Natanael (perhaps instead of Bartholomew? - John 1:45-51; 21:1-2).

Mt 10:2-4

And these are the names of the twelve apostles: the first Simon, who was called Peter, and Andrew his brother, and James the son of Zebedee, and John his brother, Philip and Bartholomew, Thomas and Matthew the tax collector, James the son of Alphaeus, and Thaddeus, Simon the Canaanite, and Judas Iscariot, the one who also handed him over.

Mark 3:13

He called them twelve: Simon, to whom he gave the name Peter, James the son of Zebedee, and John the brother of James, and gave them the name Boanerges, which means, Sons of Thunder, and Andrew, and Philip, and Bartholomew, and Matthew, and Thomas, and James the son of Alphaeus, and Thaddeus, and Simon the Canaanite, Judas Iscariot, the one who delivered him.

Lk 6:14-16

Simon, whom he called Peter, and Andrew his brother, and James, and John, and Philip, and Bartholomew, and Matthew, and Thomas, and James the son of Alphaeus, and Simon, called Zealot, and Judas James, and Judas Iscariot, the one who was betrayed.

Acts 1:13

Peter and John, and James, and Andrew, Philip and Thomas, Bartholomew and Matthew, James the Alphaean, and Simon Zelot, and Judas James.

Simon called Kepha-Petros (Peter)

...the first Simon called Peter (protos Simon ho legomenos Petros) - this is how the list of apostles begins in Matthew (10:2). In the NT he appears as: Simon (Mt 17:25), Simon son of John (Jn 1:42) or Jona (Mt 16:17), Simeon (Acts 15:14), Simon called Peter (Mt 4:18), Simon Peter (Lk 5:8), Peter (Kephas-Petros, cf. Jn 1:42) and Simeon Petros (2

Ptr 1:1). The NT speaks of Peter (omitting his Epistles) in 357 verses.

He was a Galilean (which could be identified by his accent - Mt 26:73), came from Bethsaida, and lived in Capernaum, where he had a house on Lake Gennesaret (Jn 1:44; Mt 8:5). Together with his brother Andrew, he was a fisherman, owning his own fishing workshop (Mt 4:18). An unlearned and simple man, as the Sanhedrin described him (Acts 4:13). He had a wife (Jesus healed his mother-in-law - Mt 8:14.15) and, according to tradition, also a daughter. He had previously been a disciple of John the Baptist (John 1:35-42), but followed Jesus after the miraculous catch of fish. He received the nickname Kephas-Petros (Peter) early on (John 1:42). Kephas is the masculinised form of the feminine noun 'kepha' - 'rock'. This raises a specific problem in translation, which cannot be rendered simply as 'rock' (as Catholic translators and exegetes commonly do), but rather as 'derived from a rock', 'stone', 'scalnik'.

As we will note further on, most of the College of the Twelve had some sort of nickname (not once even several!). Some were given them because of character traits others because of their background. They served above all to distinguish disciples with the same name. For among the Twelve, there were two each of Simon, James and Judas.

Simon Peter held a special place among the Apostles. In all the catalogues he appears as the first disciple. Sometimes he is the representative of the apostolic circle (Mt 17:24), and Jesus addresses him as the representative of the disciples (Mt 26:40). He was given the announcement of receiving the 'keys' and the right to 'bind and loose', which was then also given to the other apostles (Mt 16:19; 18:18; Jn 20:23). Together with the sons of Zebedee, he witnessed the healing of his mother-in-law, as well as the miracle of the resurrection of Jairus' daughter, the Transfiguration of Jesus on the mountain and the prayer in Gethsemane. On the night, after the multiplication of bread, he walked on water (Matthew 14:26-32), he also heard the harsh words, Go away from me Satan (Matthew 16:23). He assured most of all of his readiness to go to death with the Master, and then denied him three times. The risen Jesus told the women to go precisely to Peter (Mk 16:7).

After Jesus' ascension, we can still observe Peter's unique position. He presided over the prayer in the Upper Room (Acts 1:12), initiated the election of Judas' successor Matthias (Acts 1:15). He spoke to the congregation at Pentecost (Acts 2: 14-41), he also spoke on behalf of the apostles to the Sanhedrin (Acts 5:29). He carried the Gospel to the

Andrzej, brat Piotra

Andrzej, brat Szymona Piotra, rybak, to jeden z pierwszych dwóch uczniów Jezusa. NT wspomina go 13 razy. Pochodził z Betsaidy, ale razem z bratem osiadł w Kafarnaum (Kaphar Nahum – wioska Nahuma). Wcześniej był uczniem Jana Chrzciciela (J 1,37.40). Poszedł za Jezusem, gdy Jan nazwał Jezusa Barankiem Bożym, który gładzi grzech świata (J 1,29). Andrzej przyprowadził Piotra do Jezusa wyznając: Znaleźliśmy Mesjasza! W Kanie Galilejskiej był świadkiem pierwszego cudu, tam też, wraz z pierwszymi uczniami, uwierzył w Jezusa (J 2,11). Po cudownym połowie ryb został powołany na apostoła (Łk 5,1–11). Należał do grona bliskich uczniów Pana. Był obecny, gdy Jezus przygotowywał się do cudownego nakarmienia rzeszy i przedstawił mu chłopca, który miał pięć chlebów i dwie ryby (J 6,8–9). Wraz z Filipem wstawiał się za Grekami, którzy chcieli spotkać się z Jezusem. Był w gronie czterech uczniów pytających o czas i znak upadku Świątyni (Mk 13,3.4).

O jego losach po zmartwychwstaniu NT milczy. Według Orygenesa (i Hieronima) Apostoł miał pracować w Poncie, Kapadocji, Galacji i Bitynii (północna i środkowa część Azji Mniejszej), a także na Sycylii, w Grecji i Tracji (na terenie obecnej Bułgarii i Rumunii). Według Euzebiusza (HK 3,1,1), który tę tradycję przejął za Orygenesem, Andrzejowi z woli bożej dostała się w udziale Skitja (Scytia), w starożytności tereny dolnego biegu Dunaju (między Donem a Dunajem), później zamieszkane przez Słowian. Stąd Andrzej uchodził za pierwszego apostoła Słowian, co jest oczywistym anachronizmem. Według tradycji prawosławnej był on pierwszym biskupem Bizancjum. Zgodnie ze świadectwami z III/IV wieku został ukrzyżowany w Patras (w Zatoce Koryńskiej na Peloponezie w Grecji), na krzyżu w kształcie litery X („krzyż św. Andrzeja”) podobnie jak brat, głową w dół, 30 listopada 60 r.

Jakub, syn Zebedeusza

Jakub, syn Zebedeusza, starszy brat Jana ewangelisty, był rybakiem w Kafarnaum. NT wspomina go 21 razy. Został powołany na ucznia w czasie, gdy wraz z ojcem i bratem naprawiał sieci w łodzi (Mt 4,21).

W NT występuje co najmniej czterech Jakubów, w tym dwóch w gronie Dwunastu. Łatwo pogubić się w tym zamieszaniu, nawet gdy używane są dodatkowe przydomki. Syna Zebedeusza nazywa się również Jakubem Większym lub Starszym, w odróżnieniu od Jakuba Młodszego lub Mniejszego, syna Alfeusza.

Obok Piotra i Jana, swojego brata, uczestniczył w szczególnych wydarzeniach w życiu Jezusa: wskrzeszeniu córki Jaira, Przemienieniu i modlitwie w Ogrójcu. Jezus nadał dwóm synom Zebedeusza przydomek Boanerges czyli Synowie Gromu (Mk 3,17). Być może miało to związek z ich charakterem, w szczególności zaś z ich gwałtowną reakcją na pewnych mieszkańców Samarii, którzy nie przyjęli pielgrzymującego do Jerozolimy Jezusa. Bracia byli wówczas gotowi sprowadzić ogień z nieba, jako karę na niegościnnych Samarytan. Jedynym zapisanym zdaniem tego Apostoła jest pytanie: *Panie czy chcesz, abyśmy słowem ściągnęli ogień z nieba, który by ich pochłonął, jak*

to i Eliasz uczynił? (9,54). Jezus zgromił Boanerges mówiąc: *Nie wiecie, jakiego ducha jesteście.* Taka gorliwość religijna, opierająca się na fanatyzmie i gotowa do zabijania „niewiernych” w imię Boga, choćby w historii nie raz bliska była niektórym naśladowcom Chrystusa, od początku zupełnie obca samemu Mistrzowi.

Apostołowie często spierali się o to, kto z nich jest największy (Mk 9,33–34). Jakub również pragnął najwyższej pozycji i władzy. Wraz z bratem i matką poprosił o pierwsze miejsce w przyszłym

house of Cornelius and thus opened the Church to the Gentiles (Acts 10:1nn). His speech in Jerusalem 49 changed the Church's perspective on the attitude of the Gentiles towards keeping the Law (Acts 15:7). He was the founder and co-founder of many churches in Samaria, Syria, Asia Minor. Eusebius states: Peter, it seems, preached the gospel to the Jews living abroad in Pontus, Galatia, Bithynia, Cappadocia and Asia; finally he came to Rome (HK 3:1,2). He left two epistles which have entered the NT canon. His presence in Rome is based on quite solid historical sources, dating as early as the end of the first century (Clement of Rome), and confirmed several times in the second and third centuries by, among others, the presby-

ter Gaius, whom Eusebius quotes: Acts tells us that in Rome, during his [Nero's] reign, Paul was beheaded and Peter nailed to the cross. The ecclesiastical husband, Gaius, who lived during the reign of Zephyrinus, Bishop of Rome, also testifies to this: (...) "And I can point out to you the apostolic trophies. Climb the hill of the Vatican, or go on the road to Ostia, and there you will find the trophies of those who founded this church" (HE 2,25,5). According to this tradition, Peter suffered martyrdom in Rome under the Emperor Nero on 29 June in the year 64 (or 67). According

to Origen (Commentary on Genesis, vol. III), Peter, at his own request, was crucified head down, because he did not feel worthy to die like his Master (he finally arrived in Rome and was crucified head down, as he himself had desired - HE 3.1,2.).

Andrew, brother of Peter

Andrew, brother of Simon Peter, a fisherman, is one of the first two disciples of Jesus. He is mentioned 13 times in the NT. He came from Bethsaida, but settled with his brother in Capernaum (Kaphar Nahum - village of Nahum). He had previously been a disciple of John the Baptist (John 1:37.40). He followed Jesus when John called Jesus the Lamb of God who takes away the sin of the world (John 1:29). Andrew brought Peter to Jesus confessing: We have found the Messiah! At Cana, he witnessed the first miracle and there, along with the first disciples, he believed in Jesus (John 2:11). After the miraculous catch of fish, he was called to be an apostle (Luke 5:1-11). He was among the Lord's close disciples. He was present when Jesus was preparing to miraculously feed the multitude and presented him with a boy who had five loaves and two fish (John 6:8-9). Together with Philip, he interceded for the Greeks who wanted to meet Jesus. He was among the four disciples asking about the time and sign of the fall of the Temple (Mark 13:3.4).

About his fate after the resurrection, the NT is silent. According to Origen (and Jerome), the Apostle was said to have worked in Pontus, Cappadocia, Galatia and Bithynia (northern and central Asia Minor), as well as in Sicily, Greece and Thrace (in what is now Bulgaria and Romania). According to Eusebius (HK 3.1.1), who followed Origen in adopting this tradition, Andrew was divinely entrusted with Scythia, which in ancient times was the lower Danube area (between the Don and the Danube), later inhabited by Slavs. Hence, Andrew was regarded as the first apostle of the Slavs, which is an obvious anachronism. According to Orthodox tradition, he was the first bishop of Byzantium. According to 3rd/4th century testimonies, he was crucified at Patras (in the Gulf of Corinth in the Peloponnese in Greece), on an X-shaped cross ('St Andrew's cross') like his brother, head down, on 30 November 60.

James, son of Zebedee

James, son of Zebedee, elder brother of John the evangelist, was a fisherman in Capernaum. He is mentioned 21 times in the NT. He was called to discipleship while he was mending nets in a boat with his father and brother (Matthew 4:21).

Królestwie (po prawej i lewej stronie Twojej stronie – Mk 10,37). Zamiast honorów Jezus dał im obietnicę udziału w Jego kielichu i chrzcie – w męczeństwie (10,39). W tym też Jakub osiągnął pierwszeństwo: jako pierwszy z grona Dwunastu został stracony.

Apostoł musiał odgrywać w Kościele jerozolimskim istotną rolę, skoro Herod Antypas I właśnie jego pierwszego z grona Dwunastu postanowił stracić. Dopiero następnym w kolejności miał być uśmiercony Piotr. Łukasz lakonicznie podaje: Jakuba, brata Jana, [Herod] kazał ściąć mieczem (Dz. 12,2). O męczeństwie Jakuba więcej pisze Euzebiusz, cytując przy tym Klemensa Aleksandryjskiego (II/III w.) na podstawie podawanej przez tego ostatniego starej tradycji: Otóż człowieka, który go oddał pod sąd, na widok męczeństwa [Jakuba] takie ogarnęło wzruszenie, że sam wyznał, iż jest chrześcijaninem. „Obydwoh tedy razem prowadzono na stracenie. W drodze prosił Jakuba o przebaczenie. Jakub przez chwilę pogrążył się w myślach, a potem rzekł: „Pokój tobie” i ucałował go. Tak obydwaj razem zostali ścięci” (HK 2,9,2).

Śmierć Jakuba nastąpiła tuż przed świętem Paschy (Dz.Ap 12,4) 43 roku. Jest to jedyny przypadek opisu śmierci członka kolegium Dwunastu przez Autora Dziejów Apostolskich (i innych autorów Nowego Testamentu!).

Jan, brat Jakuba

Jan to drugi z synów Zebedeusza powołany przez Jezusa na apostoła. Jego (ich) matką była Salome (por. Mk 15,40 i 16,1). Ewangelie mówią o Janie stosunkowo często, bo aż 34 razy. Powołany razem ze swoim bratem był chyba najmłodszym apostołem (15–18 lat?). Zanim poszedł za Jezusem należał do grona uczniów Jana Chrzciciela (J 1,35–39). Wraz z Piotrem i Jakubem należał do trójki najbliższych uczniów Chrystusa. Z Jakubem prosił o zaszczytne miejsce w Królestwie Mesjasza. Razem z Piotrem przygotowywał Ostatnią Wieczerzę (Łk 22,8) i w jej trakcie zajmował szczególne miejsce przy stole jako „umiłowany uczeń” (J 13,21–25). Był też jedynym z grona Dwunastu, który stał pod krzyżem w czasie ukrzyżowania Jezusa. Na wieść o zmartwychwstaniu udał się z Piotrem do grobu (J 20,2–10). On też jako pierwszy rozpoznał Zmartwychwstałego nad jeziorem Genezaret (21,1–7).

Po Zesłaniu Ducha Świętego był jednym z najbardziej aktywnych apostołem w gronie Dwunastu. W Dziejach często widzimy ścisłą współpracę Piotra z Janem. Razem z Piotrem poszedł do Świątyni, gdzie doszło do uzdrowienia sparaliżowanego i w konsekwencji obaj zostali postawieni

przed sądem Sanhedrynu. Wspólnie prowadzili również pracę w Samarii (Dz. 8,14nn). Paweł wspomina o szczególnej roli Jana Zebedeusza, wymieniając go wraz z Piotrem i Jakubem, brata Jezusa, nazywając filarami Kościoła (Ga 2,9).

Losy apostoła Jana, po ewangelizacji Samarii są już zdecydowanie mniej znane. Pewną wiedzę możemy wyciągnąć z pism, które po sobie zostawił. Po opuszczeniu Jerozolimy osiadł w Efezie, prawdopodobnie z Mariam, Matką Jezusa. Mieszkał tam do końca pierwszego stulecia. Jan jest uważany za autora pięciu ksiąg kanonicznych NT: Ewangelii, Trzech Listów i Apokalipsy. Z pism tych jawi się obraz otaczanego szacunkiem i poważanego prezbitera (lub raczej starca, jak sam o sobie napisze w 3 J 1). Wczesny Kościół często powoływał się na tak zwaną „tradycję janową”. Czynili tak między innymi kwartodecymanie. Obchodzili oni Paschę zgodnie z regułą żydowską, 14 nisan (stąd nazwa: kwartodecymanie; por. HK 5, 24,2–3). W Apokalipsie widzimy Jana, który za wiarę w Jezusa został skazany na zesłanie na skalistą, małą wysepkę Patmos, na Morzu Egejskim w 95 r. przez cesarza Domicjana (Ap 1,9). W ten sposób Jan staje się protoplastą wyznawców, czyli chrześcijan prześladowanych i skazanych za wiarę, ale nie straconych. Według części tradycji Jan zmarł śmiercią naturalną (jako jedyny z grona Dwunastu?), za czasów Trajana, około roku 100 w Efezie. Za jego życia niektórzy chrześcijanie łączyli jego długoletniość z oczekiwaniem powtórnego przyjścia Chrystusa (J 21,21–23). Na podstawie dokumentu z II wieku (List Polikratesa, biskupa Efezu) możemy stwierdzić, że Jan został pochowany w Efezie.

Filip

Filip pochodził z Betsaidy, położonej nad jeziorem Genezaret (J 1,44). Pochodzili stąd również Piotr i Andrzej. Ewangelie wspominają go 16 razy. Zaraz po nawróceniu przyprowadził do Jezusa Natanaela Bar-Tholmai, który również został apostołem (J 1,43–48). Ewangelista Jan przedstawił Filipa jako człowieka rozsądnego, ale nieco sceptycznego. Odnosi się to do sceny cudownego rozmnożenia chleba. Filip nie wyobrażał sobie, jak można nakarmić kilkutyśieczną rzeszę ludzi za 200 denarów (J 6,5–7). Był życzliwie nastawiony do pogan. Wraz z Andrzejem wstawił się w sprawie Greków, którzy chcieli spotkać się z ich Mistrzem, co może być kolejnym dowodem na wysoką pozycję Andrzeja w gronie Dwunastu, wyższą niż pozycja Filipa (J 12,20–22). Najbardziej charakterystyczna jest jego prośba: *Panie, pokaż nam Ojca, a to nam wystarczy. Jezus odpowiedział mu w sposób wielce znamienity: Kto mnie zobaczył, zobaczył też Ojca* (J 14,9).

There are at least four Jameses in the NT, including two among the Twelve. It is easy to get lost in the confusion, even when additional nicknames are used. The son of Zebedee is also called James the Greater or Elder, as opposed to James the Younger or Lesser, son of Alphaeus.

Alongside Peter and John, his brother, he participated in the special events in Jesus' life: the resurrection of the daughter of Jairus, the Transfiguration and the prayer in Gethsemane. Jesus gave the two sons of Zebedee the nickname Boanerges or Sons of Thunder (Mark 3:17). Perhaps it had to do with their character, in particular their violent reaction to certain inhabitants of Samaria who did not welcome Jesus' pilgrimage to Jerusalem. The brothers were then ready to bring fire from heaven as punishment on the inhospitable Samaritans. The only recorded sentence of this Apostle is the question: *Lord do you want us to bring down fire from heaven with a word, which would consume them, as Elijah also did?* (9:54). Jesus rebuked the Boanerges saying, *You do not know what kind of spirit you are.* Such religious zealotry, based on fanaticism and ready to kill "infidels" in the name of God, though close to some of Christ's followers more than once in history, was completely alien to the Master himself from the beginning.

The apostles often argued about who among them was the greatest (Mark 9:33,34). James also craved the highest position and power. Along with his brother and mother, he asked for the first place in the future Kingdom (at your right and left - Mk 10:37). Instead of honours, Jesus gave them the promise of sharing in His cup and baptism - in martyrdom (10:39). In this, too, James would achieve precedence: he was the first of the Twelve to be executed.

The Apostle must have played an important role in the Jerusalem Church if Herod Antipas I was the first of the Twelve to be executed. Only Peter was to be put to death next. Luke laconically states: James, the brother of John, [Herod] had him beheaded with a sword (Acts 12:2). Eusebius writes more about the martyrdom of James, quoting Clement of Alexandria (2nd/3rd century) on the basis of an old tradition reported by the latter: "The man who handed him over for trial was so moved at the sight of [James'] martyrdom that he himself confessed that he was a Christian. "So the two were led to his execution together. On the way he asked Jacob for forgiveness. Jacob was deep in thought for a moment, and then said: "Peace be unto thee" and kissed him. Thus they were both beheaded together" (HK 2,9,2).

Jacob's death occurred just before the feast of Passover (Acts 12:4) 43. This is the only account of the death of a member of the College of the Twelve by the Author of Acts (and other New Testament authors!).

John, brother of James

John is the second of the sons of Zebedee called by Jesus to be an apostle. His (their) mother was Salome (cf. Mark 15:40 and 16:1). The Gospels mention John relatively frequently, as many as 34 times. Called together with his brother, he was probably the youngest apostle (15-18 years old?). Before he followed Jesus he belonged to the disciples of John the Baptist (John: 1:35-39). Together with Peter and James, he was among the three closest disciples of Christ. With James, he asked for an honoured place in the Messiah's Kingdom. Together with Peter, he prepared the Last Supper (Luke 22:8) and during it he had a special place at the table as the "beloved disciple" (John 13:21-25). He was also the only one of the Twelve to stand at the foot of the cross during Jesus' crucifixion. On hearing the news of the resurrection, he went with Peter to the tomb (Jn 20:2-10). He was also the first to recognise the Risen One at Lake Genesaret (21:1-7).

After Pentecost, he was one of the most active apostles among the Twelve. In Acts we often see Peter working closely with John. Together with Peter he went to the Temple, where the healing of the paralysed man took place and as a consequence both were brought before the Sanhedrin. Together they also carried out work in Samaria (Acts 8:14nn). Paul mentions the special role of John Zebedee, naming him along with Peter and James, the brother of Jesus, as pillars of the Church (Gal 2:9).

The fate of the apostle John, after the evangelisation of Samaria, is far less known. We can draw some knowledge from the writings he left behind. After leaving Jerusalem, he settled in Ephesus, probably with Mariam, the mother of Jesus. He lived there until the end of the first century. John is regarded as the author of the five canonical books of the NT: the Gospels, the Three Epistles and the Apocalypse. From these writings, a picture of a respected and revered presbyter (or rather old man, as he writes of himself in 3 Jn 1) emerges. The early Church often invoked the so-called 'Johannine tradition'. This was done, among others, by the Quartodecimans. They celebrated Passover according to the Jewish rule, 14 nisan (hence the name: quartodecimans; cf. HK 5, 24,2-3). In Revelation we see John, who for his faith in Jesus was sentenced to exile on the rocky

Na temat działalności Apostoła po zmartwychwstaniu NT milczy. Nie należy mylić Filipa Apostoła z Filipem Ewangelistą, jednym z Siedmiu (Dz.Ap 6,5; 8,4–40; 21,8–9). Już w starożytności, może nawet od II wieku, zdarzało się to dość często. Źródła historyczne pozwalają nam stwierdzić, że Filip Apostoł po dłuższej obecności w Jerozolimie udał się na misję do Frygii, w Azji Mniejszej. Papiasz, biskup Hieropolis, uczeń Jana Apostoła, w napisanym około 130 roku dziele Wyjaśnienie mów Pańskich, potwierdził śmierć Filipa i jego dwóch córek w Hierapolis, gdzie też zostali pochowani. Tradycję tę poświadcza także biskup Polikrates z Efezu (ok. 190 r.), a obu cytuje Euzebiusz (HK 3,31,3.4; 5,24,1–9). O dwóch córkach Apostoła mówi się jako o dziewicach (co jest jednym z najstarszych świadectw istnienia oddzielnego i szanowanego stanu dziewic we wczesnym Kościele). Oprócz tego Filip miał jeszcze jedną córkę, również pełną Ducha Świętego, jak podkreśla Euzebiusz, która wyszła za mąż w Efezie (HK 3,31,3). Według niepewnej tradycji Filip miał działać także w kraju Partów (na południe od Morza Kaspijskiego, dziś Iran i Irak). Umarł śmiercią męczeńską, prawdopodobnie ukrzyżowany. Niektóre źródła podają, że przed ukrzyżowaniem został ukamienowany. Apostoł ten doczekał się bardzo bogatej literatury, podpiswanej jego imieniem (apokryfy), m.in. znana gnostycka Ewangelia Filipa oraz Dzieje Filipa.

Bartłomiej albo raczej Natanael Bar-Tholmai

Bartłomiej czyli Natanael Bar-Tholmai pochodził z Kany Galilejskiej (J 21,2). Jego imię pojawia się wyłącznie w spisach apostołów i nigdzie więcej w NT. W ewangeliach synoptycznych Bartłomiej występuje w parze z Filipem. Zrodziło to przypuszczenie, że może ten pierwszy jest tożsamy z Natanaelem, uczniem którego Filip przyprowadził na początku swojej służby do Jezusa.

O tożsamości Bartłomieja z Natanaelem świadczą istotne okoliczności. Po pierwsze w katalogach Dwunastu Bartłomiej występuje w parze z Filipem. Zarówno sam schemat, jak i okoliczności powołania Natanaela wskazują na zakwalifikowanie go do grona apostołów. Na podstawie analizy J 1,35–51 możemy stwierdzić, że Natanael został powołany w analogiczny sposób, jak apostołowie Andrzej i Jan, uczniowie Jana Chrzciciela. Andrzej przyprowadził Piotra, Jan zaś Jakuba. Choć wątek ten w ewangelii Jana nie został wyraźnie podkreślony, to stanowi on niejako naturalną konsekwencją całego opowiadania i doskonale koresponduje z tym, co wiemy o dalszych losach Jakuba. Następnie Jezus powołał Filipa, a ten powiedział o Mesjaszu Natanaelowi. Początkowe opory Natanaela zostały przełamane, gdy Rabbi

z Nazaretu powiedział mu: *Zanim Cię zawołał Filip, widziałem Cię, gdy byłeś pod drzewem figowym*. Wywołało to wstrząs, za którym poszło wyznanie wiary w mesjańską godność Jezusa. Schemat powołania wskazuje na to, że Natanael został przyjęty do grona uczniów podobnie jak Filip i wraz z Piotrem, Andrzejem, Janem i Jakubem stanowił załóżek Dwunastu. Ważną przesłanką, ukazującą apostołską godność Natanaela, jest również jego wiara w mesjaństwo Jezusa. Aby to wyraźniej zauważyć przypatrzmy się wyznanom wiary pierwszych uczniów. Andrzej (z Janem) ogłasza to Piotrowi: *Znaleźliśmy Mesjasza* (J 1,41). Podobnie Filip Natanaelowi: *Znaleźliśmy tego, o którym mówił Mojżesz* (J 1,45). W tym samym duchu Natanael wyznaje: *Mistrzu, Ty jesteś Synem Bożym, Ty jesteś królem Izraela*. Musimy pamiętać, że „środowiskiem naturalnym” tajemnicy mesjańskiej jest początkowo wyłącznie grono Apostołów, na co wskazuje m.in. nakaz Jezusa po apostołkiej proklamacji w Cezarei Filipowej: *Wtedy [Jezus] przykazał uczniom swoim, aby nikomu nie mówili, że On jest Mesjaszem* (Mt 16,20).

Po drugie wydaje się, że imię Bartłomiej to nic innego jak aramejska wersja „nazwiska”: Bar-Tholmai (lub Bar-Talmei) czyli Syn-Tholmai lub „syn oracza”. Jeśli ten wniosek jest słuszny, wówczas pełne imię Apostoła brzmiałoby: Natanael Bar-Tholmai. W ten sposób imię Natanael i Bartłomiej odnosi się do tej samej osoby. Tłumaczy to zaistniały w ewangeliach problem z identyfikacją tego Apostoła.

Trzecim argumentem jest wydarzenie na jeziorze Genezaret już po zmartwychwstaniu. Jezus ukazuje się siedmiu uczniom. Wśród wymienionych z imienia jest Szymon Piotr, Tomasz, Natanael oraz synowie Zebedeusza. Jan wspomina także dwóch uczniów, nie podając jednak ich imion (J 21,1–2). Fakt występowania Natanaela w ścisłym gronie apostołów również wskazuje na możliwość utożsamienia Natanaela z Bartłomiejem.

Według tradycji Bartłomiej-Natanael głosił ewangelie w najbardziej odległych krainach Wschodu i dotarł w swoich podróżach misyjnych aż do Indii. Świadczyć o tym mogą dokumenty z II wieku. Euzebiusz podaje, że niejaki Pantenus około 200 roku odnalazł w Indiach Ewangelię według Mateusza, pisaną po aramejsku. Według przekazu przyniósł ją tam właśnie Bartłomiej (HE 5,10,3). Potwierdza to również Hieronim. Wspomina się również wyprawę Bartłomieja do Armenii. Tam też Apostoł miał ponieść śmierć męczeńską. Według miejscowego podania, na rozkaz króla Astiagesa, który nie mógł podarować Apostołowi nawrócenia na chrześcijaństwo jego rodzonego brata, kazał ukrzyżować, a następnie ściąć Bartłomieja. Izydor z Sewilli podaje inną

little island of Patmos, in the Aegean Sea, in 95 AD by the Emperor Domitian (Rev 1:9). John thus becomes the prototype of the followers, i.e. Christians who were persecuted and condemned for their faith, but not executed. According to some traditions, John died a natural death (as the only one of the Twelve?), during the reign of Trajan, around the year 100 in Ephesus. During his lifetime, some Christians linked his longevity to the expectation of Christ's second coming (John 21:21-23). On the basis of a second-century document (Letter of Polycrates, Bishop of Ephesus), we can conclude that John was buried in Ephesus.

Philip

Philip came from Bethsaida, which was situated on Lake Gennesaret (John 1:44). Peter and Andrew also came from there. The Gospels mention him 16 times. Immediately after his conversion, he brought Natanael Bar-Tholmai to Jesus, who also became an apostle (Jn 1:43-48). The evangelist John portrayed Philip as a sensible but somewhat sceptical man. This refers to the scene of the miraculous multiplication of bread. Philip could not imagine how a crowd of several thousand people could be fed for 200 denarii (John 6:5-7). He was sympathetic to the Gentiles. Together with Andrew, he interceded for the Greeks who wanted to meet their Master, which may be further evidence of Andrew's high position among the Twelve, higher than Philip's (Jn 12:20-22). Most characteristic is his request: *Lord, show us the Father, and that is enough for us. Jesus answered him in a highly significant way: he who has seen me has also seen the Father* (Jn 14:9).

On the Apostle's post-resurrection activity, the NT is silent. Philip the Apostle should not be confused with Philip the Evangelist, one of the Seven (Acts 6:5; 8:4-40; 21:8-9). Already in antiquity, perhaps even from the second century onwards, this happened quite often. Historical sources allow us to conclude that Philip the Apostle, after being in Jerusalem for a while, went on a mission to Phrygia, in Asia Minor. Papias, Bishop of Hierapolis, a disciple of John the Apostle, in his work *Explanation of the Sayings of the Lord*, written around 130, confirmed the death of Philip and his two daughters in Hierapolis, where they were also buried. This tradition is also attested by Bishop Polycrates of Ephesus (c.190), and both are quoted by Eusebius (HK 3.31.3.4; 5.24.1-9). The two daughters of the Apostle are spoken of as virgins (which is one of the oldest testimonies to the existence of a separate and respected state of virgins in the early Church). In addition to these, Philip had another daughter, also full of the Holy Spirit, as Eusebius points out, who married in Ephesus

(HK 3.31.3). According to an uncertain tradition, Philip was also supposed to be active in the country of the Parthians (south of the Caspian Sea, today Iran and Iraq). He died a martyr's death, probably crucified. Some sources state that he was stoned to death before being crucified. This apostle lived to see a very rich literature signed with his name (apocrypha), including the well-known Gnostic Gospel of Philip and the Acts of Philip.

Bartholomew or rather Natanael Bar-Tholmai

Bartholomew or Natanael Bar-Tholmai came from Cana in Galilee (21:2). His name appears only in the lists of apostles and nowhere else in the NT. In the synoptic gospels, Bartholomew appears paired with Philip. This has given rise to the assumption that perhaps the former is identical to Natanael, the disciple whom Philip brought to Jesus at the beginning of his ministry.

The identity of Bartholomew with Natanael is evidenced by significant circumstances. Firstly, in the catalogues of the Twelve, Bartholomew appears in tandem with Philip. Both the schema itself and the circumstances of Natanael's appointment point to his qualification as an apostle. On the basis of an analysis of Jn 1:35-51, we can conclude that Natanael was called in a similar way to the apostles Andrew and John, the disciples of John the Baptist. Andrew brought Peter, while John brought James. Although this theme is not explicitly emphasised in John's gospel, it is, as it were, a natural consequence of the whole story and corresponds perfectly with what we know about the subsequent fate of James. Jesus then called Philip, and the latter told Natanael about the Messiah. Natanael's initial reluctance was overcome when the Rabbi of Nazareth said to him, *Before Philip called you, I saw you when you were under the fig tree*. This caused a shock, which was followed by a confession of faith in the messianic dignity of Jesus. The pattern of vocations indicates that Natanael was accepted as a disciple like Philip and, together with Peter, Andrew, John and James, constituted the nucleus of the Twelve. An important indication of Natanael's apostolic dignity is also his belief in the messiahship of Jesus. To see this more clearly, let us look at the creeds of the first disciples. Andrew (with John) announces to Peter: *We have found the Messiah* (John 1:41). Likewise Philip to Natanael: *We have found him of whom Moses spoke* (J 1:45). In the same spirit, Natanael confesses: *Master, You are the Son of God, You are the King of Israel*. We must remember that the 'natural environment' of the messianic mystery is initially only the circle of the Apostles, as indicated, among other things, by

tradycję. Według niej Apostoł został żywcem odarty ze skóry. Nie znamy jednak źródeł pochodzenia tego podania. Wszystko wskazuje na to, że Bartłomiej zmarł śmiercią męczeńską w roku 70.

Tomasz zwany Didymos

Tomasz zwany Didymos – w ten sposób o kolejnym apostołe pisze Jan. Inni ewangelisci nie przywołują przydomka „Didymos” i piszą wprost – Tomasz. Zresztą ewangelie synoptyczne jedynie wymieniają go w katalogu Dwunastu, nic więcej o nim nie pisząc. Tylko Jan poświęca mu nieco uwagi (łącznie 8 razy). „Tomasz” i „Didymos” oznaczają to samo: „bliźniak” (hebr. to'am; aram. toma, gr didymos).

Nie znamy żadnych szczegółów związanych z pochodzeniem Apostoła. Jan, opowiadając historię o wskrzeszeniu Łazarza, opisał sytuację, która wiąże się ze zmartwychwskreszeniem Łazarza. Usłyszawszy, że mają wrócić do Judei, gdzie niedawno usiłowano zabić Mistrza, zareagowali zdecydowanie: *Rabbi, dopiero co Żydzi usiłowali Cię ukamienować i znów tam idziesz?* (J 11,8). Jan zacytował wówczas zdanie Tomasza: *Chodźmy także i my, aby z nim umrzeć* (J11,16). Nie wiemy czy była to rzeczywista odwaga czy wyłącznie determinacja. Realizm Apostoła doszedł do głosu również w czasie Ostatniej Wieczerzy. Na obietnicę Pana dotyczącą przygotowania mieszkań w niebie odezwał się prosząc o wskazanie celu drogi. Jezus wypowiedział wówczas tak dobrze nam znane słowa: *Ja jestem drogą, prawdą i życiem* (lub raczej: *drogą prawdziwą do życia* -BP).

Tydzień po swoim zmartwychwstaniu, Jezus stanął przed sceptycznym i wątpiącym w realność Jego wskrzeszenia z martwych Tomaszem i rzekł do niego: *Podnieś tutaj swój palec i zobacz moje ręce. Podnieś rękę i włóż ją do boku mego i nie bądź niedowiarkiem, lecz wierzącym* (J 20,27). Apostoł złożył wówczas wyznanie wiary, nazywając Jezusa Panem i Bogiem: *Pan mój i Bóg mój*. Jako pierwszy z grona Dwunastu wyraźnie nazwał Jezusa Bogiem (gr ho Theos).

Według dość wczesnej i powszechnej tradycji Tomasz dotarł z Dobrą Nowiną do Partów (dzisiejszy Iran i Irak), a nawet do Indii. Świadczą o tym źródła z końca II wieku, począwszy od Klementa Aleksandryjskiego (II/III w.), a także Orygenes (III w.) i Hieronim (IV/V w.). Wszyscy oni potwierdzają również męczeńską śmierć Apostoła. Według relacji Tomasz został przebity włócznią, a następnie ścięty w Kalaminie lub w Mailapur, na przedmieściach dzisiejszego Madras (obie miejscowości w Indiach). Tezę o śmierci męczeńskiej w Mailapur zdają się potwierdzać wykopaliska archeologiczne. Łącząc te dwie tradycje można stwierdzić, że został zamęczony Kalaminie, a pochowany w Mailapur.

Ważnym świadkiem obecności Tomasza w Indiach jest również istniejące od późnej starożytności chrześcijaństwo (ryt malabarski), które wiąże swoje pochodzenie z misyjną działalnością Tomasza. Choć Apostoł nie pozostawił po sobie żadnego dzieła, to istnieją bardzo liczne apokryfy podpisane jego imieniem. Wspomnieć można o Apokalipsie Tomasza, Dziejach Tomasza i słynnej gnostyckiej Ewangelii Tomasza, która tak bardzo pobudzała wyobraźnię ludzi średniowiecza.

Mateusz-Lewi, syn Alfeusza

Mateusz pochodził z Kafarnaum i był poborcą podatkowym (celnikiem). Marek pisze o nim Lewi, syn Alfeusza (Mk 2,14). Ewangelie wspominają Mateusza 7 razy. Kolejny raz stajemy przed zagadką dotyczącą osoby i imienia. Porównując Mk 2,14–17 z Mt 9,9–13 możemy dojść do wniosku, że Lewi to Mateusz. Nadawanie przydomków (lub drugiego imienia) było dość popularne w gronie Dwunastu. Możliwe, że wśród uczniów Chrystusa był inny Lewi, dlatego należało doprecyzować apostoła imieniem Mateusz.

Jesus' command after the apostolic proclamation at Caesarea Philippi: *Then [Jesus] commanded his disciples not to tell anyone that he was the Messiah* (Mt 16:20).

Secondly, it seems that the name Bartholomew is nothing more than the Aramaic version of the 'surname': Bar-Tholmai (or Bar-Talmei) meaning Son-Tholmai or 'son of the ploughman'. If this conclusion is correct, then the Apostle's full name would be: Natanael Bar-Tholmai. Thus, the names Natanael and Bartholomew refer to the same person. This explains the problem in the gospels of identifying this Apostle.

The third argument is the event on Lake Genesaret already after the Resurrection. Jesus appears to seven disciples. Among those mentioned by name are Simon Peter, Thomas, Natanael and the sons of Zebedee. John also mentions two disciples, but without giving their names (John 21:1.2). The fact that Natanael appears in the close circle of apostles also points to the possibility of identifying Natanael with Bartholomew.

According to tradition, Bartholomew-Natanael preached the gospels in the most distant lands of the East and reached as far as India in his missionary journeys. Documents from the 2nd century can attest to this. Eusebius reports that a certain Pantenus found the Gospel according to Matthew, written in Aramaic, in India around the year 200. According to the account, it was Bartholomew who brought it there (HE 5.10.3). This is also confirmed by Jerome. Bartholomew's expedition to Armenia is also mentioned. It was there that the Apostle was to suffer martyrdom. According to a local account, on the orders of King Astiages, who could not give the Apostle the conversion to Christianity of his native brother, he had Bartholomew crucified and then beheaded. Isidore of Seville gives another tradition. According to it, the Apostle was skinned alive. However, we do not know the source of this account. All indications are that Bartholomew died a martyr's death in AD 70.

Thomas called Didymos

Thomas called Didymos - this is how John writes about another apostle. The other evangelists do not invoke the nickname 'Didymos' and write plainly - Thomas. Besides, the synoptic gospels only mention him in the catalogue of the Twelve, without writing anything more about him. Only John devotes some attention to him (8 times in total). "Thomas" and "Didymos" mean the same thing: "twin" (Hebrew: to'am; Aram. toma, Greek: didymos).

We do not know any details relating to the Apostle's origins. John, in telling the story of the resurrection of Lazarus, described a situation that is related to the resurrection of Lazarus. Having heard that they were to return to Judea, where they had recently attempted to kill the Master, they reacted strongly: *Rabbi, only recently the Jews attempted to stone you and there you go again?* (J 11:8). John then quoted Thomas' phrase: *Let us also go, that we may die with him* (Jn11:16). We do not know whether this was real courage or merely determination. The Apostle's realism also came to the fore at the Last Supper. At the Lord's promise to prepare the dwellings in heaven, he spoke up asking for directions. Jesus then uttered the words so familiar to us: *I am the way, the truth and the life* (or rather: the way true to life -BP).

A week after his resurrection, Jesus stood before Thomas, who was sceptical and doubting the reality of his resurrection from the dead, and said to him: *Lift your finger here and see my hands. Lift up your hand and put it into my side and do not be an unbeliever, but a believer* (John 20:27). The apostle then made a profession of faith, calling Jesus Lord and God: *My Lord and my God*. He was the first of the Twelve to explicitly call Jesus God (Gr. ho Theos).

According to a fairly early and widespread tradition, Thomas reached the Parthians (today's Iran and Iraq) and even India with the Good News. Sources from the late 2nd century onwards, starting with Clement of Alexandria (2nd/ 3rd century), as well as Origen (3rd century) and Jerome (4th/Vth century), attest to this. All of them also confirm the martyrdom of the Apostle. According to the accounts, Thomas was pierced with a spear and then beheaded at Kalamín or at Mailapur, a suburb of present-day Madras (both places in India). The thesis of a martyr's death at Mailapur seems to be confirmed by archaeological excavations. Combining these two traditions, it is possible to conclude that he was martyred at Kalamín and buried at Mailapur.

An important witness to Thomas's presence in India is also the Christianity (Malabar rite) that has existed since late antiquity, which links its origin to Thomas's missionary activity. Although the Apostle did not leave behind any work, there are very numerous apocrypha signed with his name. Mention may be made of the Apocalypse of Thomas, the Acts of Thomas and the famous Gnostic Gospel of Thomas, which so fired the imagination of medieval people.

Takie jest powszechne przekonanie, choć istnieją także opinie odróżniające Lewiego od Mateusza.

Jedyna informacja zapisana w ewangeliach i dotycząca wprost tego Apostoła związana jest z faktem powołania go do grona Dwunastu (Łk 5,27-32). Mateusz odpowiedział na wezwanie Jezusa: *Pójdź za Mną*, gdy siedział w komorze celnej. Podobnie jak synowie Jony i Zebedeusza, Lewi natychmiast pozostawił swoją pracę i stał się uczniem (Mt 9,9). Ewangelie synoptyczne podkreślają zgodnie, że następnie przygotował dla Mistrza wielkie przyjęcie w domu swoim, na które zaprosił innych celników (Łk 5,29). Wywołało to zgorszenie faryzeuszów, dla których celnicy byli synonimem wszelkiego grzechu i kontakt z nimi czynił pobożnych Żydów nieczystymi. Jezus przeciwstawił ich pojmowanie religijności ze swoją logiką przebaczenia i miłości, okazaną grzesznikom: *Nie potrzebują zdrowi lekarza, ale Ci, co się źle mają. Nie przyszedłem zapraszać sprawiedliwych, ale grzeszników* (Mk 2:17).

Najważniejszym dziełem Apostoła jest Ewangelia. Czas i miejsce powstania są wciąż dyskutowane wśród historyków. Możliwe, że Ewangelia według Mateusza początkowo spisana była po aramejsku, a dopiero później przetłumaczona na grecki. Zdanie takie wyraził jako pierwszy biskup Papiasz w roku 130: Mateusz spisał słowa Pańskie w języku hebrajskim, a każdy tłumaczył je sobie jak umiał (HK 3,39,16). Można mieć jednak poważne wątpliwości czy posiadany przez nas tekst Ewangelii jest rzeczywiście takim „przypadkowym tłumaczeniem” hebrajskiego (aramejskiego) oryginału. Wyraźnie widać, że Mateusza skierował swoją Ewangelię do nawróconych na chrześcijaństwo Żydów (judeochrześcijan). Znajdujemy w niej największą ilość terminów hebrajskich, w tym również takich, które nie zostały przetłumaczone na grekę, jak „raka” czy „korban”. Autor zakładał najwyraźniej, że będą one zrozumiałe dla jego odbiorców. Główną ideę Mateuszowej Ewangelii jest wypełnienie się proroczych zapowiedzi Pisma Św. w życiu Jezusa począwszy od poczęcia (1,22), aż po uwięzienie i śmierć (26,54). Dlatego często pojawia się w tej Ewangelii zwrot: *ale to wszystko się stało, aby wypełniły się Pisma prorockie* (26,56). Odrzucenie Jezusa jako Mesjasza jest według Apostoła wynikiem nie tylko braku wiary, ale także braku znajomości Pisma: *Błądzicie, nie znając Pism ani mocy Bożej* (22,29).

Dalsze dzieje Mateusza giną w półcieniach tradycji. Podobno przez piętnaście lat głosił ewangelię w Palestynie, a potem wyruszył na misję do krajów pogańskich. Nieoceniony Euzebiusz napisał: Mateusz głosił najpierw naukę ustnie Żydom i dopiero, gdy się wybierał do innych narodów,

napisał swą Ewangelię w języku ojczystym dla tych, których opuszczał, aby pismem zastąpić to, co tracili przez jego nieobecność (HK 3,24). Wśród krajów, do których dotarł Mateusz, wymienia się najczęściej Syrię, Pont, krainę Partów (tak pisze Paulin z Noli), ale także Etiopię (Rufin i Sokrates), Persję (Ambroży), a nawet Irlandię. Według najbardziej rozpowszechnionej tradycji zginął jako męczennik ścięty toporem przez Partów.

Jakub, syn Alfeusza

Jakub, syn Alfeusza zwany Jakubem Mniejszym (Małym lub Młodszym) to bodajże najbardziej tajemnicza postać z całego grona Dwunastu. Nie tylko dlatego, że Nowy Testament wspomina go wyłącznie w katalogu apostołów i jest on drugim Jakubem wśród apostołów (występuje pięciokrotnie, licząc w tym wzmianki o jego matce). Największe zamieszanie spowodowało uznanie Jakuba, syna Alfeusza, za tożsamego z Jakubem, bratem Pańskim. Już w starożytności zagadnienie to podzieliło pisarzy kościelnych. U wcześniejszych Ojców Kościoła Jakub, brat Pański nie należy jednak do grona Dwunastu (Orygenes, Euzebiusz), dlatego nie może być tożsamy z Jakubem, synem Alfeusza. NT wyraźnie odróżnia apostołów od „braci Pańskich” (Dz.Ap 1,13; 1 Kor 9,5; 15,5). Dziś wciąż jeszcze znaczna część badaczy (głównie katolickich) identyfikuje obu Jakubów, choć zdecydowana większość uczonych różni te postacie. Ważnym świadectwem w tej kwestii jest liturgia grecka, która w przeciwieństwie do łacińskiej, ma dwa oddzielne dni wspominające Jakuba, syna Alfeusza i Jakuba, brata Pańskiego. Przyczyną zamieszania, jak się wydaje, jest odrzucenie prostej biblijnej prawdy, że Jezus miał braci.

Z faktu, że Jakub był synem Alfeusza, można by wyciągnąć wniosek, że był bratem Mateusza-Lewiego, o którym również czytamy, że był synem Alfeusza (Mk 2,14). Ta konstatacja nie znajduje jednak żadnego potwierdzenia w tekstach NT. Wspomina się synów Jony i Zebedeusza, ale nie mówi się o synach Alfeusza, a Maria, matka Jakuba, nie została przedstawiona również jako matka Mateusza, lecz jako matka Jozesa/Józefa. Najwyraźniej obaj apostołowie mieli ojców o imieniu Alfeusz.

Z Ewangelii według Marka możemy wnioskować, że Jakub pochodził z Galilei (Mk 15,41), miał brata Jozesa (Józefa), powszechnie znanego chrześcijanina (Mt 27,56). Ich matka, Maria była zwolenniczką (uczennicą) Chrystusa, pobożną niewiastą, należąca do grona kobiet uzdrowionych przez Mistrza, usługujących Jemu i apostołom majątkiem i podążających za Nim z Galilei do

Matthew-Levi, son of Alphaeus

Matthew came from Capernaum and was a tax collector (tax collector). Mark writes of him as Levi, son of Alphaeus (Mark 2:14). The Gospels mention Matthew seven times. Once again, we are faced with a conundrum regarding person and name. Comparing Mark 2:14-17 with Matthew 9:9-13, we can conclude that Levi is Matthew. Giving nicknames (or second names) was quite common among the Twelve. It is possible that there was another Levi among Christ's disciples, so it was necessary to specify the apostle by the name Matthew. This is the common belief, although there are also opinions distinguishing Levi from Matthew.

The only information recorded in the gospels and relating directly to this apostle relates to the fact that he was called among the Twelve (Luke 5:27-32). Matthew responded to Jesus' call, *Follow Me*, while he was sitting in the customs chamber. Like the sons of Jonah and Zebedee, Levi immediately left his job and became a disciple (Mt 9:9). The synoptic Gospels emphasise in unison that he then prepared a great party for the Master in his house, to which he invited the other tax collectors (Lk 5:29). This provoked the scorn of the Pharisees, for whom tax collectors were synonymous with all sin and contact with them rendered pious Jews unclean. Jesus contrasted their understanding of religiosity with his logic of forgiveness and love shown to sinners: *It is not the healthy who need a doctor, but those who are unwell. I did not come to invite the righteous, but sinners* (Mk 2:17).

The Apostle's most important work is the Gospel. The time and place of composition are still debated among historians. It is possible that the Gospel according to Matthew was originally written in Aramaic and only later translated into Greek. Bishop Papias was the first to express this view in the year 130: Matthew wrote down the words of the Lord in Hebrew, and everyone translated them for themselves as they knew how (HK 3.39.16). However, it can be seriously doubted whether the Gospel text we have is really such an 'accidental translation' of the Hebrew (Aramaic) original. It is clear that Matthew addressed his Gospel to Jewish converts to Christianity (Judeo-Christians). We find in it the greatest number of Hebrew terms, including some that have not been translated into Greek, such as 'raka' and 'korban'. The author evidently assumed that these would be understood by his audience. The central idea of Matthew's Gospel is the fulfilment of the prophetic predictions of Scripture in the life of Jesus from his conception (1:22) to his imprisonment and death (26:54). This is why the phrase often appears in this Gospel: but all this happened so

that the prophetic Scriptures might be fulfilled (26:56). The rejection of Jesus as Messiah is, according to the Apostle, the result not only of a lack of faith, but also of a lack of knowledge of the Scriptures: You err, not knowing the Scriptures or the power of God (22:29).

Matthew's further history is lost in the half-shadows of tradition. He is said to have preached the gospel in Palestine for fifteen years before going on a mission to pagan countries. The invaluable Eusebius wrote: 'Matthew first preached orally to the Jews, and only when he was going to other nations did he write his Gospel in the mother tongue for those whom he was leaving, in order to replace by writing what they were losing by his absence' (HK 3:24). Among the countries Matthew reached, Syria, Pont, the land of the Parthians (so writes Paulinus of Nola) are most often mentioned, but also Ethiopia (Rufinus and Socrates), Persia (Ambrose) and even Ireland. According to the most widespread tradition, he died as a martyr beheaded with an axe by the Parthians.

James, son of Alphaeus

James, son of Alphaeus called James the Lesser (Lesser or Younger) is perhaps the most mysterious figure of the entire group of the Twelve. Not least because the New Testament mentions him only in the catalogue of apostles and he is the second James among the apostles (he appears five times, counting references to his mother). The greatest confusion arose from the recognition of James, son of Alphaeus, as identical to James, brother of the Lord. Even in antiquity, the issue divided church writers. In the earlier Church Fathers, however, James, brother of the Lord is not one of the Twelve (Origen, Eusebius) and therefore cannot be identical with James, son of Alphaeus. The NT clearly distinguishes the apostles from the 'brothers of the Lord' (Acts 1:13; 1 Cor 9:5; 15:5). Today, there are still a significant number of scholars (mainly Catholic) who identify the two Jameses, although the vast majority of scholars distinguish between these figures. An important testimony in this regard is the Greek liturgy, which, unlike the Latin liturgy, has two separate days remembering James the son of Alphaeus and James the brother of the Lord. The reason for the confusion, it seems, is the rejection of the simple biblical truth that Jesus had brothers.

From the fact that James was the son of Alphaeus, one could conclude that he was the brother of Matthew-Levi, of whom we also read that he was the son of Alphaeus (Mark 2:14). This statement, however, finds no confirmation in the NT texts.

Jerozolimy (Mk 15,41; Łk 8,2-3). Marię spotykamy w gronie kobiet stojących pod krzyżem (Mk 15,40). Była też jedną z niewiast idących rano, w dniu zmartwychwstania, do grobu, aby namaścić ciało Jezusa (Łk 24,10). O dalszych losach Jakuba nie wiemy niczego pewnego. Według niektórych Jakub, syn Alfeusza został za wiarę rozcięty piłą.

Juda-Tadeusz

Juda-Tadeusz to kolejna apostołska zagadka. Ewangelie wspominają go pięciokrotnie. Istnieje dwóch Judaszy w gronie Dwunastu, bo Juda i Judasz to jest to samo imię (hebr. Jehuda, gr. Ioudas). Etymologia imienia „Juda” (po polsku to również „Żyd”) wywodzi się od czasownika „judah” – „czcić”, „chwalić” (dlatego: Jehud-el oznacza niech będzie uwielbiony- Bóg). W spisach/katalogach u ewangelistów Mateusza i Marka po Jakubie Alfeuszowym występuje Tadeusz (Mt 10,4; Mk 3,18). Łukasz w swojej Ewangelii i w Dziejach łączy Jakuba w parze z Szymonem Gorliwym, natomiast pojawia się u niego Juda Jakubowy (niektórzy uważają, że zwrot „Jakubowy” wskazuje na Jakuba, brata Pańskiego, jako powszechnie znanego, ale wniosek ten kłóci się z formą deklinacyjną, która w zakresie pokrewieństwa wyraża raczej synostwo i jest swego rodzaju formą patronomiczną - Dz.Ap 1,13). Łącząc więc fakty uznano powszechnie, że występujący u Łukasza Juda Jakubowy jest tożsamy z Tadeuszem i pełne imię brzmi: Juda Tadeusz.

Podwójne imię w Palestynie czasów Jezusa nie należało do rzadkości, na co zwróciliśmy już uwagę. Przydomek pojawiał się szczególnie wtedy, gdy istniała konieczność odróżnienia postaci o tym samym imieniu. Juda jest imieniem własnym, a dopełniacz „Jakubowy” pełni rolę nazwiska (podobny zwyczaj istnieje do dziś na wschodzie, np. w Rosji). Tadeusz, jeśli nie jest imieniem, może być więc przydomkiem oznaczającym „Odważnego”.

Jedynie przez analogie może wnioskować, że Juda-Tadeusz pochodził z Galilei. Janowi zawdzięczamy jedyne zdanie, a raczej pytanie tego Apostoła pochodzące ze źródeł kanonicznych: *Panie, cóż się stało, że masz się nam objawić, a nie światu?* (J 14,22). Dalsze losy Apostoła są znane już tylko z kart niepewnej tradycji. Według Hieronima działał w Palestynie, Syrii i Mezopotamii oraz w okolicach Edessy. Stara legenda, cytowana przez Euzebiusza mówi, że Juda Tadeusz został przez Jezusa (lub Tomasza) posłany z odręcznym listem Jezusa do Abgara V, króla Edessy, gdy ten na piśmie (List króla Abgara do Jezusa) zwrócił się z prośbą o uzdrowienie (HK

1,13,1–22). Król został uzdrowiony, a jego lud uwierzył w Jezusa. Szkoda, że to tylko legenda... Według martyrologium rzymskiego Juda poniósł śmierć razem z innym apostołem, Szymonem w Persji. Podaje się również Syrię (Arad koło Bejrutu) jako miejsce męczeństwa, przeszyty strzałami z łuków.

Szymon Kananejczyk – Zelota czyli Gorliwy

Szymon, występujący w ostatniej lub przedostatniej parze apostołów posiada dwa przydomki, a mimo to jest jednym z najmniej znanych apostołów. Według niektórych historyków (już w starożytności), Szymon wraz z Judą Tadeuszem był rodzonym bratem Jakuba, zwanego kuzynem Pana Jezusa. Wydaje się, że błąd ten zaistniał w związku z innymi postaciami o tym imieniu w NT. Największe zamieszanie wiąże się z przyjęciem założenia, że Szymon jest „bratem Pańskim” (Mk 6,3). W tej wersji Szymon Zelota miał być kolejnym następcą na stolicy biskupiej w Jerozolimie po śmierci swojego brata Jakuba. Zamieszanie to widać już u Euzebiusza (HE 3,11; 3,22; 3,32,1–6). Wśród współczesnych historyków dominuje przekonanie, że Szymona Gorliwego nie należy identyfikować z Szymonem, należącym do grona „braci Pańskich”.

Szymon występuje tylko w katalogach apostołów (w czterech wierszach). Aramejski przydomek

“Judah” (in Polish it is also “Jew”) is derived from the verb “judah” - “to honour”, “to praise” (therefore: Jehud-el means may God be glorified). In the censuses/catalogues in the evangelists Matthew and Mark, Thaddaeus appears after James Alphaeus (Matthew 10:4; Mark 3:18). Luke in his Gospel and Acts pairs James with Simon the Zealot, while Judah James appears in his (some believe that the phrase ‘James’ points to James, the Lord’s brother, as commonly known, but this conclusion is at odds with the declension form, which in terms of kinship rather expresses sonship and is a kind of patronymic form - Acts 1:13). Combining the facts, therefore, it has been generally accepted that the Judah James occurring in Luke is identical with Thaddaeus and the full name is Judah Thaddaeus.

A double name was not uncommon in Palestine of Jesus’ time, as we have already pointed out. The nickname appeared especially when there was a need to distinguish between characters with the same name. Judah is a personal name and the complement “Jacob” acts as a surname (a similar custom still exists today in the East, e.g. in Russia). Thaddaeus, if not a first name, may therefore be a nickname meaning “Brave”.

The sons of Jonah and Zebedee are mentioned, but the sons of Alphaeus are not mentioned, and Mary, the mother of James, is also not presented as the mother of Matthew, but as the mother of Joses/Joseph. Clearly both apostles had fathers named Alphaeus.

From the Gospel according to Mark, we can infer that James was from Galilee (Mark 15:41), and had a brother Joses (Joseph), a widely known Christian (Matthew 27:56). Their mother, Mary was a follower (disciple) of Christ, a devout woman, belonging to the circle of women healed by the Master, ministering to Him and the apostles with property and following Him from Galilee to Jerusalem (Mk 15:41; Lk 8:2.3). We meet Mary among the women standing at the foot of the cross (Mark 15:40). She was also one of the women going to the tomb on the morning of the resurrection to anoint Jesus’ body (Lk 24:10). About the further fate of Jacob we know nothing certain. According to some, James the son of Alphaeus was cut with a saw for his faith.

Juda-Tadeus

Judah-Tadeus is another apostolic enigma. He is mentioned five times in the Gospels. There are two Judases among the Twelve, because Judah and Judas are the same name (Hebrew: Yehuda, Greek: Ioudas). The etymology of the name

Only by analogy can we infer that Judah-Thaddeus came from Galilee. To John we owe the only sentence, or rather question, of this Apostle from the canonical sources: *Lord, what has happened that you should reveal yourself to us and not to the world?* (J 14:22). The further fate of the Apostle is known only from the pages of uncertain tradition. According to Jerome, he was active in Palestine, Syria and Mesopotamia, as well as in the vicinity of Edessa. An old legend, quoted by Eusebius, says that Jude Thaddeus was sent by Jesus (or Thomas) with a handwritten letter from Jesus to Abgar V, king of Edessa, when he made a request for healing in writing (King Abgar’s letter to Jesus) (HK 1,13,1-22). The king was healed and his people believed in Jesus. It is a pity that this is only a legend....

According to the Roman Martyrology, Jude suffered death together with another apostle, Simon in Persia. Syria (Arad near Beirut) is also given as the place of his martyrdom, pierced by arrows from bows.

Simon the Canaanite - Zelot or Zealot

Simon, appearing in the last or penultimate pair of apostles, has two nicknames, and yet he is one of the least known apostles. According to some historians (as far back as antiquity), Simon, along with Jude Thaddeus, was the native brother of

„Kananejczyk” (aram. Qananajja), występujący u Mateusza i Marka, został u Łukasza przetłumaczony na język grecki jako „Zelotes”, oznacza jednak to samo, a mianowicie „gorliwiec”, „pełen zapału”. Nie możemy stracić z oczu religijno-patriotycznego znaczenia tego terminu w czasach Jezusa. Zeloci byli żydowskimi bojownikami, walczący z okupantem rzymskim, gotowi posługiwać się skrytobójstwem, jako metodą polityczną (sykariusz, od gr sikarios „noszący sztylet”, „wynajęty zabójca”). Gorliwość ma wiele twarzy.

Nie wiemy czy swój przydomek Szymon otrzymał dlatego, że był gorliwym uczniem Pana, czy może dlatego, że wcześniej należał do stronnictwa zelotów. Po nawróceniu Szymon uczył się zapewne zupełnie nowej gorliwości, takiej jaka znamionowała Jego Mistrza: *Żarliwość o Dom Twój pożera mnie* (J 2,17). Gorliwość, która jest cnotą, może być wadą i stać się ostatecznie przyczyną wielu nieszczęść, jeżeli jest wykorzystywana w złym celu (jak powiada Paweł: *mają gorliwość dla Boga, ale gorliwość nierozsądną* – Rzym 10,2). Inny Szymon napisał: *Nade wszystko miejcie gorliwą miłość jedni ku drugim* (1 P 4,8).

O losach Apostoła po Wniebowstąpieniu wiemy jeszcze mniej, niż o jego apostołstwie za życia Pana. Wydaje się, że Szymon był głównie apostołem w żydowskiej diasporze w basenie Morza Śródziemnego. Według innej, ale dość późnej tradycji apostołował w różnych miastach i krajach w Babilonii i Persji. Niektórzy uważają, że dotarł aż do Brytanii, ale tego rodzaju wiadomości możemy wpisać wyłącznie między legendy. Według tradycji został ukrzyżowany, a śmierć poniósł tego samego dnia co Juda Tadeusz.

Maciej, następca Judasza

Maciej pojawia się po raz pierwszy (i ostatni) na początku Dziejów Apostolskich (1,21–26). Po niechlubnej śmierci Judasza ewangeliści piszą o Jedenastu Apostołach (Mt 28,16; Łk 24,9.33; Dz.Ap 1,26). Pomiedzy Wniebowstąpieniem a Zesłaniem Ducha Świętego miało miejsce uzupełnienie tego grona.

Jezus wybrał grupę Dwunastu jako zaczątek odnowy (odbudowy) Izraela. Wybory następcy Judasza świadczą o tym, że sami Apostołowie widzieli konieczność utrwalenia instytucji Dwunastu. Powołując się na wolę Chrystusa, Szymon Piotr stwierdził, że Pismo nie pozostawiają apostołom wyboru, co do konieczności uzupełnienia wakatu (*jak napisano w księdze Psalmów: a urząd jego niech inny weźmie* -Dz.Ap 1,17.20).

Dokonano tego w dość charakterystyczny sposób, a mianowicie poprzez losowanie. Zgłoszono dwóch kandydatów Macieja i Józefa zwanego Barsabą, z przydomkiem Justus. Warto zauważyć, że i w tym wypadku mamy do czynienia z imieniem i przydomkiem. Józef jest imieniem rodowym, a „Bar-Saba” (lub „Bar-Szabba”) rodzajem nazwiska. Zostało ono utworzone od hebrajskich (bądź aramejskich) słów oznaczających „syna wywyższonego” lub „syna szabatu”. W przypadku Józefa Barsaby mamy do czynienia także z przydomkiem: „Iustus” czyli po łac. „Sprawiedliwy”. Łukasz stwierdził: los padł na Macieja i został dołączony do jedenastu apostołów (Dz.Ap 1,26). Możemy być przekonani, że Maciej towarzyszył Jezusowi i apostołom przez cały czas od chrztu Jana Chrzciciela aż do momentu Wniebowstąpienia.

Maciej (Matthias) to inna forma imienia Mateusz (Mattayah) i oznacza „podarunek od Jahwe”. Euzebiusz napisał, że zanim Maciej został Apostołem, był wcześniej jednym z Siedemdziesięciu uczniów Jezusa (HK 1,12,3; 2,1,1; 3,39,10). Pod jego imieniem została spisana apokryficzna Ewangelia Macieja, według której apostołował w Etiopii, ale nie zasługuje to na wiarę.

Nie można powiedzieć niczego pewnego na temat działalności apostołowskiej, ale również miejsca i rodzaju śmierci. Klemens Aleksandryjski podał, że Apostoł zmarł śmiercią naturalną. Można przyjąć, że Maciej nie opuścił Jerozolimy i był apostołem wśród mieszkających tam Żydów. Potwierdzają to pewne listy-katalogi pierwszych biskupów jerozolimskich, ale to już inna historia....

W. A. Gajewski

James, known as the cousin of the Lord Jesus. This error seems to have arisen in connection with other characters of this name in the NT. The greatest confusion relates to the assumption that Simon is 'the Lord's brother' (Mark 6:3). In this version, Simon Zelota was supposed to be the next successor to the episcopal capital in Jerusalem after the death of his brother James. This confusion can already be seen in Eusebius (HE 3:11; 3:22; 3:32:1-6). The prevailing view among modern historians is that Simon the Zealot is not to be identified with Simon, belonging to the 'brothers of the Lord'.

Simon appears only in the catalogues of the apostles (in four verses). The Aramaic epithet 'Canaanite' (Aram. Qananayya), found in Matthew and Mark, is translated into Greek as 'Zelotes' in Luke, but means the same thing, namely 'zealot', 'full of zeal'. We must not lose sight of the religious-patriotic significance of this term in Jesus' time. Zelotes were Jewish militants, fighting against the Roman occupiers, ready to use stealth murder as a political method (sicarios, from Gr. sikarios 'dagger-bearer', 'hired assassin'). Zealotry has many faces.

We do not know whether Simon got his nickname because he was a zealous disciple of the Lord, or perhaps because he had previously belonged to the Zealot party. After his conversion, Simon must have learned a completely new zeal, one that marked his Master: *zeal for Your House consumes me* (Jn 2:17). Zeal, which is a virtue, can be a vice and ultimately become the cause of much unhappiness if it is used for the wrong purpose (as Paul says: *they have a zeal for God, but an unreasonable zeal* - Rom 10:2). Another Simon wrote: *Above all, have fervent love one for another* (1 Ptr 4:8).

We know even less about the fate of the Apostle after the Ascension than about his apostleship during the Lord's lifetime. Simon seems to have been mainly an apostle in the Jewish diaspora in the Mediterranean. According to another but rather late tradition, he apostlesized in various cities and countries in Babylonia and Persia. Some believe that he reached as far as Britain, but we can only put this kind of news between legends. According to tradition, he was crucified and suffered death on the same day as Judas Thaddeus.

Matthias, successor to Judas

Matthias appears for the first (and last) time at the beginning of the Acts of the Apostles (1:21-26). After the infamous death of Judas, the Evangelists write about the Eleven Apostles (Matthew 28:16; Luke 24:9.33; Acts 1:26). Between the Ascension

and Pentecost an addition to this group took place.

Jesus chose the group of the Twelve as the beginning of the restoration (rebuilding) of Israel. The election of Judas' successor shows that the Apostles themselves saw the need to perpetuate the institution of the Twelve. Citing the will of Christ, Simon Peter stated that Scripture left the apostles no choice as to the necessity of filling the vacancy (as it says in the book of Psalms: and let another take his office - Acts 1:17.20).

This was done in a rather characteristic way, namely by drawing lots. Two candidates were put forward, Matthias and Joseph, called Barsaba, with the nickname Justus. It is worth noting that, in this case too, we are dealing with a first name and a nickname. Joseph is a family name and 'Bar-Saba' (or 'Bar-Shabba') is a kind of surname. It was formed from Hebrew (or Aramaic) words meaning 'son of the exalted' or 'son of the Sabbath'. In the case of Joseph Barsaba we are also dealing with a nickname: "Iustus" which means "righteous" in Latin. Luke stated: fate fell upon Matthias and he was added to the eleven apostles (Acts 1:26). We can be convinced that Matthias accompanied Jesus and the apostles all the way from the baptism of John the Baptist until the Ascension.

Matthias is another form of the name Matthew (Mattatyah) and means 'gift from Yahweh'. Eusebius wrote that before becoming an Apostle, Matthias was previously one of the Seventy disciples of Jesus (HK 1.12.3; 2.1.1; 3.39.10). An apocryphal Gospel of Matthew was written under his name, according to which he apostlesized in Ethiopia, but this does not merit belief.

Nothing can be said with certainty about his apostolic activity, but also about the place and type of death. Clement of Alexandria reported that the Apostle died a natural death. It can be assumed that Matthias did not leave Jerusalem and was an apostle among the Jews living there. This is confirmed by certain letters-catalogues of the first bishops of Jerusalem, but that is another story....

W.A.Gajewski

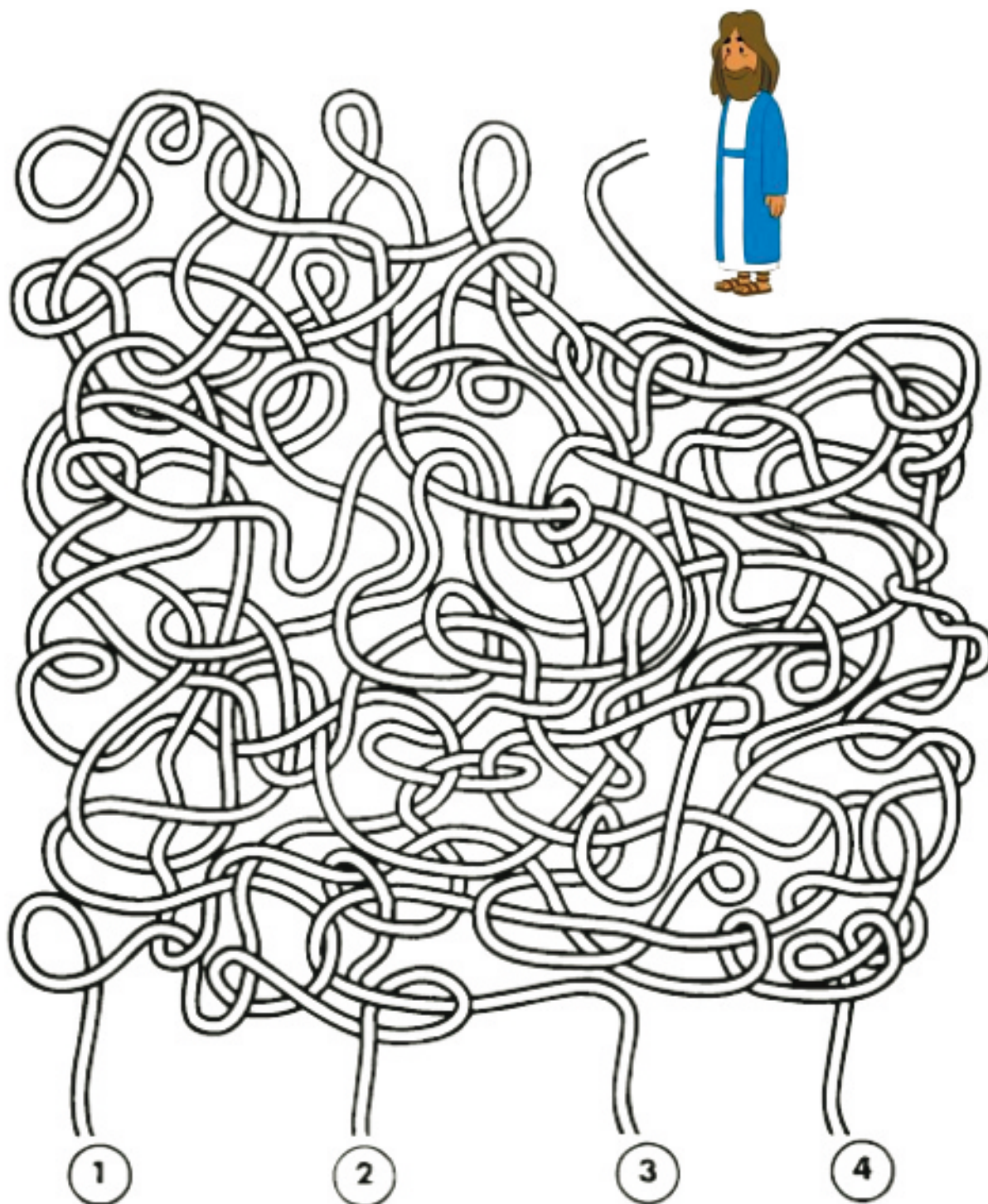
DWUNASTU APOSTOŁÓW

POKOLORUJ OBRAZEK

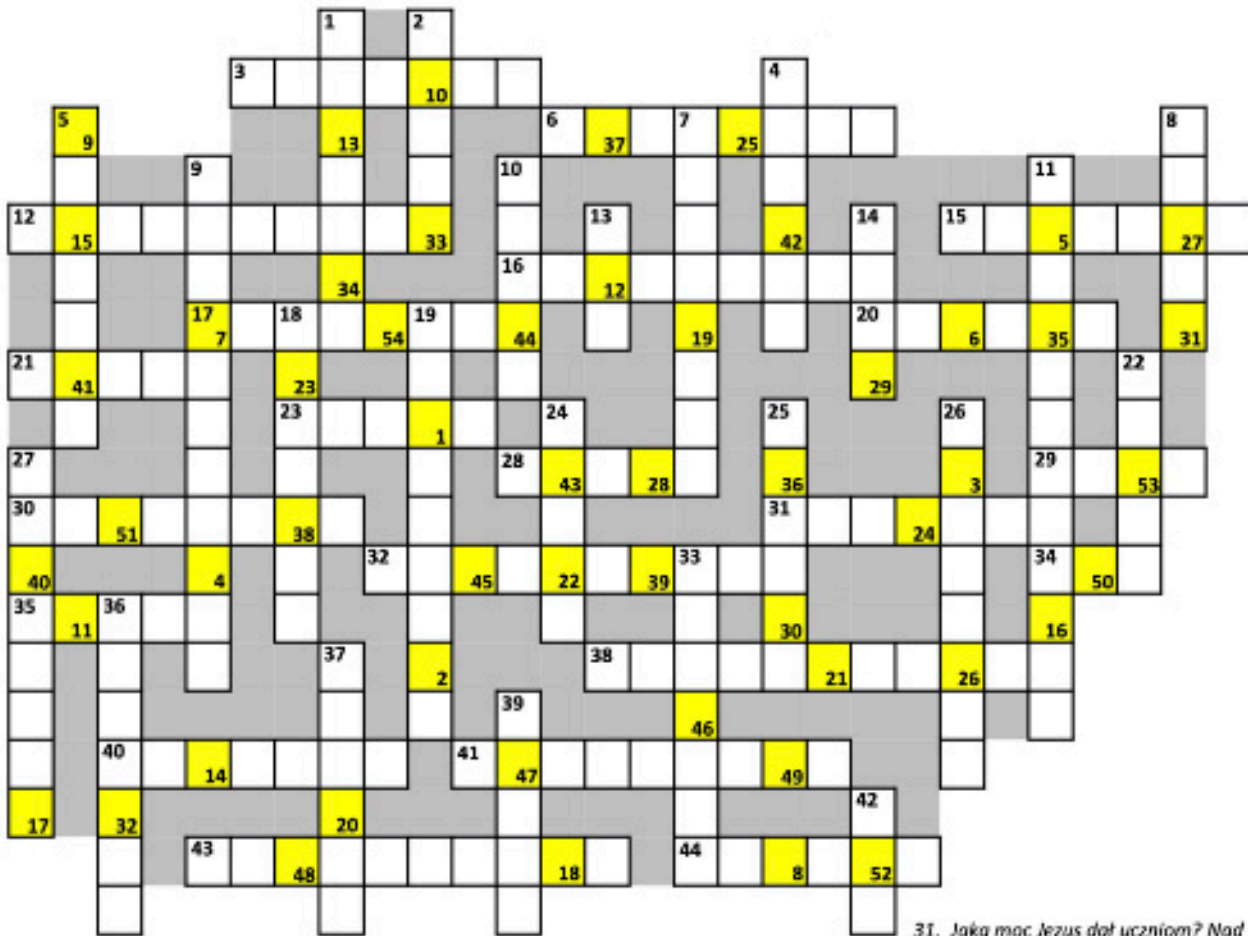
DWUNASTU APOSTOŁÓW

LABIRYNT - POMÓŻ APOSTOŁOM PRZEJŚĆ DO JEZUSA

DWUNASTU APOSTOŁÓW

ROZWIĄŻ KRZYŻÓWKĘ I PODAJ HASŁO (TEKST BIBLIJNY)

1. Co uczniowie mieli się dowiadywać, gdy wchodził do miasta lub wioski? Kto jest w nim ...
2. Co miało zstąpić na dom, do którego weszli uczniowie i który był godzien?
3. Jaką moc Jezus dał uczniom? Nad duchami nieczystymi, aby je wyganiali i aby uzdrawiali wszelką ... i wszelką niemoc
4. Do czego uczniowie Jezusa mieli nie wchodzić? Do ... Samarytan
5. Jak zwano Szymona?
6. Kto wydał Jezusa? Judasz ...
7. Czym synem był Jakub?
8. Czego uczniowie mieli ze sobą nie brać? Torby podróżnej, ani dwu sukien, ani sandałów, ani ...
9. Kogo uczniowie mieli oczyszczać?
10. Jak miał na imię uczeń Jezusa, syn Alfeusza?
11. Co Jezus kazał zrobić uczniom, gdy będą wychodzić z domu lub miasta, w którym ich nie przyjęto? Wychodząc z domu lub z miasta onego, ... proch z nóg swoich
12. Jakiej ziemi będzie lżej w dzień sądu niż miastu, które nie przyjęło uczniów? Sodomskiej i ...
13. Skąd uczniowie mieli strząsnąć proch wychodząc z domu lub miasta, które ich nie przyjęło? Z ... swoich

14. Kiedy uczniowie mieli strząsnąć proch z nóg swoich? Wychodząc z ... lub z miasta, które ich nie przyjęło
15. Uczeń Jezusa, który wcześniej był celnikiem
16. Jaką władzę mieli głosić uczniowie Jezusa? Przybliżyło się ... Niebios
17. Ilu uczniów przywołał Jezus?
18. Kogo Jezus przywołał? Dwunastu ... swoich
19. Do czyjego miasta uczniowie Jezusa mieli nie wchodzić?
20. Czego uczniowie mieli nie mieć w swoich trzaskach? Złota ani srebra, ani ...
21. Przeciwnieństwo „cłężka”
22. Na jaką drogę uczniowie mieli nie wkraczać?
23. Komu będzie lżej w dzień sądu niż miastu, które nie przyjęło uczniów? ... sodomskiej i gomarskiej
24. Inaczej „wraży”
25. Kto wydał Jezusa? ... Iskariot
26. Kogo uczniowie mieli wskreszać?
27. Gdzie uczniowie mieli nie mieć złota ani srebra? W ... swoich
28. Czego uczniowie mieli nie mieć w swoich trzaskach? ... ani srebra, ani miedzi
29. Służą do chodzenia
30. Kto jest godzien swego wyżywienia?

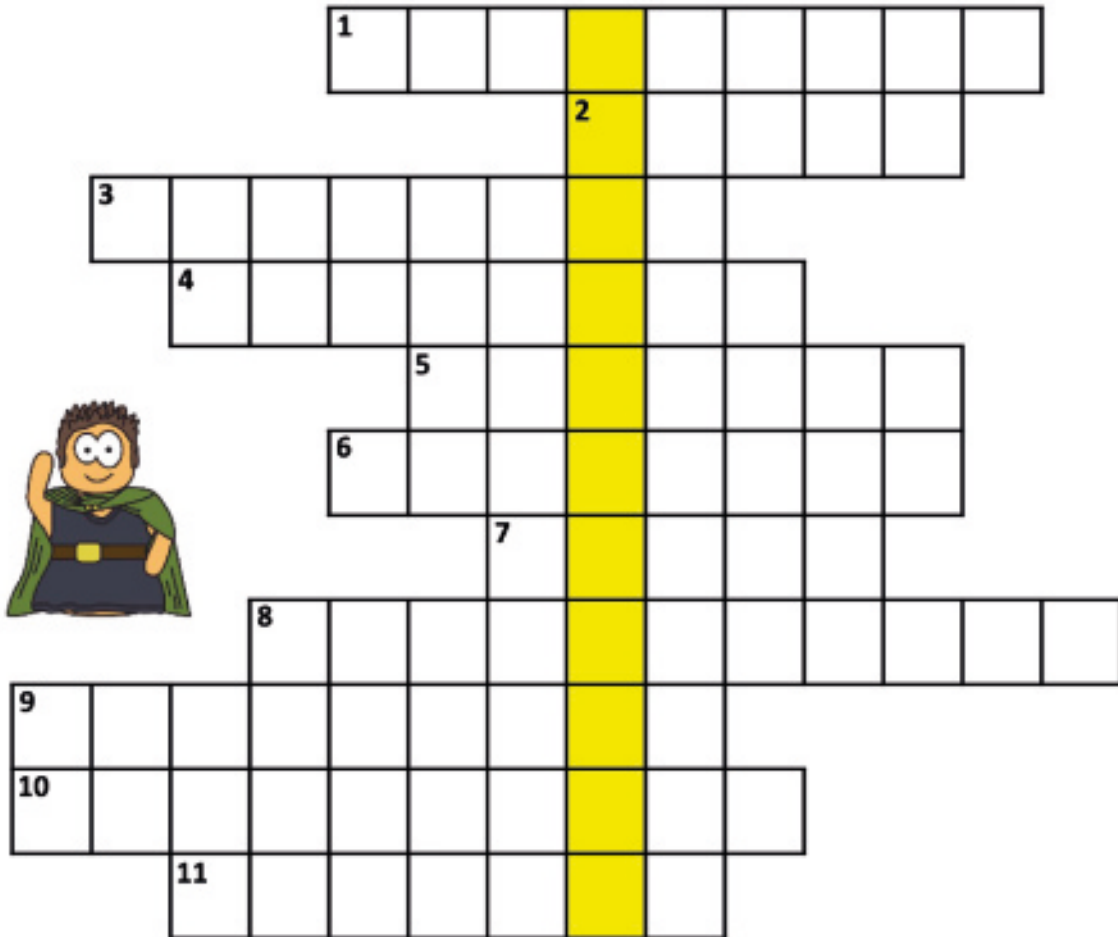
31. Jaką moc Jezus dał uczniom? Nad ... nieczystymi, aby je wyganiali i aby uzdrawiali wszelką chorobę i wszelką niemoc
32. Czego jest godzien robotnik? Swego ...
33. Jaką władzę mieli głosić uczniowie Jezusa? Przybliżyło się Królestwo ...
34. Jak miał na imię brat Jakuba?
35. Do kogo Jezus posłał swoich uczniów? Do ... które zginęły z domu Izraela
36. Do jakich owiec Jezus posłał swoich uczniów? Które zginęły z domu ...
37. Czego uczniowie mieli nie mieć w swoich trzaskach? Złota ani ..., ani miedzi
38. Jaką moc Jezus dał uczniom? Nad duchami ..., aby je wyganiali i aby uzdrawiali wszelką chorobę i wszelką niemoc
39. Co zrobił Judasz Iskariot? ... Jezusa
40. Brat Piotra
41. Po co Jezus dał uczniom moc nad duchami nieczystymi? Aby je ...
42. Co Jezus dał uczniom wysyłając ich do owiec, które zginęły z domu Izraela? ... nad duchami nieczystymi, aby je wyganiali i aby uzdrawiali wszelką chorobę i wszelką niemoc
43. Jaką moc Jezus dał uczniom? Nad duchami nieczystymi, aby je wyganiali i aby ... wszelką chorobę i wszelką niemoc
44. Imię ucznia, którego zwano Piotrem

Hasło:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22			
23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47
48	49	50	51	52	53	54																		

DWUNASTU APOSTOŁÓW

ROZWIĄŻ KRZYŻÓWKĘ I ODCZYTAJ HASŁO (Z ŻÓŁTYCH PÓL)

1. Do jakich miast posłani uczniowie mieli nie wchodzić?
2. Co uczniowie mieli strząsnąć z nóg swoich wychodząc z domu lub z miasta, które ich nie przyjęło?
3. Kto wydał Jezusa? Judasz ...
4. Ilu było apostołów?
5. Jak miał na imię apostoł, który przed powołaniem go na ucznia przez Jezusa, był celnikiem?
6. Kto jest godzien wyżywienia swego?
7. Czego uczniowie nie mieli nosić w swoich trzosach? ... ani srebra, ani miedzi
8. Kogo uczniowie mieli oczyszczać?
9. Jaką wieść mieli głosić uczniowie? Przybliżyło się ... Niebios
10. Jakiej ziemi będzie lżej w dzień sądu niż miastu, które nie przyjęło uczniów? Sodomskiej i ...
11. Jak miał na imię brat Szymona Piotra?

DWUNASTU APOSTOŁÓW

ZNAJDŹ 20 RÓŻNIC

DWUNASTU APOSTOŁÓW

ROZSZYFRUJ WERSET BIBLIJNY

☒	☉	∩	⊖

⊕	☉	∩	γ	∩

☞	✱	◇	🎵

γ			

☉	∩	☒	∩	⊖	∩	γ	☒	☉		

γ					

✓	☒	☒	◇	☉

∴	○	☒	⊕

◇	∩	☒	∩	◇	∴	☉

∴	○	☉	

∴	☒	☞	◇	∩	☒	∩	◇	∴	☉			

✓	☒	✘	↕

☒	✘	∩	🎵

∴	☒	☉	∩	🎵	☒	∴	☒	☒					

○					

γ	⊕	○	☞	✓	✱												

∴	☒	☞	✘	☉	☒	∩	⊖	∴	☒	☒							

☒					

☉	∩	☉	∴	○	☒	∴	☒	☞	🎵			

☒	☒	☞	☞	∩	γ	☒	☞	🎵								

☉	✘	○	☉	☉	☒	◇	○	☒	☞							

∴	○	☒	⊕		

☒	☞		

○	◇	✘	∩	γ	☞	🎵

∴	☒	☉	☞	☒	

∴	☒	☞	

☉	∴	☒	✘	☉	☒	☒	☒	🎵									

☒	☒	☞	☞		

γ	☞	◇	☉	☉	☒	☒	☒	☉	☒	☉	☒	☒	☒	☒			

⊕	γ	∩	☒	∴	☒												

∴	☒	☉	∴	○	☉	∴	☒	☞	☒								

☉	☒	☉	◇	∴	☒												

☉	∴	☒	∩														

∴	∩	☒	∴	☒	☉	☒	☒	☒									

☉	☞	∴	☒	∴	☒	☒											

∩	◇	γ	✘	+	∴	✱											

☉	∴	☒	∩														

☉	∴	☒	∴	☒	☒	☒	☒	☒									

☉	∴	☒	∴	☒	☒	☒											

☒																	

○	γ	✘	+	∴	✱												

⊕	☒	☉															

☒	☉	☉															

☞	☉	☒	🎵	☒	🎵												

☒	☉	☉	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒							

☒	☉	☒	☒	☒	☒	☒											

Legenda:

A	Ą	B	C	Ć	D	E	Ę	G	H	I	J	K	L	Ł	M	N	Ń	O	Ó	P	R	S	Ś	T	U	W	Y	Z	Ż	Ż	
☒	✱	☞	∴	↕	◇	☞	☉	☒	☉	☒	☒	☒	☒	☒	☒	∴	⊕	∩	+	☉	✘	⊕	☉	☉	☉	☉	☉	☉	☉	☉	☉

DWUNASTU APOSTOŁÓW

POŁĄCZ POSTACIE Z ODPOWIEDNIMI TEKSTAMI

PIOTR

Zwany Tadeuszem, brat
Jakuba Młodszego,
autor jednego z listów w
Biblii

FILIP

Zdradził
Jezusa

Jezus zobaczył go
pod drzewem
figowym

JAKUB I JAN

Zwany „Mniejszym”,
brat Judy zwanego
Tadeuszem

NIKODEM

ANDRZEJ

Rybak, brat
Piotra

MATEUSZ

**JAKUB
MŁODSZY**

Musiał zobaczyć
zanim uwierzył

PAWEŁ

Zwany
„gorliwym”

JUDA

Zaprosił
Natanaela
do Jezusa

TOMASZ

Synowie
gromu

**BARTŁOMIEJ
(NATANAEL)**

JUDASZ

SZYMON

Brat Andrzeja,
zaparł się
Jezusa

Celnik, który
zostawił wszystko
dla Jezusa

DWUNASTU APOSTOŁÓW

ZNAJDŹ UKRYTE SŁOWA

A Z S E U Z R K S E W I W Ć O Y Ź Y
Ć P R O C H T R I Ę D E N Ś U W I W
W U Z D Z T Y N A W O K I E C Z C O
M Y O R N S A U Z D R A W I A Ć W E
S K Ź A I G D A Ł Ó T Z E W N I T S
R A W Y O T A D L E O E P O A O S O
O P I P W A N E Y U I B G U K W E D
B I A T I I S R I S P E T A S I L T
O O Ć R E T E P D N Z S D N M E R Ć
T R Ś I W O S N A Ź S A I E Z O Ę Ó A
N A Ć O E C O A I N O T U S D A R Z
I T D E I H W M U E R E Y O O N K S
K R Ź E W E C W A R B T W R S U R E
R Ę Z S U E D E B E Z A D W A E U Z
O D W D A Ź S K S R E T N I E B M T R
B O Y A Ź N I Z E B Y W A D R T S A K
O T N S A N D A Ł Y S T O W U N A S
W S K R Z W Y Ź Z R K Y R A M A S W

Lista słów

SAMARYTANIE	WSKRZESZAĆ	TADEUSZ	SREBRO
DWUNASTU	UZDRAWIAĆ	SANDAŁY	SĄD
KRÓLESTWO	TRĘDOWATY	POGANIE	PROCH
WYŻYWIENIE	UCZNIOWIE	PIOTR	OWCE
ZEBEDEUSZ	SODOMSKA	ROBOTNIK	WIEŚĆ

DWUNASTU APOSTOŁÓW

ZNAJDŹ UKRYTE SŁOWA

				T	H	M	N	B	Y	S	I
				D	Y	A	Ł	U	M	I	Z
				A	R	T	B	R	A	T	Z
Ł	Ę	B	U	N	E	E	Z	U	Z	D	Ł
R	M	I	E	D	Ż	U	P	R	N	E	O
S	W	Z	T	I	E	S	O	Ć	U	M	T
D	P	W	O	L	G	Z	N	A	D	A	O
A	K	R	M	Ł	E	S	U	Z	O	Ł	A
C	A	Y	A	I	K	T	O	R	B	A	N
P	M	E	S	N	C	E	L	C	K	S	E
O	L	R	Z	O	E	Ż	E	B	A	Z	K
W	E	C	N	Ą	L	J	U	D	A	S	Z
Ę	Ń	E	A	I	N	P	R				
L	A	S	K	A	I	O	C				
A	O	Ł	Ę	B	K	C	A				

Lista słów

CELNIK	MATEUSZ	JUDASZ
MIEDŹ	ZŁOTO	BRAT
LASKA	TOMASZ	TORBA

DWUNASTU APOSTOŁÓW

ZNAJDŹ UKRYTE SŁOWA

G	O	M	O	R	S	K	A	Y	T	Ł	M					
A	K	A	N	A	N	A	S	N	Ą	Ć	Ż					
P	N	I	W	S	E	N	W	I	O	S	N					
O	C	H	I	Z	J	A	P	O	K	F	I	L	I	P	G	B
T	R	Z	O	S	C	N	D	A	R	M	A	N	C	K	O	A
S	G	Ą	S	N	I	E	C	Z	Y	S	T	E	H	A	M	R
T	O	T	K	Y	O	J	O	F	I	B	R	M	O	N	O	S
Ł	M	R	A	M	N	C	S	P	L	A	T	R	R	D	R	T
					Ó	Z	P	O	D	R	Ó	Ż	N	A	P	R
					J	Y	A	K	N	T	C	Z	Y	R	O	Z
					C	K	P	Ó	I	Ł	S	C	H	M	D	Ą
Ł	K	A	N	A	H	E	O	J	E	O	T	A	Ż	O	R	S
O	Ó	Ż	N	A	O	J	S	Z	Y	M	O	N	N	W	Ó	N
J	S	Z	Y	M	R	B	A	R	T	I	L	D	A	I	S	Ą
A	P	O	S	T	O	Ł	O	W	I	E	O	R	Ó	O	Z	Ć
K	K	Ó	J	D	B	P	O	J	A	J	M	Z	J	S	Y	O
U	A	N	D	R	A	R	Z	Ą	S	N	I	E	D	A	M	R
B	T	R	Z	O	F	I	L	I	J	A	E	J	R	T	Ł	O

Lista słów

BARTŁOMIEJ	NIECZYSTE	WIOSKA	TRZOS
APOSTOŁOWIE	CHOROBA	SZYMON	ANDRZEJ
GOMORSKA	PODRÓŻNA	POKÓJ	JAKUB
KANANEJCZYK	STRZAŚNAĆ	DARMO	FILIP

ROCZNY KALENDARZ CZYTANIA BIBLII

Przeczytasz Stary Testament i dwukrotnie Nowy Testament

PAŹDZIERNIK 2023

1 Lipiec	2 Lipiec	3 Lipiec	4 Lipiec	5 Lipiec	6 Lipiec	7 Lipiec
☐ 1 Samuela 13 ☐ Izajasza 56 ☐ Izajasza 57 ☐ Objawienia 21 ☐ Objawienia 22	☐ 1 Samuela 14 ☐ Izajasza 58 ☐ Mateusza 1 ☐ Mateusza 2	☐ 1 Samuela 15 ☐ Izajasza 59 ☐ Mateusza 3 ☐ Mateusza 4	☐ 1 Samuela 16 ☐ Izajasza 60 ☐ Mateusza 5	☐ 1 Samuela 17 ☐ Izajasza 61 ☐ Mateusza 6	☐ 1 Samuela 18 ☐ Izajasza 62 ☐ Mateusza 7	☐ 1 Samuela 19 ☐ Izajasza 63 ☐ Mateusza 8
8 Lipiec	9 Lipiec	10 Lipiec	11 Lipiec	12 Lipiec	13 Lipiec	14 Lipiec
☐ 1 Samuela 20 ☐ Izajasza 64 ☐ Mateusza 9	☐ 1 Samuela 21 ☐ 1 Samuela 22 ☐ Izajasza 65 ☐ Mateusza 10	☐ 1 Samuela 23 ☐ Izajasza 66 ☐ Mateusza 11	☐ 1 Samuela 24 ☐ Jeremiasza 1 ☐ Mateusza 12	☐ 1 Samuela 25 ☐ Jeremiasza 2 ☐ Mateusza 13	☐ 1 Samuela 26 ☐ 1 Samuela 27 ☐ Jeremiasza 3 ☐ Mateusza 14	☐ 1 Samuela 28 ☐ Jeremiasza 4 ☐ Mateusza 15
15 Lipiec	16 Lipiec	17 Lipiec	18 Lipiec	19 Lipiec	20 Lipiec	21 Lipiec
☐ 1 Samuela 29 ☐ 1 Samuela 30 ☐ Jeremiasza 5 ☐ Mateusza 16	☐ 1 Samuela 31 ☐ Jeremiasza 6 ☐ Mateusza 17	☐ 2 Samuela 1 ☐ Jeremiasza 7 ☐ Mateusza 18	☐ 2 Samuela 2 ☐ Jeremiasza 8 ☐ Mateusza 19	☐ 2 Samuela 3 ☐ Jeremiasza 9 ☐ Mateusza 20	☐ 2 Samuela 4 ☐ 2 Samuela 5 ☐ Jeremiasza 10 ☐ Mateusza 21	☐ 2 Samuela 6 ☐ Jeremiasza 11 ☐ Mateusza 22
22 Lipiec	23 Lipiec	24 Lipiec	25 Lipiec	26 Lipiec	27 Lipiec	28 Lipiec
☐ 2 Samuela 7 ☐ Jeremiasza 12 ☐ Mateusza 23	☐ 2 Samuela 8 ☐ 2 Samuela 9 ☐ Jeremiasza 13 ☐ Mateusza 24	☐ 2 Samuela 10 ☐ Jeremiasza 14 ☐ Mateusza 25	☐ 2 Samuela 11 ☐ Jeremiasza 15 ☐ Mateusza 26	☐ 2 Samuela 12 ☐ Jeremiasza 16 ☐ Mateusza 27	☐ 2 Samuela 13 ☐ Jeremiasza 17 ☐ Mateusza 28	☐ 2 Samuela 14 ☐ Jeremiasza 18 ☐ Rzymian 1 ☐ Rzymian 2
29 Lipiec	30 Lipiec	31 Lipiec				
☐ 2 Samuela 15 ☐ Jeremiasza 19 ☐ Rzymian 3 ☐ Rzymian 4	☐ 2 Samuela 16 ☐ Jeremiasza 20 ☐ Rzymian 5 ☐ Rzymian 6	☐ 2 Samuela 17 ☐ Jeremiasza 21 ☐ Rzymian 7 ☐ Rzymian 8				

Pochodnią nóg moich jest Twoje słowo, światłem na mojej drodze /Psalm 119:15/

LISTOPAD 2023

1 Sierpień	2 Sierpień	3 Sierpień	4 Sierpień	5 Sierpień	6 Sierpień	7 Sierpień
☐ 2 Samuela 18 ☐ Jeremiasza 22 ☐ Rzymian 9	☐ 2 Samuela 19 ☐ Jeremiasza 23 ☐ Rzymian 10 ☐ Rzymian 11	☐ 2 Samuela 20 ☐ 2 Samuela 21 ☐ Jeremiasza 24 ☐ Rzymian 12	☐ 2 Samuela 22 ☐ Jeremiasza 25 ☐ Rzymian 13 ☐ Rzymian 14	☐ 2 Samuela 23 ☐ Jeremiasza 26 ☐ Rzymian 15 ☐ Rzymian 16	☐ 2 Samuela 24 ☐ Jeremiasza 27 ☐ Marka 1	☐ 1 Królewska 1 ☐ Jeremiasza 28 ☐ Marka 2
8 Sierpień	9 Sierpień	10 Sierpień	11 Sierpień	12 Sierpień	13 Sierpień	14 Sierpień
☐ 1 Królewska 2 ☐ Jeremiasza 29 ☐ Marka 3	☐ 1 Królewska 3 ☐ Jeremiasza 30 ☐ Marka 4	☐ 1 Królewska 4 ☐ 1 Królewska 5 ☐ Jeremiasza 31 ☐ Marka 5	☐ 1 Królewska 6 ☐ Jeremiasza 32 ☐ Marka 6	☐ 1 Królewska 7 ☐ Jeremiasza 33 ☐ Marka 7	☐ 1 Królewska 8 ☐ Jeremiasza 34 ☐ Marka 8	☐ 1 Królewska 9 ☐ Jeremiasza 35 ☐ Marka 9
15 Sierpień	16 Sierpień	17 Sierpień	18 Sierpień	19 Sierpień	20 Sierpień	21 Sierpień
☐ 1 Królewska 10 ☐ Jeremiasza 36 ☐ Marka 10	☐ 1 Królewska 11 ☐ Jeremiasza 37 ☐ Marka 11	☐ 1 Królewska 12 ☐ Jeremiasza 38 ☐ Marka 12	☐ 1 Królewska 13 ☐ Jeremiasza 39 ☐ Marka 13	☐ 1 Królewska 14 ☐ Jeremiasza 40 ☐ Marka 14	☐ 1 Królewska 15 ☐ Jeremiasza 41 ☐ Marka 15	☐ 1 Królewska 16 ☐ Jeremiasza 42 ☐ Marka 16
22 Sierpień	23 Sierpień	24 Sierpień	25 Sierpień	26 Sierpień	27 Sierpień	28 Sierpień
☐ 1 Królewska 17 ☐ Jeremiasza 43 ☐ 1 Koryntian 1 ☐ 1 Koryntian 2	☐ 1 Królewska 18 ☐ Jeremiasza 44 ☐ 1 Koryntian 3	☐ 1 Królewska 19 ☐ Jeremiasza 45 ☐ Jeremiasza 46 ☐ 1 Koryntian 4 ☐ 1 Koryntian 5	☐ 1 Królewska 20 ☐ Jeremiasza 47 ☐ 1 Koryntian 6	☐ 1 Królewska 21 ☐ Jeremiasza 48 ☐ 1 Koryntian 7	☐ 1 Królewska 22 ☐ Jeremiasza 49 ☐ 1 Koryntian 8 ☐ Koryntian 9	☐ 2 Królewska 1 ☐ 2 Królewska 2 ☐ Jeremiasza 50 ☐ 1 Koryntian 10
29 Sierpień	30 Sierpień	31 Sierpień				
☐ 2 Królewska 3 ☐ Jeremiasza 51 ☐ 1 Koryntian 11	☐ 2 Królewska 4 ☐ Jeremiasza 52 ☐ 1 Koryntian 12 ☐ 1 Koryntian 13	☐ 2 Królewska 5 ☐ Lamentacje 1 ☐ 1 Koryntian 14				

NOTES

POLSKI KOŚCIÓŁ CHRZEŚCJAŃSKI W LONDYNIE

GRUDZIEŃ 2023

1 Wrzesień	2 Wrzesień	3 Wrzesień	4 Wrzesień	5 Wrzesień	6 Wrzesień	7 Wrzesień
☐ 2 Królewska 6 ☐ Lamentacje 2 ☐ 1 Koryntian 15	☐ 2 Królewska 7 ☐ Lamentacje 3 ☐ 1 Koryntian 16	☐ 2 Królewska 8 ☐ Lamentacje 4 ☐ 2 Koryntian 1 ☐ 2 Koryntian 2	☐ 2 Królewska 9 ☐ Lamentacje 5 ☐ 2 Koryntian 3 ☐ 2 Koryntian 4	☐ 2 Królewska 10 ☐ Ezechiela 1 ☐ 2 Koryntian 5 ☐ 2 Koryntian 6 ☐ 2 Koryntian 7	☐ 2 Królewska 11 ☐ 2 Królewska 12 ☐ Ezechiela 2 ☐ 2 Koryntian 8 ☐ 2 Koryntian 9	☐ 2 Królewska 13 ☐ Ezechiela 3 ☐ 2 Koryntian 10 ☐ 2 Koryntian 11
8 Wrzesień	9 Wrzesień	10 Wrzesień	11 Wrzesień	12 Wrzesień	13 Wrzesień	14 Wrzesień
☐ 2 Królewska 14 ☐ Ezechiela 4 ☐ 2 Koryntian 12 ☐ 2 Koryntian 13	☐ 2 Królewska 15 ☐ Ezechiela 5 ☐ Łukasza 1	☐ 2 Królewska 16 ☐ Ezechiela 6 ☐ Łukasza 2	☐ 2 Królewska 17 ☐ Ezechiela 7 ☐ Łukasza 3	☐ 2 Królewska 18 ☐ Ezechiela 8 ☐ Łukasza 4	☐ 2 Królewska 19 ☐ Ezechiela 9 ☐ Łukasza 5	☐ 2 Królewska 20 ☐ Ezechiela 10 ☐ Łukasza 6
15 Wrzesień	16 Wrzesień	17 Wrzesień	18 Wrzesień	19 Wrzesień	20 Wrzesień	21 Wrzesień
☐ 2 Królewska 21 ☐ Ezechiela 11 ☐ Łukasza 7	☐ 2 Królewska 22 ☐ 2 Królewska 23 ☐ Ezechiela 12 ☐ Łukasza 8	☐ 2 Królewska 24 ☐ 2 Królewska 25 ☐ Ezechiela 13 ☐ Łukasza 9	☐ 1 Kronik 1 ☐ Ezechiela 14 ☐ Łukasza 10	☐ 1 Kronik 2 ☐ Ezechiela 15 ☐ Łukasza 11	☐ 1 Kronik 3 ☐ Ezechiela 16 ☐ Łukasza 12	☐ 1 Kronik 4 ☐ Ezechiela 17 ☐ Łukasza 13 ☐ Łukasza 14
22 Wrzesień	23 Wrzesień	24 Wrzesień	25 Wrzesień	26 Wrzesień	27 Wrzesień	28 Wrzesień
☐ 1 Kronik 5 ☐ Ezechiela 18 ☐ Łukasza 15	☐ 1 Kronik 6 ☐ Ezechiela 19 ☐ Łukasza 16	☐ 1 Kronik 7 ☐ Ezechiela 20 ☐ Łukasza 17	☐ 1 Kronik 8 ☐ Ezechiela 21 ☐ Łukasza 18	☐ 1 Kronik 9 ☐ Ezechiela 22 ☐ Łukasza 19	☐ 1 Kronik 10 ☐ Ezechiela 23 ☐ Łukasza 20	☐ 1 Kronik 11 ☐ Ezechiela 24 ☐ Łukasza 21
29 Wrzesień	30 Wrzesień					
☐ 1 Kronik 12 ☐ Ezechiela 25 ☐ Łukasza 22	☐ 1 Kronik 13 ☐ 1 Kronik 14 ☐ Ezechiela 26 ☐ Łukasza 23					

EMAIL: elimspringslondon@gmail.com

POLSKI KOŚCIOŁ CHRZEŚCJAŃSKI

WWW.POLSKIKOSCIOLLONDYN.ORG.UK

ELIM
SPRINGS

NABOŻEŃSTWA: NIEDZIELA 15.30

ST. PETER CHURCH | 6-7 VERE STREET | LONDON | W1G 0DJ

JEŻELI DOSTRZEGASZ JAKĄS POTRZEBĘ
LUB SAM POTRZEBUJESZ POMOCY,
JEŻELI CHCESZ DOŁĄCZYĆ DO GRUPY DOMOWEJ
LUB ZAANGAŻOWAĆ SIĘ W SŁUŻBĘ W KOŚCIELE,
JEŻELI POTRZEBUJESZ MODLITWY KOŚCIOŁA
LUB PRAGNIESZ USŁUŻYĆ MODLITWĄ
PROSIMY O KONTAKT ZE STARSZYM ZBORU

SŁAWEK WALOSZCZYŃSKI

MOBILE: (+44) 0 7595 829 235

FACEBOOK ► www.facebook.com/elimspringslondyn

INSTAGRAM ► www.instagram.com/elimsprings

YOUTUBE ► www.youtube.com/elimsprings

T I K T O K ► www.tiktok.com/elimspringslondon

MEDIATEAM
SUPPORT
PODOPATRZENIE I WSPARCIE DLA
ELIM SPRINGS

RADIO ELIM SPRINGS LONDON

WWW.RADIOELIMSPRINGSLONDON.ORG.UK

WSPARCIE FINANSOWE KOŚCIOŁA

POLSKI KOŚCIÓŁ CHRZEŚCIJAŃSKI

"ELIM SPRINGS" W LONDYNIE

sort code: 30-91-87

account number: 01668908

EFGA - ELIM SPRINGS

reg charity no: 251549

GRUPY DOMOWE

***

PONIEDZIAŁEK 19:30

Bogdan i Beata Kareccy

Adres: 12 Twyford Crescent, flat 2,

Acton Town, W3 9PP

***

SOBOTA 18:30

Sławek Waloszczyński

Adres: 35 Argyle Road, N17 0BE

***

ŚRODA 20:00

Wspólna modlitwa na ZOOM

Link: <https://us04web.zoom.us/j/7988829363>

FOLLOW ME

KWARTALNIK
POLSKI KOŚCIÓŁ CHRZEŚCIJAŃSKI W LONDYNIE
ELIM SPRINGS

egz. 40 + wydanie online

Zespół Redakcyjny

Piotr Suchy, Seb i Kasia Mendelscy

Teksty i skład: Piotr Suchy

•••

Adres do redakcji kwartalnika

followme.newspaper@gmail.com

ZAPRASZAMY DO WSPÓŁPRACY
I WSPÓŁTWORZENIA NASZEGO KWARTALNIKA

WWW.POLSKIKOSCIOLLONDYN.ORG.UK

A photograph of a waterfall cascading down a rocky cliff. The water is white and frothy as it falls, creating a misty spray at the bottom. The surrounding rocks are reddish-brown and covered in green moss and small plants. The overall scene is lush and natural.

**Duch i oblubienica mówią:
Przyjdź! A ten, kto słyszy,
Niech powie: Przyjdź!
A ten, kto pragnie,
Niech przyjdzie,
A kto chce,
Niech darmo weźmie
Wodę życia.**